

Alat sa resursima za Tužioce i Sudije u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Da podrži kurs obuke trenera (ToT)
za tužioce i sudije

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Alat sa resursima za Tužioce i Sudije u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Da podrži kurs obuke trenera (ToT) za tužioce i sudije

Projekat Saveta Evrope "Jačanje borbe protiv nasilja nad ženama i
nasilja u porodici na Kosovu* - faza II"

Autori:

Eileen Skinnider
Međunarodni savetnik

Ariana Qosaj-Mustafa
Lokalni savetnik

decembar 2020

*Svako pominjanje Kosova, bilo teritorije, institucija ili stanovništva, u ovom tekstu će se razumeti potpuno u skladu sa Rezolucijom 1244
Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i bez uticaja na status Kosova.

Ovaj dokument je izrađen u okviru projekta Saveta Evrope. Ovde izneti stavovi se ni na koji način ne smeju shvatiti kao da odražavaju zvanično mišljenje bilo koje strane.

Za mišljenja izražena u ovom radu odgovorni su autori i ona ne predstavljaju nužno zvaničnu politiku Saveta Evrope.

Svi zahtevi u vezi sa reprodukcijom ili prevodom svih ili pojedinih delova ovog dokumenta trebaju se uputiti Direkciji za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Svu ostalu prepisku u vezi sa ovim dokumentom uputiti na Odeljenje za ravnopravnost pri Generalnom direktoratu za demokratiju.

*Naslovnica i izgled: Pi Communications, Priština, Kosovo **

Koristi se naslovna slika sa ovlašćenjem licence Shutterstock Premier.

© Savet Evrope, decembar 2020.

Sadržaj

Zahvalnost	6
Skraćenice i akronimi	7
Glosar ključnih termina	9
UVOD	11
1.1. Svrha Alata sa resursima za tužioce i sudije	12
1.2. Struktura Alata sa resursima za tužioce i sudije	12
DEO 1: RAZUMEVANJE NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U PORODICI: ZAHTEVI OKVIRA MEĐUNARODNIH STANDARDARDA	13
1.: RAZUMEVANJE NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U PORODICI	15
1.1. Definicije nasilja nad ženama i nasilja u porodici	15
1.2. Ključna pitanja za sudije i tužioce koje treba da uzmu u obzir	16
1.3. Oblici nasilja nad ženama i nasilja u porodici	16
1.4. Razumevanje dinamike rodno zasnovanog nasilja nad ženama i uticaj viktimizacije	17
1.5. Česti mitovi o nasilju nad ženama i nasilju u porodici	22
1.6. Situacija na Kosovu*	23
1.7. Važnost osiguranja pristupa u kome je žrtva u centru pažnje, rodno osetljivog pristupa i pristupa odgovornosti počinioca	23
2. MEĐUNARODNI, REGIONALNI I PRAVNI OKVIR KOSOVA* ZA REAGOVANJE NA NASILJE NAD ŽENAMA I NASILJE U PORODICI	25
2.1. Međunarodni standardi	25
2.2. Istanbulska konvencija	25
2.3. Pregled relevantnog prava Kosova*	26
2.4. Tehnike za tužioce i sudije o tome kako da koriste međunarodne i evropske standarde u svom radu	29

DEO 2: ULOGA TUŽILACA I SUDIJA U REAGOVANJU NA NASILJE NAD ŽENAMA I NASILJE U PORODICI	31
1. ZAŠTITA	33
1.1. Međunarodni standardi	33
1.2. Pravni okvir Kosova*	35
1.3. Praktične korisne sugestije za tužioce kada odlučuju o delotvornim zaštitnim merama	35
1.4. Praktične korisne sugestije za sudije kada odlučuju o delotvornim zaštitnim merama	37
2. RAD SA ŽRTVAMA KAO SVEDOCIMA - TEHNIKE ZA OSIGURANJE PRISTUPA U KOME JE ŽRTVA U CENTRU PAŽNJE	41
2.1. Međunarodni standardi	41
2.2. Pravni okvir Kosova*	42
2.3. Tehnike za osiguranje pristupa u kome je žrtva u centru pažnje kada se bavite žrtvama	43
2.3.1. Kako komunicirati sa žrtvama da bi se izbegla sekundarna viktimizacija	43
2.3.2. Informisanje žrtve o njenim pravima	46
2.3.3. Zaštita, podrška i pomaganje žrtvi	46
2.4. Vođenje svedoka koji oklevaju	47
2.5. Stvaranje pomažućeg ambijenta u sudnici	48
3. PROCENJIVANJE I OCENJIVANJE DOKAZA	51
3.1. Međunarodni standardi	51
3.3. Osiguranje sveobuhvatne istrage i prikupljanje svih relevantnih dokaza	52
3.4. Putokazi u procenjivanju dokaza	53
3.4.1. Procenjivanje kredibilitnosti žrtve	53
3.4.2. Pitanja forenzičkih dokaza	54
3.5. Posebno razmatranje za tužioce kada procenjuju dokaze	54
3.5.1. Izvršenje tužilačkih odluka	54
3.5.2. Biranje primerene optužbe	55
3.5.3. Nastavljanje sa gonjenjem ex officio	55
3.6. Posebna pitanja za sudije kada procenjuju dokaze	56
3.6.1. Utvrđivanje činjenica i tumačenje dokaza	56
3.6.2. Primenjivanje i tumačenje zakona	56
3.6.3. Uključivanje rodne perspektive u pravničko rezonovanje i izrada presude	56

4. SUZBIJANJE DISKRIMINATORNOG KORIŠĆENJA DOKAZNIH PRAVILA	59
4.1. Međunarodni standardi	59
4.2. Pravni okvir Kosova*	60
4.3. Nediskriminatorno tumačenje i primena dokaznih pravila	60
4.3.1. Pitanja u vezi sa relevantnošću	60
4.3.2. Pitanja u vezi sa dopustivošću dokaza o seksualnoj prošlosti	61
4.3.3. Pitanja u vezi sa zahtevima ili praksama za brze kaznene prijave	61
4.3.4. Pitanja u vezi sa zahtevima ili praksama potkrepljivanja dokaza	61
4.3.5. Pitanja u vezi sa dokazima o sklonostima optuženog	62
4.3.6. Pitanja u vezi sa korišćenjem sudskih veštaka	62
4.4. Specijalna pitanja za tužioce	62
4.4.1. Razrada tužilačke strategije i priprema za suđenje	62
4.5. Posebno razmatranje za sudije	63
4.5.1. Efikasno upravljanje sudskim predmetima	63
5. IZRICANJE KAZNE I PRAVNA SREDSTVA	65
5.1. Međunarodni standardi	65
5.2. Pravni okvir Kosova*	67
5.3. Neka pitanja za tužioce	67
5.4. Neka pitanja za sudije	68
5.5. Neka pitanja kada se razmatraju delotvorne, srazmerne i odvraćajuće sankcije	69
6. MEDIJACIJA I MIRENJE	71
6.1. Međunarodni standardi	71
6.2. Pravni okvir Kosova*	71
6.3. Neka pitanja za tužioce i sudije	72
ANEKS 1: ODABRANA BIBLIOGRAFIJA	73
ANEKS 2: RELEVANTNA JURISPRUDENCIJA NA MEĐUNARODNOM I EVROPSKOM NIVOU	75

Zahvalnost

Ovaj materijal je sastavni deo Priručnika za obuku (ToT) za tužioce i sudije u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu *, i stvoren je da olakša angažovanje trenera na Kosovskoj Akademiji Pravde u pružanju kursa ToT.

Ovaj materijal za trenere razvijen je u okviru projekta „Jačanje borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu * - faza II“ u saradnji sa Kosovskom akademijom pravde *. Savet Evrope i Kosovska akademija pravde * posebno se zahvaljuju Eileen Skinnider i Ariani Qosaj-Mustafa, konsultantima Saveta Evrope na projektu, na pomoći u izradi ovog materijala.

Takođe, posebna zahvalnost upućena je članovima radne grupe (tužioci, sudije, nadležni organi iz Ministarstva pravde i Agencije za ravnopravnost polova, Kancelarije za zaštitu žrtava i drugi pravni službenici) na vrednom doprinosu tokom izrade ovog izvornog materijala.

Skraćenice i akronimi

CEDAW	Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena
CSO	Organizacije civilnog društva
DEVAW	Deklaracija Ujedinjenih nacija o eliminaciji nasilja nad ženama
DV	Nasilje u porodici
EKLJP	Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
EPO	(Emergency Protection Order) Hitan sudski nalog zabrane komunikacije sa žrtvom ili dolaska na mesta gde se ona nalazi (hitni sudski nalog zabrane)
EU	Evropska unija
EVAW	Ukidanje nasilja nad ženama
GR	Opšta preporuka
LPDV	Zakon br.03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici
NVO	Nevladina organizacija
OHCHR	Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava
PO	(Protection Order) Sudski nalog zabrane komunikacije sa žrtvom ili dolaska na mesta gde se ona nalazi (sudski nalog zabrane)
SDGs	Ciljevi održivog razvoja
SOP	Standardne operativne procedure
TEPO	(Temporary Emergency Protection Orders) Privremeni sudski nalozi zabrane komunikacije sa žrtvom ili dolaska na mesta gde se ona nalazi (privremeni sudski nalozi zabrane)
ToT	Obuka trenera
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Program za razvoj Ujedinjenih nacija
UNODC	Kancelarija Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal
UN Women	Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena
VA	Advokati žrtve
VAW	Nasilje nad ženama

Glosar ključnih termina

Rasprava o određivanju kaucije je sudski postupak u kome sud utvrđuje da li osoba optužena za neko kazneno delo treba da bude otpuštena pre suđenja, uključujući i (novčanu) kauciju ili hartije od vrednosti.

Prethodna rasprava je rasprava na kojoj sudija, konkretnije istražni sudija, odlučuje da li tužilaštvo ima dovoljno dokaza za krivični predmet da ide na suđenje.

Kompenzacija označava količinski odredive štete koje su rezultat nasilja i obuhvata i novčana i nenovčana pravna sredstva, kao što je sudska zabrana (Međuagencijski paket osnovnih usluga UN).

Podnosilac/podnositeljka prijave je pravni termin koji označava osobu koja je podnela prijavu za krivično delo koje još nije dokazano na sudu.

Nasilje u porodici, u ovom kontekstu, se odnosi na "sve činove fizičkog, seksualnog, psihološkog i ekonomskog nasilja koji se događaju unutar date porodice ili jedinice domaćinstva ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bilo da počinitelj deli ili je delio isto mesto boravka sa žrtvom ili nije" (član 3. (b), Istanbulska konvencija). Kao i Istanbulska konvencija, i ovaj Priručnik se fokusira na razne oblike rodno zasnovanog nasilja počinjenog nad ženama, od kojih je jedan nasilje u porodici. Potvrđujući da nasilje u porodici nesrazmerno pogađa žene, kao i prepoznajući da nasilje u porodici može da se poćini nad muškarcima i decom, ovaj Priručnik može da se primeni na sve žrtve nasilja u porodici, ali obraća naročitu pažnju na žene žrtve.

Rod se odnosi na "društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra primerenim za žene i muškarce" (član 3. (c), Istanbulska konvencija).

Rodno zasnovano nasilje nad ženama se odnosi na "nasilje koje je usmereno protiv žene zato što je ona žena ili koje nesrazmerno pogađa žene" (član 3. (d), Istanbulska konvencija).

Rodno osetljivo pravosuđe znači obezbeđenje da zakoni, institucije pravosuđa, pravosudni postupci i rezultati pravosuđa ne sprovode diskriminaciju protiv bilo koga na osnovu roda. Ono iziskuje gledanje na sama prava iz rodne perspektive, kao i procenu pristupa i prepreka uživanju ovih prava od strane žena i muškaraca i usvajanje rodno osetljive strategije za njihovu zaštitu i unapređivanje.

Rodna osetljivost se odnosi na cilj da se razumeju i uzmu u obzir društveni i kulturni faktori uključeni u rodno zasnovanu ekskluziju i diskriminaciju u različitim sferama javnog i privatnog života. Ona se uglavnom fokusira na slučajevne strukturalne slabosti u položaju i ulogama žena (Evropski institut za rodnu jednakost).

Rodno-određen pristup, prema Istanbulskoj konvenciji, podrazumeva priznanje da su nasilje nad ženama i nasilje u porodici ukorenjeni u istorijski nejednake odnose snaga između žena i muškaraca, i da bi se delotvorno počelo rešavanje ovog problema, sve preduzete mere treba da imaju za cilj postizanje *de jure* i *de facto* jednakosti između žena i muškaraca.

Mitovi su široko čuvana, ali lažna verovanja ili ideje. Mitovi o rodno zasnovanom nasilju nad ženama i devojkama se zasnivaju na predrasudama i rodnom stereotipiziranju.

Stranka u postupku, prema Zakoniku o krivičnom postupku Kosova*, uključuje državnog tužioca, optuženog i oštećenu stranu. Optuženi se ne smatra strankom prema članu 392. Krivičnog zakonika Kosova*.

Počinitelj U ovom priručniku, termin "počinitelj" se odnosi na neku osobu koja počinila nasilje nad ženama i nasilje u porodici.

Sekundarna viktimizacija je viktimizacija koja se javlja ne kao direktan rezultat krivičnog dela, ali kroz neadekvatno reagovanje institucija krivičnog pravosuđa i pružalaca usluga žrtvi (Ažuriran model strategija UN i Praktične mere).

Žrtva U ovom priručniku, termin "žrtva" se odnosi na ženu koja je bila izložena nasilju nad ženama i nasilju u porodici. Ovaj termin "žrtva" označava pravni status u krivičnom pravnom sistemu i koristi se kako bi se priznalo da su žene koje doživljavaju nasilje bile izložene činu nasilja i imaju pravo na pravdu, zaštitu, podršku i kompenzaciju. Korišćenje termina "žrtva" ne znači da se žrtve posmatraju kao da pasivno "podnose" nasilje; važno je prihvatiti da žrtve na mnogo načina pokušavaju da spreče, da se opiru i nose sa nasiljem koje doživljavaju. Žrtve su aktivne u procesu sprečavanja i intervenisanja, ne samo objekti jednog procesa; one su "eksperti iz iskustva" koje treba poštovati i osnažiti da budu pokretači promene u njihovim životima.

Kompenzacioni fond za žrtve, prema Zakoniku o krivičnom postupku Kosova*, to je fond u koji se deponuju oduzeta kaucija i druga odobrena sredstva po zakonu. Plaćanja iz kompenzacionog fonda za žrtve će se koristiti da se obeštete žrtve krivičnih dela kako je odobreno po zakonu.

(Pristup) u kome je žrtva u centru U skladu sa Istanbulsom konvencijom, ovaj priručnik stavlja potrebe i prava žrtava kao centralni prioritet i primenjuje rodno-određen pristup, prihvatajući da nasilje nad ženama i nasilje u porodici predstavljaju kršenje ljudskih prava i jedan oblik diskriminacije, i kao takvo treba da se sistematski rešava posebnim merama.

Nasilje nad ženama Nasilje nad ženama se "objašnjava kao kršenje ljudskih prava i jedan oblik diskriminacije žena i označavaće sve činove rodno zasnovanog nasilja koji dovode do, ili će verovatno dovesti do, fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog povređivanja ili patnje žena, uključujući i pretnje takvim činovima, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo da se javlja u javnom ili u privatnom životu" (član 3. (a), Istanbulska konvencija).

Žene Termin "žene" takođe obuhvata devojčice/devojke starosti ispod 18 godina (član 3. (f), Istanbulska konvencija).

Osnaživanje žena znači osnaživanje žena da u potpunosti učestvuju u svim sektorima života i posmatra se kao bitno za izgradnju jačih ekonomija, postizanje međunarodno dogovorenih ciljeva za razvoj i održivost i unapređenje kvaliteta života za žene, muškarce, porodice i zajednice (UN Women).

Ranjiva žrtva je, prema Krivičnom zakoniku Kosova*, žrtva krivičnog dela koja je dete, fizički ili mentalno hendikepirana osoba, osoba koja pati od smanjene računljivosti, trudna žena, starica ili osoba čiji odnos sa i zavisnost od počinioca je čini posebno ranjivom na ponavljanje viktimizacije, zastrašivanje ili odmazdu.

Uvod

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici na Kosovu* je visoko prevalentno i široko rasprostranjeno dostižući pandemijske razmere. Prema jednom izveštaju, u poslednjoj dekadi je došlo do povećanja prijavljenog broja slučajeva ubistava koji su rezultat nasilja u porodici i nasilja vezanog za rod (Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. 2018.). Iz jedne ankete koju je sprovedla Mreža žena Kosova 2014.-15. je prijavljeno da je 41% žena navelo da su trpele neki oblik nasilja u porodici, uključujući i fizičko, psihološko i/ili ekonomsko nasilje u poslednjih 12 meseci, a 68% žena je navelo da su trpele nasilje u porodici u svom životnom veku (Mreža žena Kosova. 2015.). Mada ne postoji nikakva zvanična statistika, podaci iz nevladinih anketa (2015.) pokazuju da je procenjeno da je 64% žena doživelo neki oblik seksualnog uznemiravanja u svom životnom veku (Mreža žena Kosova. 2016.). Policijski podaci (iz 2016.) pokazuju da su žene bile povod za oko 80% nasilja u porodici koja su prijavljena policiji, u kojima su ogromna većina počinitelaca bili sadašnji ili bivši muški partneri i/ili supruzi (Krol et al, 2017.). Imajući ovo na umu, većina nasilja nad ženama i nasilja u porodici pokazuje rodnu prirodu nasilja u porodici.

Postoje zapažanja da reagovanje krivičnog pravosuđa na nasilje nad ženama i nasilje u porodici na Kosovu* nije tako delotvorno kao što treba da bude. Studije na Kosovu* nalaze da nasilje nad ženama i nasilje u porodici ostaje u velikoj meri nedovoljno prijavljeno, sa podacima iz jedne studije iz 2008. godine po kojima se procenjuje da 90% slučajeva na Kosovu* prođe neprijavljeno usled gledišta da je to privatna stvar, zabrinutosti za društvenu stigmju, straha od odmazde, nepoverenja u krivičnopravni sistem i ekonomske zavisnosti od počinioca (Krol et al, 2017.). Nedavni policijski podaci (2018./2019.) otkrivaju porast prijavljivanja, što može da ukaže na porast poverenja žena u sposobnost krivičnopravnog sistema da reaguje na takvo nasilje; međutim, potrebno je dalje proučavanje (policijski podaci Kosova* iz 2018./2019.). Jedna studija je našla da stopa odbačenih predmeta nasilja u porodici ostaje visoka, sa preko polovine svih krivičnih prijava koje se odnose na nasilje u porodici (51,5%) odbačenih od strane sudova Kosova* 2017. godine, a samo 40,4% predmeta u kojima su dobijene osuđujuće presude iz perioda 2015.-2018. (Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. 2018.). Ovo dovodi do značajnog odsustva sigurnosti i poverenja u institucije krivičnog pravosuđa, visokih nivoa nekažnjavanja za počinioce i visokog procenta žrtava čije potrebe za pomoći, zaštitom i pravnim sredstvom nisu ni prepoznate niti zadovoljene.

Tužioci i sudije igraju presudnu ulogu u reagovanju pravosuđa na nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Oni su ključni za osiguranje da Kosovo* ispoštuje svoju međunarodnu obavezu dužne pažnje da sprečava, istražuje i kažnjava činove nasilja nad ženama. Na praktičnom nivou, gonjenje i presuđivanje za rodno zasnovana nasilnička krivična dela mogu da budu izazovni i predstavljaju jedinstvene teškoće za tužioce i sudije, bilo da su oni novoprimitljeni ili iskusni profesionalci. Često postoji jedan broj dovođenja u pitanje dokaza usled prirode nasilja (nepredvidljivo, postupno tokom vremena, prikriveno od drugih). Policijska istraga može da bude ispod standarda. Žrtve mogu da budu traumatizovane, nekooperativne i da povuku ili opozovu svoje prijave. Kada ispituju kredibilitnost žrtve i činjenično stanje, akteri krivičnog pravosuđa mogu da koriste pristrasnost po polu ili česte mitove koji okružuju nasilje nad ženama. Na tužiocima i sudijama je da osiguraju da se relevantni krivični zakoni, uključujući i one koji se odnose na oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici, tumače kroz objektiv međunarodnih normi i standarda; da se delotvorno sprovode; štite žene i devojke od nasilja, uključujući i od ponovne pojave daljeg nasilja; smatraju počinioce odgovornim; predviđaju delotvorne reparacije za žrtve; i osiguraju da žrtve ne budu izložene sekundarnoj traumi pravosudnim sistemom.

1.1. Svrha Alata sa resursima za tužioce i sudije

Ovaj Alat sa resursima za tužioce i sudije je razvijen u okviru projekta Saveta Evrope "Jačanje borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu* – Faza II". Ovaj Alat sa resursima je posebno razvijen za Pravo-sudnu akademiju da se podeli učesnicima na kursu obuke za tužioce i sudije iz suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu*. Ova obuka ima za cilj da naoruža pojedinačne tužioce i sudije veštinama, znanjem i stavovima kako bi reagovali na svaki slučaj nasilja nad ženama i nasilja u porodici koristeći pristup u kome je žrtva u centru pažnje dok smatraju počiniocima odgovornim, u skladu sa međunarodnim standardima, posebno Konvencijom Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija). Cilj ovog Alata sa resursima je višenamenski. Prvo, on ima da služi kao resurs za tužioce i sudije koji učestvuju u tom kursu obuke. Drugo, ima da služi kao praktični resurs za neposredne tužioce i sudije kada vode predmete koji se odnose na nasilje nad ženama i nasilje u porodici.

1.2. Struktura Alata sa resursima za tužioce i sudije

Ovaj Alat sa resursima, imajući na umu da je namenjen da bude praktičan i čvrsto zasnovan na standardima Istanbulske konvencije, je podeljen na dva glavna dela:

1. Deo: Razmišljanja o nasilju nad ženama i nasilju u porodici.

U ovom delu su date bitne informacije za tužioce i sudije da bi bolje razumeli rasprostranjenost i prirodu nasilja nad ženama i nasilja u porodici; dinamiku takvog nasilja, njegove izvorne uzroke i koncepte rodne ravnopravnosti i kako izbegavati česte mitove i zablude. On takođe obuhvata odgovarajuće međunarodne standarde, posebno Istanbulsku konvenciju, i zakone Kosova*.

2. Deo: Uloga tužilaca i sudija u reagovanju na nasilje nad ženama i nasilje u porodici.

U ovom delu su date praktične korisne sugestije tužiocima i sudijama o tome kako da usvoje pristup u kome je žrtva u centru pažnje i da primenjuju zakone i procedure na rodno osetljiv način, osiguravajući zaštitu i bezbednost žena, osnažujući žrtve, smatrajući pritom počiniocima odgovornim, kada obavljaju svoje uloge duž kontinuuuma pravosuđa. On obuhvata zaštitu žrtve, procenu dokaza u njihovom radu, olakšavanje svedočenja žrtve i stvaranje pomažućeg ambijenta u sudnici, osiguranje nediskriminatorne primene dokaznih pravila; izricanje kazne i pravna sredstva i primerenost korišćenja medijacije i mirenja s obzirom na dinamiku predmeta nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Deo 1:

Razumevanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici: zahtevi okvira međunarodnih standarda

1.: Razumevanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici

1.1. Definicije nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Pošto tužioci i sudije rade na predmetima koji se odnose na nasilje nad ženama i nasilje u porodici, potrebno je da imaju temeljno razumevanje roda, rodno zasnovanog nasilja i srodne terminologije. Međunarodni instrumenti, uključujući i Istanbulsku konvenciju i Deklaraciju UN o eliminaciji nasilja, daju sledeće definicije:

Nasilje nad ženama se objašnjava kao kršenje ljudskih prava i jedan oblik diskriminacije žena i označavaće sve činove rodno zasnovanog nasilja koji dovode do, ili će verovatno dovesti do, fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog povređivanja ili patnje žena, uključujući i pretnje takvim činovima, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo da se javlja u javnom ili u privatnom životu (Istanbulska konvencija).

Rodno zasnovano nasilje nad ženama je nasilje koje je usmereno protiv neke žene zato što je ona žena ili koje nesrazmerno pogađa žene (Istanbulska konvencija).

Nasilje u porodici se odnosi na sve činove fizičkog, seksualnog, psihološkog i ekonomskog nasilja koji se javljaju unutar porodice ili jedinice domaćinstva ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bilo da počinilac deli ili je delio isto mesto boravka sa žrtvom ili nije (Istanbulska konvencija).

Rod označava društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra primernim za žene i muškarce.

Pol se odnosi na biološke i fizičke karakteristike muškaraca i žena.

Rodni stereotip je generalizovano gledište ili predrasuda o atributima ili karakteristikama koje poseduju ili treba da poseduju, ili uloge koje igraju ili treba da igraju, muškarci i žene. Nadalje, rodni stereotipi su štetni kada to ograničava sposobnost žena i muškaraca da razvijaju svoje lične sposobnosti, slede svoje profesionalne karijere i biraju svoje živote. Štetni stereotipi mogu da budu i neprijateljski/negativni (npr., žene su iracionalne) ili naizgled benigni (npr., žene neguju). Na primer, činjenica da odgovornosti za brigu o deci često isključivo padaju na žene se zasniva na ovom drugom stereotipu.

Rodna neravnopravnost se odnosi na nejednak tretman ili percepcije pojedinaca na osnovu njihovog roda.

Rodna ravnopravnost se odnosi na jednaka prava, odgovornosti i prilike žena i muškaraca. Ravnopravnost ne znači da će žene i muškarci postati isti, nego da prava, odgovornosti i prilike žena i muškaraca neće zavisiti od toga da li su rođeni kao muškarci ili žene.

Muževnost opisuje društveno konstruisane atribute, ponašanja i uloge koje odnose na muškarce.

1.2. Ključna pitanja za sudije i tužioce koje treba da uzmu u obzir

- **Rodna priroda nasilja.** Takvo nasilje je usmereno na žrtvu zato što je ona žena ili se nesrazmerno ponavlja nad ženama, u društvenom kontekstu rodne hijerarhije.
- **Posebnu pažnju treba obratiti na žene žrtve nasilja u porodici.** Istanbulska konvencija prihvata da nasilje u porodici nesrazmerno pogađa žene. Mada je nasilje u porodici širok termin koji uključuje različite društvene i psihološke dinamike i razlike u moći i obuhvata razne forme, kao što su zlostavljanje dece, zlostavljanje starih i međuljudsko ili partnersko zlostavljanje, istraživanje je utvrdilo da je nasilje u porodici nad odraslima očigledno rodno zasnovano; žrtve su nesrazmerno žene dok su muškarci previše zastupljeni kao počinioci (Savet Evrope. 2008.).
- **Nasilje nad ženama kao jedan oblik diskriminacije.** Istanbulska konvencija prihvata strukturalnu prirodu nasilja nad ženama, kao i uzrok i posledicu nejednakih osnosa snaga između žena i muškaraca u svim sferama. Takvo nasilje obuhvata niz dela kojima se nastoji da se upotrebi sila i kontrola nad ženama.
- **Rodna ravnopravnost kao presudna stvar za sprečavanje i reagovanje na nasilje.** Istanbulska konvencija se čvrsto zasniva na premisi da samo stvarna ravnopravnost između žena i muškaraca i promena u dinamici snaga i stavovima može istinski da spreči nasilje nad ženama i formira najdelotvorniji odgovor na takvo nasilje. Bitno je da sudije i tužioci razumeju da uvrežene stavove (npr. verovanje da su žene inferiornije od muškaraca) i tradicionalne kulturne pretpostavke o rodnoj ravnopravnosti i rodnoj ulozi pogađaju njihovo reagovanje na krivična dela koja uključuju nasilje nad ženama.
- **Bitno je imati solidno znanje o konceptima koji se odnose na rod** kada se reaguje na rodno zasnovano nasilje. Često postoji konfuzija između termina "pol" i "rod". U mnogim jezicima postoji mala ili nikakva jezička razlika. Videti definicije napred.
- **Rodne uloge** se ne određuju na rođenju i nisu nepromenljive, nego su oblikovane edukacijom porodice, škole, društva, prijatelja i okolnog okruženja. Na primer, podizanje dece se često klasifikuje kao ženska uloga; međutim, to je ženska rodna uloga, a ne ženska polna uloga, pošto to mogu da rade i muškarac i žena. Društvo je to koje pripisuje ove uloge.
- **Rodni stereotipi** mogu da reprodukuju neželjene i štetne prakse i čine nasilje nad ženama prihvatljivim. Na primer, ako tužioci i sudije veruju u takve rodne stereotipe, kao da žene treba skromno da se oblače ili da su žene seksualno pasivne, onda će oni verovati da su neskromno odevene žene odgovorne za svoje silovanje ili da su žene sklone da se pokorno predaju seksualnom nametanju muškaraca i ovo će imati negativan uticaj na to kako oni reaguju na takve slučajeve.
- **Rodno osetljiv pravosudni sistem kako bi se osigurao pristup žena pravdi.** Procenjivanje rodnih uloga na Kosovu* doprinosi da sudije i tužioci razumeju rizike i viktimizaciju žena, realnosti sa kojima se žene suočavaju u prijavljivanju određenih krivičnih dela, kako sudije i tužioci primenjuju zakone, da li sudovi ili tužilački organi repliciraju rodne neravnopravnosti ili zapravo stimulišu participaciju i napredovanje žena u okviru krivičnogpravnog sistema.

1.3. Oblici nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici se manifestuje u kontinuumu višestrukih, međusobno povezanih i nekada ponavljajućih formi – fizičkog, seksualnog, psihološkog i ekonomskog povređivanja i patnje – i mogu da se događaju u nizu okruženja, od privatnog do javnog, i prelaze nacionalne granice. Istanbulska konvencija zahteva posebnu kriminalizaciju određenih formi (članovi 33. do 39.).

- Fizičko nasilje se odnosi na telesno ozleđivanje pretrpljeno kao rezultat primene neposredne i nezakonite fizičke sile. Ono takođe obuhvata nasilje koje dovodi do smrti žrtve.
- Psihološko nasilje se odnosi na bilo koje namerno ponašanje koje ozbiljno umanjuje psihološki integritet druge osobe kroz prisilu ili pretnje.
- Praćenje radi zastrašivanja je bilo koji oblik direktne i indirektno kontrole i nadziranja žrtve, sa ili bez fizičkog kontakta. To se obično događa posle kraja odnosa, ali može da se javi i dok odnos još uvek traje. Može, između ostalih stvari, da uključuje pretnje i uznemiravanje, onlajn ili oflajn, praćenje osobe,

- špijuniranje dovodeći do toga da žrtva strahuje za svoju bezbednost.
- Seksualno nasilje, uključujući i silovanje, obuhvata sve oblike seksualnih činova počinjenih na drugoj osobi bez njenog slodobno datog pristanka i koji se vrše namerno. Ono uključuje vaginalnu, analnu ili oralnu penetraciju, seksualne prirode, bilo kojim delom tela ili predmetom, bez pristanka žrtve; druge činove seksualne prirode bez pristanka žrtve; teranje druge osobe da se upusti u činove seksualne prirode, bez pristanka te osobe, sa nekom trećom osobom. Takođe su obuhvaćeni neželjeni činovi seksualne prirode između supružnika.
 - Ugovoreni brak se odnosi na fizičku i psihološku silu primenjenu na žrtvu da protiv svoje volje stupi u brak, uključujući i mamljenje osobe da ode u inostranstvo sa svrhom primoravanja ove osobe da stupi u brak.
 - Sakaćenje ženskih genitalija se sastoji od izvođenja, asistiranja u izvođenju ili podsticanja, prisiljavanja na ili osiguravanja sečenja, ušivanja ili uklanjanja dela ili svih ženskih spoljašnjih genitalnih organa iz neterapeutskih razloga.
 - Prinudni abortus i prinudna sterilizacija se odnose na prekid trudnoće ili prekidanje sposobnosti žene ili devojke da se prirodno razmnožava bez njenog prethodnog i informisanog pristanka.
 - Seksualno uznemiravanje se odnosi na verbalno, neverbalno ili fizičko postupanje seksualne prirode i koje žrtva ne želi. Član 40. Istanbulske konvencije daje državama potpisnicama opciju da primene ili krivični zakonik ili druge sankcije (na primer, novčane kazne po radnom pravu).

Dva najčešća oblika nasilja koje žene globalno doživljavaju i koji imaju tendenciju da budu najčešći slučajevi koje viđaju tužioci i sudije su intimno partnersko nasilje i nepartnersko seksualno nasilje.

Intimno partnersko nasilje (nasilje u porodici)	Nepartnersko seksualno nasilje (seksualno nasilje)
<p>Obuhvata niz seksualnih, psiholoških, fizičkih i ekonomskih prisilnih dela koje koristi, protiv odraslih i adolescentnih žena, sadašnji ili bivši intimni partner, bez njihovog pristanka, bilo da počinilac deli ili je delio isto mesto boravka žrtvom ili nije.</p> <p>Fizički i seksualni napadi, ili pretnje da će biti počinjeni, su najočigledniji oblici nasilja u porodici i obično su postupci koji omogućavaju drugima da postanu svesni tog problema. Međutim, redovno korišćenje drugih nasilnih ponašanja od strane počinioaca, kada je pojačano jednim ili sa više činova fizičkog nasilja, čini veći sistem zlostavljanja. Mada fizički napadi mogu da se dese samo jednom ili povremeno, oni usađuju pretnju budućim nasilnim napadima i omogućavaju zlostavljaču da preuzme kontrolu nad životom žene i okolnostima. I ekonomsko i psihološko nasilje predstavljaju značajne izazove za pravni sistem usled dokaznih problema.</p>	<p>Odnosi se na nasilje od strane nekog rođaka, prijatelja, poznanika, suseda, kolega sa posla ili nepoznate osobe, koje uključuje primoravanje na vršenje bilo kog neželjenog seksualnog čina. Ono obuhvata seksualno uznemiravanje i nasilje počinjeno nad ženama i devojka-ma, često od počinioaca koji im je poznat, uključujući i u javnim prostorima, u školi, na radnom mestu i u zajednici.</p>

1.4. Razumevanje dinamike rodno zasnovanog nasilja nad ženama i uticaj viktimizacije

Ima mnogo nesporazuma i konfuzije oko ponašanja žrtve, te oko njenih reakcija na nasilje i zašto ona nerado učestvuje u krivičnom postupku. U ovom odeljku se nastoji da se daju neki odgovori na česta pitanja koje možete imati kao tužioci i sudije.

Q. Zar nisu žrtve rodno zasnovanog nasilja nad ženama iste kao i bilo koje druge žrtve krivičnog dela?

Za razliku od drugih žrtava krivičnog dela, doživljavanje rodno zasnovanog nasilja je krajnje traumatično. Značajan deo ovih žrtava pati od: značajne mentalne traume, kao što su posttraumatski stresni poremećaj, depresija i anksioznost; osećanja društvene izolovanosti; i niskog samopoštovanja. Rodno zasnovano nasilje nad ženama negativno utiče na njihov osećaj privatnosti, bezbednosti i dobrobiti.

Q. Zašto žrtve nasilja u porodici ne odu u prvom slučaju fizičkog nasilja? Žrtve intimnog partnerskog nasilja su često izolovane od porodice i prijatelja, finansijski kontrolisane i doživljavaju psihološko nasilje koje smanjuje samopouzdanje i osećaj sopstvene vrednosti žene, što je čini da oseća da sa njom, a ne sa zlostavl-

jačem, nešto nije u redu. Do trenutka kada zlostavljač po prvi put upotrebi fizičko nasilje, žrtva često oseća da ona to nekako zaslužuje. Onda, nakon tog nasilja, zlostavljač je skrušen, izvinjava se uz obećanja da to nikad više neće raditi. Razumevanje ciklusa nasilja u porodici može da pomogne tužiocima i sudijama kada pomažu žrtvi.

Dijagram: Ciklični krug nasilja

Izvor: Lenore Walker. 1970.

Q. Zašto žrtve ostaju sa zlostavljačem ili im se vraćaju nakon što su ih ostavile? Postoji potreba da se prestane sa okrivljavanjem žrtve što ostaje i da se počne sa postavljanjem pitanja zašto muškarci zlostavljaju svoje intimne partnere. Različiti psihološki, ekonomski i društveni faktori otežavaju nekim ženama da se oslobode iz nasilnih odnosa. Neki od komplikovanih i raznolikih razloga zašto žene ne napuštaju svoje zlostavljače uključuju:

- Opasnost i strah. Žene strahuju da će biti izložene daleko gorem nasilju ako odu. Rizik od intimnog partnerskog nasilja se povećava u kontekstu rastave i stvarnom ili čak predviđenom rastavom može da se izazove femicid.
- Stid, zbunjenost ili poricanje. Zlostavljač može da bude vrlo poštovan u zajednici, što druge sprečava da prepoznaju ili minimiziraju nasilje. One bi mogle da budu nespremljene da se obrate i povere prijateljima, porodici ili policiji, ili zbog stida i poniženja ili straha da im se neće verovati.
- Porodični ili društveni pritisak. Žrtva bi mogla da oseća pritisak da zadrži porodicu na okupu iz brojnih razloga, uključujući i zarad dece, religioznih ili kulturnih uverenja.
- Finansijski razlozi. Žene ostaju usled odsustva nezavisnih finansijskih sredstava, nemanja drugog mesta gde bi otišle, ili zabrinute oko izdržavanja svoje dece. Žene koje rade tipično zarađuju manje novca i imaju manje prestižne poslove od muškaraca i odgovornije su za brigu o deci.
- Strah od gubljenja starateljstva nad svojom decom. Žene mogu da strahuju da će im njihova deca biti oduzeta.
- Ljubav. Žrtve često vole ili im je stalo do ljudi koji ih povređuju. One mogu da pozovu policiju da zaustavi nasilje, umesto da žele da zlostavljač završi u krivičnom pravnom sistemu.
- Odsustvo delotvorne podrške od tela pravosuđa. Kada žrtve prijave nasilje policiji ili drugim telima pravosuđa i ne dobiju delotvornu zaštitu i podršku, one će verovatno da odustati od ili povući svoj predmet. Ako se to nasilje nastavi, one mogu da ne izvrše prijavu ako nemaju nikakvo poverenje da pravosudni sistem može da im pomogne.

Postoje tri faze u nasilju intimnog partnera:

1. Faza zaoštavanja odnosa i podizanja tenzije: počinje besom, optuživanjem i povećavanjem napetosti. Mnoge žene nauče da prepoznaju fazu zaoštavanja i podizanja tenzije i pokušavaju da je kontrolišu tako što postaju brižne i pokušavaju da sačuvaju mir. Često se u ovoj fazi neželjeni događaji ni ne prijavljuju policiji ili, ukoliko se prijavi, slučaj se minimalizuje. Ovo ohrabruje nasilnika da nastavi i pređe u sledeću fazu.

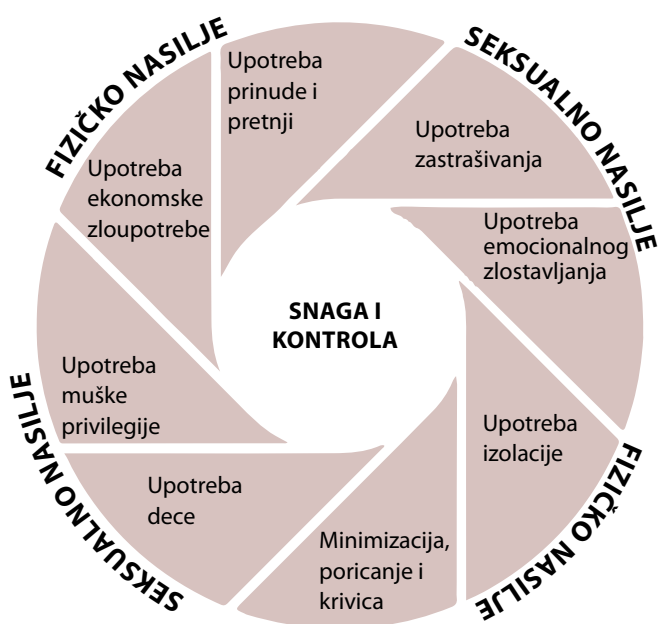
2. Faza akutnog nasilja: je eksplozija nasilja od strane nasilnika. Za žene koje su već iskusile nasilje, pretnja nasilja može da ih parališe. Žrtve mogu biti zahvalne što je nasilje prestalo i sebe smatrati srećnom što nije bilo još gore, bez obzira na ozbiljnost povreda koje su zadobile.

3. Faza „medenog meseca“: je pokajnička i faza nežnosti u ovom ciklusu ponavljanja. Nakon nasilja, nasilnik je nežan i miran i često moli za oprostaj i obećava da će se promeniti.

Q: Svi parovi se nekada svađaju. Kako mogu da razlikujem svađu od intimnog partnerskog nasilja?

Sušтина intimnog partnerskog nasilja je primenjivanje dominacije i kontrole nad drugom osobom. Počinioci biraju ovaj obrazac prisile i nasilja kako bi dobili ono što hoće i održali kontrolu. To nije samo jedan fizički napad i možda čak ne bi uključivao stvarni fizički čin. Ono može da obuhvata ponovljeno korišćenje jednog broja oblika nasilja, uključujući i fizičko nasilje, kao i zastrašivanje, pretnje, ekonomsko obespravljavanje, izolaciju, psihološko i seksualno zlostavljanje. Počinioci često donose vrlo iskalkulisane odluke o tome kada će upotrebiti nasilje, koliko nasilja će upotrebiti i gde će primeniti nasilje. Točak moći i kontrole ilustruje opšti obrazac nasilja u porodici.

Dijagram : Točak moći i kontrole nasilja

Korišćenje zastrašivanja: zaplašuje je pogledom, postupcima, gestikulacijom, komljenjem stvari, uništavanjem njene imovine, pokazivanjem oružja.

Korišćenje emotivnog zlostavljanja: omalovažava je, tera je da loše misli o sebi, naziva je pogrđnim imenima, pravi je ludom, izluđuje je igrajući igre, ponižava je, čini da se oseća krivom.

Korišćenje izolacije: kontroliše šta radi, koga viđa i sa kime razgovara, šta čita, kuda ide, ograničava joj da se meša sa spoljašnjim svetom, koristi ljubomoru da opravda svoje postupke.

Umanjivanje, poricanje i okrivljavanje: umanjuje ozbiljnost zlostavljanja, ne uzima njenu zabrinutost za ozbiljno, govori da se zlostavljanje nije ni desilo, prebacuje odgovornost za nasilno ponašanje, govori da ga je ona izazvala.

Upotreba dece: čini da se oseća krivom zbog dece, koristi decu za prenošenje poruka, koristi pravo na posećivanje da je uznemirava, preti da će joj oduzeti decu.

Korišćenje muških privilegija: ponaša se prema njoj kao prema sluzi, sam donosi sve važne odluke, ponaša se kao „gospodar dvorca“, on je taj koji definiše muške i ženske uloge.

Korišćenje ekonomskog zlostavljanja: sprečava je da pronađe ili zadrži posao, prisiljava je da od njega moli za novac, daje joj džeparac, oduzima joj njen novac, ne dozvoljava joj da zna veličinu ili da ima pristup kućnom budžetu.

Korišćenje prisile i pretnje: preti i/ili izvršava pretnje da će je povrediti, preti da je ostavi, da će izvršiti samoubistvo, da će je prijaviti Centru za socijalni rad, prisiljava je da povuče tužbu, prisiljava je da vrši nezakonite radnje.

Izvor: Dulutov model projekta intervencije za nasilje u porodici

Q. Zašto sve žrtve nasilja u porodici ne traže pravdu? Neke žene traže zaštitu i momentalno zaustavljanje konkretnog incidenta nasilja. One ne žele obavezno da idu na krivični sud. Za druge, ciljevi krivičnog sistema, oni za kažnjavanje i odmazdu, se često ne slažu sa ciljevima žena žrtava i u stvari mogu da doprinesu osećanju nebezbednosti i da budu nebezbedne i da pogoršaju njihovu ličnu i finansijsku dobrobit.

Q. Zašto žrtve nasilja u porodici postaju nesklone ili čak neprijateljske na sudu? Čest je slučaj da žrtve intimnog partnerskog nasilja odbiju da svedoče ili da menjaju iskaz i svedoče da se incident nije dogodio. Dijagrami ciklusa nasilja i točak moći i kontrole mogu da pomognu tužiocima i sudijama da razumeju zašto bi žrtve mogle da povuku svoje prijave. Žrtve pozivaju policiju u toku akutne faze nasilja, da bi posle prijavu povukle u toku faze medenog meseca, te u svetlu mnogih psiholoških i društvenih barijera koje sprečavaju žene da odu.

Q. Kako intimno partnersko nasilje utiče na decu? Deca koja prisustvuju nasilju u porodici doživljavaju negativne efekte na razvoj mozga. Imaju psihosocijalnu neprilagođenost, kao što je posttraumatski stresni poremećaj, koji je povezan sa dokazivim promenama u anatomskoj i fiziološkoj građi njihovog centralnog nervnog sistema. Pojedinci sa ovim promenama ne funkcionišu dobro u društvu i imaju ozbiljne zdravstvene, sociološke i ekonomske probleme u budućnosti.

Q. Zašto se žrtva silovanja nije branila? Žrtve silovanja donose odluke o tome kako da reaguju da bi preživjele u deliću sekunde. Deo mozga koji je primarno odgovoran za otkrivanje opasnosti, i reakciju na nju, se zove amigdala. Krajnji cilj mozga je preživljavanje i to se događa u vreme kada su više funkcije mozga potisnute. Ljudski organizam će reagovati na uočenu opasnost na jedan ili više od pet načina:

- Borba: Neke žrtve se brane.
- Bežanje: Neke žrtve su u stanju da pobjegnu od nasilja. Ovo ne minimizira nameru nasilja ili traumu koju doživljava žrtva.
- Sleđenost: Neke žrtve doživljavaju psihološki fenomen disocijacije, koji se nekada opisuje kao “napuštanje tela,” dok neke druge opisuju stanje “zaleđenog straha” u kome postaju bespomoćne i potpuno pasivne. Fizičko opiranje je neverovatno kod žrtava koje doživljavaju disocijaciju ili zamrznuti strah ili među žrtvama koje su pile ili koristile droge pre nego što su napadnute.
- Skljokanost: Neke žrtve gube zategnutost miškulature i kako njihovo telo tako i um postaju pokorni, naročito kada žrtva nije fizički u stanju da se odupre napadaču. Žrtva veruje da, ako nasilje ima da se dogodi, verovatnoća da se ono preživi će se povećati ako se njeno telo preda.
- Sprijateljavanje: – Neke žrtve, kao što su žene koje je silovao neki poznanik, mogu da zatraže kondom da bi izbegle da ostanu u drugom stanju ili da dobiju seksualno prenosive infekcije.

Q. Zašto žrtva nije odmah prijavila nasilje? Pored niza reakcija koje žrtve mogu da imaju u toku nasilničkog incidenta, žrtve takođe mogu da reaguju vrlo različito deliću sekunde nakon u incidenta.

- Žrtve bi mogle da pokušaju da odbace ili ignorišu ono što se dogodilo i da to čak normalizuju imajući kontakt sa počiniocem u budućnosti.
- Žrtve bi mogle da odluče da to prijave tek kada ih podržava neki član porodice ili prijatelj potvrđujući da to nije normalno ponašanje nego neodovoljeno ponašanje. Posebno ako je počinioc neko kome su verovala, mogu da prođu godine da žrtve čak i utvrde šta im se dogodilo kao nasilje.
- Žrtve, koje često doživljavaju dubok osećaj stida, stigme i povrede, bi mogle da odluče da to prijave tek kada se osećaju adekvatno podržanim.
- Žrtve bi mogle da uopšte ne izvrše prijavu ako se brinu oko negativnih posledica prijavljivanja, da će one biti okrivljene za incident ili će njihovi životi biti otvoreni za osude i kritiku.
- Žrtve neće prijaviti ako nemaju poverenje u krivičnopravni sistem.

Q. Zašto žrtve ne bi imale poverenje u krivičnopravni sistem? Ljudi koji rade u krivičnopravnom sistemu ga smatraju objektivnim i nepristrasnim i mogu da budu iznenađeni da čuju kako mnoge ženske žrtve nemaju poverenje u sistem. Međutim, žrtve mogu da se osećaju ponovo traumatizovane tokom krivičnog postupka, uključujući i:

- informativnim razgovorima od strane neosetljivih, indiferentnih ili čak neprijateljskih aktera krivičnog pravosuđa i što moraju da prođu kroz višestruke informativne razgovore.
- Odsustvom pravne pomoći i znanja i razumevanja njihovih prava.
- Odsustvom prevodilaca i problemima u komunikaciji.
- Intruzivnim forenzičkim testiranjem, koja često obavljaju muški forenzičari koji nisu posebno obučeni za postupanje sa takvim žrtvama.
- Teret dokazivanja je često na žrtvi da pokrene zvaničnu prijavu i gonjenje.
- Naglasak na medijaciju ili neformalno poravnanje.
- Prekomernim oslanjanjem na fizičke dokaze i neodgovarajućom ili neosećajnom istragom.
- Svedočenjem i što moraju ponovo da svedoče.
- Odsustvom zaštite na sudu, konfrontacijom sa optuženim.
- Dugim kašnjenjima u tom procesu, odlaganjima i nastavcima.
- Odlukama na osnovu pravosudnih stereotipa.

Q. Da li je zaista u pitanju seksualno nasilje ako nema nikakvih vidljivih povreda? Zajedno sa pitanjem zašto se žrtva nije branila jeste verovanje da će, ako je žena ili devojka bila žrtva seksualnog nasilja, medicinski dokazi o njenim povredama moći da definitivno potkrepe njen iskaz. Ova pogrešna percepcija postavlja ne-realan standard i za žrtvu, kao i za medicinsku zajednicu pošto ovo jednostavno nije slučaj u većini incidenata seksualnog nasilja. Iako lekarski pregledi nekada mogu da potvrde seksualno nasilje, oni nikada ne mogu da ga isključe. Potpuno je moguće biti seksualno zlostavljan pa ipak da zlostavljanje ne ostavi nikakav vidljiv fizički trag na žrtvi. Neki od čestih razloga zašto konačni medicinski dokazi nisu jasni u većini slučajeva:

- Kašnjenje u prijavljivanju. Nije retko da žrtve odlažu otkrivanje seksualnog nasilja nedeljama, mesecima ili čak i godinama. Ovo znači da će lekarski pregled takođe biti odlagan, i sve povrede bi mogle da već

budu zalečene i neprimetne.

- Vrsta nasilja može da ne bude u skladu sa bilo kakvim medicinskim nalazima. Neželjeno seksualno dodirivanje, stvaranje pornografije i oralna sodomija generalno ne dovode do fizičkih nalaza. Takođe, crvenilo vagine ili manje abrazije na sluzokoži može da bude nemoguće otkriti u roku od minuta ili sati, i može da ne postoji sperma ako se žrtva oprala, urinirala ili oprala zube.
- Elastičnost. Tkivo himena je elastično i kompletna penetracija nekim predmetom, prstom ili čak i penisom može da ne prouzrokuje bilo kakvu vidljivu traumu.
- Počinilac i tipologija žrtve. Često je počinilac poznat žrtvi i sila se generalno ne primenjuje.

Q. Da li ona zaista može da bude žrtva seksualnog nasilja ako se ne ponaša kao žrtva? Postoji opšta pogrešna percepcija da će "stvarna" žrtva silovanja biti krajnje uznemirena kada govori o tom silovanju. Važno je za tužioce i sudije da razumeju da se žrtve ponašaju na niz načina nakon seksualnog nasilja. Ne postoji samo jedna reakcija na seksualno nasilje.

- Žrtve mogu da izgledaju mirne ili nemoćne ili izvan sebe ili neskriveno gnevne.
- Kasnije, žrtve mogu da reaguju samolečenjem lekovima, upuštanjem u visoko rizično seksualno ponašanje, povlačenjem od onih oko njih ili pokušavajući da povrate kontrolu.
- Žrtve bi mogle da se okrenu društvenim medijima kako bi se borile sa posttraumatskim stresom i u pokušaju da povrate kontrolu.
- Žrtve bi takođe mogle da ostanu u prijateljskim odnosima sa počinioцем, kao što je slanje prijateljskih tekstualnih poruka tom istom muškarcu za koga kažu da ih je seksualno napao. Mnogi počinioци su poznati žrtvama, i ti muškarci su radili na tome da steknu poverenje i izgledaju blagonakloni prema žrtvi. Ovaj odnos ne nestaje preko noći, čak i posle neke epizode seksualnog nasilja.
- Žrtve mogu da misle da je to bila njihova krivica ili mogu da nemaju neki izbor nego da ostanu u kontaktu ukoliko je počinilac šef, učitelj/nastavnik ili rođak.

Q. Zašto se žrtve ne sećaju šta se dogodilo ili kao da menjaju svoje priče? Traumatizujuća iskustva se često doživljavaju kao nesumnjiva opasnost, ili poremećaj života, i proizvode takav emocionalni šok da mogu da izmene mozak. Kada jedinka pretrpi traumatski doživljaj, njena uobičajena ravnoteža se menja tako sigurno da mora da se ponovo izgradi, delimično ili u potpunosti, uključivanjem u sećanje tog traumatskog događaja takvog kakav je bio ili izmenjenog. Ponavljanje trauma ima snažan uticaj na reakciju žrtve. Neurobiološko istraživanje je pokazalo da je nemogućnost sećanja na redosled događaja i detalje ne samo legitimna nego i česta kod žrtava traume. Kada se aktivira odbrambeni sistem delova mozga, prefrontalni korteks, koji normalno usmerava pažnju, može brzo da bude oštećen, utičući na to koje se informacije registruju u memoriji. Tako, žrtve mogu da pamte određene stvari, kao što je kucanje sata ili boja tepiha, ali ne i redosled događaja.

Q. Da li treba da me brinu visoke stope lažnih optužbi? Postoji uporna pogrešna percepcija da postoje visoke stope lažnih optužbi i da je većina slučajeva silovanja neosnovana. Ovo se hrani verovanjima da su žene hirovite i pakosne, da žene nisu posebno pouzdane, da žene lažu kako bi zaštitile svoju čast, žene su osvetoljubive i lažu da se osvete za uočenu nepravdu; žene lažu o seksualnim napadima kako bi učenjivale, žene imaju preterano aktivnu maštu i tako dalje. Međutim, važno je za tužioce i sudije da znaju da međunarodno istraživanje ne podržava ovo verovanje pošto se lažno prijavljivanje dešava u samo 2-8% prijavljenih slučajeva.

Q. Šta treba da radim ako izgleda da je devojkа voljna stranka? Sudije i tužιοci treba da imaju na umu da devojkе najčešće seksualno eksploatišе neka odrasla osoba u poziciji moći ili autoriteta ili neko u koga one imaju poverenje. U kontekstu seksualnih odnosa koji se odnose na decu, svaka pojava pristanka na takvo postupanje zasluđuje povišeni nadzor, pri čemu naročita pažnja ima da se obrati na činjenicu da je ta osoba koja daje pristanak dete.

Q. Šta je 'vrbovanje (grooming)'? Bez razumevanja tehnika vrbovanja, tužιοci i sudije bi mogli da gledaju na devojkę žrtvu kao voljnu stranku u seksualnoj aktivnosti ili poslušnu žrtvu. Vrbovanje je proces kojim neka osoba priprema dete, značajne odrasle osobe i okruženje za zlostavljanje ovog deteta kako bi pristupila detetu, dobila pristanak deteta i čuvala tajnost deteta kako bi izbegla otkrivanje. Tehnike uključene u vrbovanje obuhvataju:

- Identifikovanje potencijalne žrtve. To su obično marginalizovana deca koja imaju nisko samopoštovanje i osećaju se otuđena od njihove porodice ili zajednice.

- Spuštanje seksualnih inhibicija deteta žrtve da bi se dete seksualno eksploitalo. Počinilac gradi poverenje i razbija odbranu deteta dajući poklone, igrajući igre, pretvarajući se da dele zajedničke interese, koristi ulaganje i umirivanje porodice deteta.

Desenzitizovanje i normalizovanje seksa između odrasle osobe i deteta. Postoji postepena erozija granica, često sa eskalirajućim fizičkim kontaktom i/ili uključivanjem deteta u neprimereno ponašanje, kao što je pijenje alkohola ili uvođenje pornografije. Ovo počinje sa 'bezazlenim' dodirivanjem, kao što su zagrljaji, tapšanja ili poljupci, škakljanje ili glaćenje njene kose i 'slučajno' dodirivanje, kao što je češanje o grudi ili područje genitalija deteta pre prelaska na seksualno zlostavljanje.

Uspostavljanje veze između počinioca i žrtve, što dovodi do uveliko smanjene verovatnoće da će dete otkriti zlostavljanje. Ovo obuhvata navođenje da se dete oseća specijalnim, deljenje tajni i specijalnih aktivnosti, kao što su izlasci zajedno.

1.5. Česti mitovi o nasilju nad ženama i nasilju u porodici

Ima mnogo mitova i rodni stereotipi o nasilju nad ženama i nasilju u porodici koji mogu da imaju ozbiljan negativni uticaj na zaštitu i pravdu pruženu žrtvama. Mitovi mogu da iskrive percepcije o tome šta se dogodilo u nekoj konkretnoj situaciji nasilja ili pitanja o kojima treba odlučiti na suđenju i fokusiraju pažnju na ponašanje žrtve i lične karakteristike, umesto na postupke počinioca, što generalno dovodi do sumnje u tvrdnju žrtve o rodno zasnovanom nasilju nad ženama. Ovo može da pogodi viziju o tome ko je "stvarna" žrtva i da utiče na procenu kredibilitnosti.

Mitovi i stvarnosti o silovanju

Mit	Stvarnost
Silovanje je krivično delo požude ili strasti.	Silovanje je čin nasilja i agresije u kome počinilac koristi seks kao oružje da stekne moć i kontrolu nad žrtvom.
Silovanje se događa samo mladim, zgodnim ili poželjnim ženama	Ne postoji "tipična" žrtva seksualnog napada. Seksualno nasilje može da se desi bilo kome, bez obzira na pol, rasu, starost itd.
Silovanje češće uključuje nepoznatu osobu, fizičku silu i fizičku povredu.	Silovanje češće uključuje nekoga koga žrtva poznaje, bez vidljive fizičke povrede.
Kada se preti nevinosti žene, ona se žestoko opire, pokušava da pobjegne ili vrišti tražeći pomoć.	Kada je žena silovana, ona može da se zaledi, da se skljoka ili da pokuša da se sprijatelji sa silovateljem.
Neke žene zaslužuju da budu silovane; to je njihova krivica. One to ili traže (seksi odeća podstiče muškarce na silovanje), to su htele, ili stavljaju sebe u opasne situacije (prostitucija, pijane).	Žene nikada ne zaslužuju da budu silovane.
Žene nastoje da se osvete slabijima ili da izvlače novac, često izmišljaju optužbe za silovanje.	Nije često da žene lažno prijavljuju silovanje.
Nedoslednosti žrtve znače da ona nije pouzdana.	Nedoslednosti su česte i mogu da se objasne ili izbegnu kroz odgovarajuća reagovanja/odgovarajuće odgovore.
Žrtva će sve prijaviti prvom postojećom prilikom.	Žrtve često treba da se osećaju bezbednim i podržanim pre prijavljivanja.

Mitovi i stvarnosti u vezi sa intimnim partnerskim nasiljem

Mit	Stvarnost
Nasilje u porodici vrši samo jak muškarac nad slabom ženom.	Nije problem relativna fizička snaga ili slabost, nego moć i kontrola.
Nasilje u porodici je prouzrokovano zloupotrebom alkohola i droga.	Droge i alkohol se smatraju faktorima rizika, ali i ne uzrokom nasilja.
Nemoguće da je situacija tako loša ili bi ona inače otišla.	Ima mnogo praktičnih razloga zašto žene ostaju u nekom nasliničkom odnosu.
Čak i ako se činovi nasilja dešavaju u odnosima, to su izolovane epizode.	Nasilje u porodici obično uključuje obrazac stalnog fizičkog, psihološkog, seksualnog ili ekonomskog nasilja.
Nasilje u porodici je privatna stvar za porodice.	Nasilje u porodici je krivično delo koje pogađa zajednice i društvo u celini.
Muškarci koji zlostavljaju su nasilni zato što ne mogu da kontrolišu svoju ljutnju i frustraciju.	Zlostavljači se vrlo mnogo kontrolišu i koriste nasilje da kontrolišu žrtvu.
Supruzi ne mogu da siluju svoje žene.	Muževi zaista siluju svoje žene.
Nema svrhe pomagati ženama zato što se one vraćaju zlostavljaču.	Svim žrtvama, uključujući i onima koje se vraćaju zlostavljaču, potrebni su zaštita, podrška i pravda.
Da je to bilo zaista ozbiljno, ona bi došla na sud da pruži dokaze.	Mnogi razlozi mogu da je spreče da dođe na sud.

1.6. Situacija na Kosovu*

Ključna statistika o prevalenci, stavovima i nestajanju nasilja nad ženama na Kosovu*

- Žene čine 80% od 1247 slučajeva nasilja u porodici prijavljenih policiji (Polijski podaci. 2016.).
- Ženske organizacije procenjuju da do 90% slučajeva nije prijavljeno 2008. godine (Krol et al. 2017.).
- 64% žena je doživelo neki oblik seksualnog uznemiravanja u svom životnom veku (Mreža žena Kosova. 2016.).
- 41% žena je navelo da su pretrpele neki oblik nasilja u porodici, uključujući i fizičko, psihološko i/ili ekonomsko nasilje u 2014. godini; 68% žena je navelo da su pretrpele nasilje u porodici u svom životnom veku (Mreža žena Kosova. 2015.).
- 21% Kosovara smatraju prihvatljivim da suprug nekada udari svoju ženu, a 32% misli da "je prirodno da se fizičko nasilje nekada događa kada se neki par svađa" (Mreža žena Kosova. 2015.).
- 74% Kosovara veruje da žene same na sebe navlače seksualno uznemiravanje odevajući se ili ponašajući se provokativno, a 41% misli da mlade žene vole da budu uznemiravane (Mreža žena Kosova. 2015.).
- Preko polovine svih kaznenih prijavi koje se odnose na slučajeve nasilja u porodici (51,5%) je odbačeno od strane sudova Kosova* 2017. godine. U toku prvih šest meseci 2018, bilo je ukupno 15,1% predmeta koji su odbačeni (Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. 2018.).
- Za praćeni period za 2015.-2018, samo u 40,4% predmeta su dobijene odluke o krivici (Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. 2018.).

1.7. Važnost osiguranja pristupa u kome je žrtva u centru pažnje, rodno osetljivog pristupa i pristupa odgovornosti počinioca

Tužioc i sudije se pozivaju da primenjuju pristup u kome je žrtva u centru pažnje, koji je rodno osetljiv i pristup odgovornosti počinioca, ne samo da bi ispunili međunarodne obaveze, nego prvo i pre svega da osiguraju da se žrtve koje traže pomoć osećaju istinski podržane pravosudnim sistemom. Ti ključni koncepti su definisani kao:

Pristup u kome je žrtva u centru pažnje se definiše kao sistematski fokus na potrebe i zabrinutosti žrtve kako bi se osiguralo saosećajno i senzitivno pružanje usluga na neosuđujući način. Želje, bezbednost, i dobrobit žrtve imaju prioritet u svim stvarima i postupcima. Drugim rečima, bezbednost i dobrobit žrtve su najvažniji ciljevi reagovanja krivičnog pravosuđa. Pristup u kome je žrtva u centru pažnje, nasuprot pristupu u kome je sistem u centru pažnje, stavlja potrebe žrtve u srž bilo koje intervencije krivičnog pravosuđa i prepoznaje da one zaslužuju blagovremen, saosećajan, uljudan i primeren tretman.

Rodno osetljiv pristup se odnosi na osiguranje da zakoni, institucije pravosuđa, pravosudni postupci i rezultati pravosuđa ne sprovode diskriminaciju bilo koga na osnovu roda. On iziskuje gledanje iz rodne perspektive na sama prava, kao i procenu pristupa i prepreka uživanju ovih prava od strane žena i muškaraca i usvajanje rodno osetljive strategije za njihovu zaštitu i unapređivanje.

Pristup odgovornosti počinioca se odnosi na reagovanje krivičnog pravosuđa koje pomera fokus sa diskreditovanja žrtve na unapređenje prikupljanja dokaza i pripreme predmeta i osiguranje konzistentnosti u istrazi, gonjenju i kažnjavanju, uz osiguranje poštenog suđenja. Ovo znači mere koje podstiču prijavljivanje i maksimiziranje saradnje žrtve sa krivičnopravnim sistemom; ranu pripremu predmeta i rešavanje potencijalne slabosti dokaza; razradu sveobuhvatne tužilačke strategije; stvaranje pomažućeg ambijenta u sudnici.

2. Međunarodni, regionalni i pravni okvir Kosova* za reagovanje na nasilje nad ženama i nasilje u porodici

Tužioci i sudije igraju bitne uloge u podržavanju međunarodnih i regionalnih obaveza, normi i standarda da bi delotvorno sprečili i reagovali na nasilje nad ženama u obavljanju njihovih dužnosti. Važno je poznavanje međunarodnih i regionalnih prava i normi kako bi se pomoglo tužiocima i sudijama da usvoje pristup u kome je žrtva u centru pažnje, gde je ogromna važnost bezbednosti i dostojanstva za **žrtve** i osnaživanje **žena** ključna, dok se počinioci smatraju odgovornim za nasilje. U ovom odeljku je dat kratak pregled ključnih međunarodnih, regionalnih i kosovskih* dokumenata.

2.1. Međunarodni standardi

Usvojen je jedan broj ključnih međunarodnih instrumenata koji obavezuju države da poštuju, štite i omogućavaju pravo žena na život bez nasilja:

- Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena i Opšta preporuka CEDAW br. 19, 33 i 35.
- Konvencija o sprečavanju mučenja i drugog surovog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja
- Deklaracija UN o eliminisanju nasilja nad ženama
- Pekinška deklaracija i Platforma za akciju
- Ažurirani model strategije UN i Praktične mere za eliminisanje nasilja nad ženama na polju prevencije kriminala i krivičnog pravosuđa
- Deklaracija UN o osnovnim načelima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe moći

Ključni koncepti iz međunarodnih instrumenata za tužioce i sudije koje treba imati na umu

- Obaveza dužne pažnje. Ovo znači da se od Država zahteva da primenjuju dužnu pažnju kako bi sprečile, istražile i, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, kaznile činove nasilja nad ženama, bilo da su ti postupci počinjeni od države ili privatne osobe.
- Pristup žena pravdi. U okviru širih standarda dužne pažnje, tužioci i sudije imaju da igraju ključnu ulogu kako bi osigurali da žene imaju pristup pravosuđu kada su žrtve nasilja. Pravo na pristup pravosuđu je višedimenzionalno, i obuhvata "opravdanost, dostupnost, pristupačnost, dobar kvalitet i odgovornost pravosudnih sistema i pružanje pravnih sredstava za žrtve" (CEDAW G.R. br. 33).

2.2. Istanbulska konvencija

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2011. godine (Istanbulska konvencija) je najdalekosežnija u dugom nizu instrumenata i standarda na ovom polju. Njena ključna načela su:

- Standard dužne pažnje. Za tužioce i sudije ovo znači da su oni u obavezi da revnosno sprečavaju i istražuju čine nasilja, da kažnjavaju nasilje po nacionalnom pravu, i da obezbeđuju reparacije žrtvama (član 5.).
- Rodna jednakost kao presudna za eliminisanje nasilja nad ženama. Samo stvarna jednakost između žena i muškaraca, kada žene i muškarci imaju ista prava i odgovornosti, iste prilike i da se njihov doprinos društvu jednako vrednuje i poštuje; i promena u dinamici moći i stavovima može istinski da eliminiše nasilje nad ženama. Za tužioce i sudije i institucije pravosuđa koje oni predstavljaju, Istanbulska konvencija ima za cilj da promeni stavove i eliminiše stereotipe, ne samo na nivou pojedinaca, nego i na nivou institucija.
- Pristup u kome je žrtva u centru pažnje. Istanbulska konvencija jasno stavlja do znanja da, da bi žrtve dobile najdelotvorniju moguću podršku, njihova prava, potrebe i bezbednost moraju da se postave u prednji plan svih intervencija. Ovo znači nuđenje zaštite i podrške kada su ženama u opasnosti najviše potrebne, postupanje sa njima sa poštovanjem i senzitivnošću, i osnažujući ih da donose informisane odluke koje najbolje odražavaju njihove interese.
- Rodno razumevanje nasilja u porodici. Države treba da primenjuju rodno osetljiva sočiva kada rešavaju nasilje u porodici pošto su ogromna većina žrtava nasilja u porodici žene i devojke. Ovo ne znači da muškarci ne doživljavaju nasilje u porodici ili da njima ne treba podrška. Odredbe Istanbulske konvencije su napisane na rodno neutralnom jeziku, što znači da bilo koja od njenih odredbi može da se primeni kako bi se podržali i zaštitili muškarci i dečaci/mladići, kao i žene i devojke.
- Rešavanje potreba dece kao žrtava i svedoka nasilja nad ženama, uključujući i nasilja u porodici. Mada je važno priznati da su većina žrtava nasilja u porodici žene, podjednako je važno prepoznati da mnoge od ovih žena imaju decu. U nekim slučajevima, to nasilje je usmereno i na jedne i na druge, žene i decu. U drugim slučajevima, sama deca nisu ciljana, ali svedoče nasilju nad njihovim majkama.
- Koordinisan i višeagencijski pristup. Usled složene prirode nasilja nad ženama i nasilja u porodici, nijedna pojedinačna agencija ili institucija ne može sama uspešno da ih rešava i izolovane praktične politike nisu dovoljne u reagovanju na takav kompleksan i višedimenzionalni problem. Tužiocima i sudijama treba da udruže snage sa telima za sprovođenje zakona, službama za podršku žrtvama, agencijama za zaštitu dece, nevladinim organizacijama i drugim relevantnim partnerima kako bi razradili sveobuhvatno i koordinisano reagovanje za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja.

2.3. Pregled relevantnog prava Kosova*

Ključni zakoni i praktične politike na Kosovu* relevantni za rešavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici:

- Krivični zakonik Kosova*, 2019.
- Zakonik o krivičnom postupku Kosova*, 2013.
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, 2010.
- Administrativno uputstvo br. 12/2012 za utvrđivanje mesta i načina psihosocijalne terapije počinitelaca nasilja u porodici, 2012.
- Administrativno uputstvo br. 02/2013 o metodi terapije za počinioce nasilja u porodici sa propisanim obaveznim medicinskim lečenjem od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci, 2013.
- Strategija Kosova* o zaštiti od nasilja u porodici i Akcioni plan 2016.-2020.
- Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici, Vlada Kosova*, 2013.
- Standardne operativne procedure za povećanje efikasnosti u bavljenju predmetima nasilja u porodici, Veće tužilaca i Državni tužilac Kosova*, 2017.
- Vrhovni sud Kosova*, Smernice za pravnu ocenu i bavljenje predmetima nasilja u porodici prema Krivičnom zakoniku Republike Kosovo*, 11. juni 2020.

Pregled kriminalizacije nasilja nad ženama u Istanbulskoj konvenciji i na Kosovu*

Psihološko nasilje	<p>Član 33, Istanbulska konvencija: Namerno ponašanje koje ozbiljno narušava psihološki integritet osobe kroz prisilu ili pretnje.</p> <p>Kazneno delo po Krivičnom zakoniku Kosova*: Ko god počini fizičko, psihološko ili ekonomsko nasilje ili maltertiranje sa namerom da povredi dostojanstvo druge osobe u okviru odnosa u porodici biće kažnjen novčanom kaznom i zatvorom od do tri (3) godine (član 248. (1)).</p>
Praćenje radi zastrešivanja	<p>Član 34, Istanbulska konvencija: Namerno ponašanje u smislu uzastopnog upuštanja u preteće ponašanje usmereno na drugu osobu, prouzrokujući da ona strahuje za svoju bezbednost.</p> <p>Kazneno delo po Krivičnom zakoniku Kosova*: 1. Ko god se bavi obrascem uzastopne i neželjene pažnje ili komunikacije sa namerom da uznemiri, zastraši, povredi, ošteti imovinu ili ubije drugu osobu ili njegovu ili njenu decu, porodicu, rođake ili kućne ljubimce ili ko god stavi drugog pod nadzor sa namerom da uznemiri, zastraši, povredi, ošteti imovinu ili ubije drugu osobu ili njegovu ili njenu decu, porodicu, rođake ili kućne ljubimce; i u toku toga, dovede tu osobu u razuman strah od smrti, do teške telesne povrede, velike štete na imovini ili stvarnog emocionalnog bola, biće kažnjen novčanom kaznom ili zatvorom do tri (3) godine (član 182. (1)).</p> <p>2. Kada se krivično delo predviđeno u stavu 1. ovog člana počini protiv bivšeg ili sadašnjeg partnera u porodici ili bivšeg ili sadašnjeg člana porodice, počinitelj će biti kažnjen zatvorom od šest (6) meseci do pet (5) godina (član 182. (2)).</p>
Fizičko nasilje	<p>Član 35, Istanbulska konvencija: Namerno ponašanje u smislu počinjanja činova fizičkog nasilja nad drugom osobom.</p> <p>Kazneno delo po Krivičnom zakoniku Kosova*: 1. Ko god počini fizičko, psihološko ili ekonomsko nasilje ili maltertiranje sa namerom da povredi dostojanstvo druge osobe u okviru odnosa u porodici biće kažnjen novčanom kaznom i zatvorom od do tri (3) godine (član 248. (1)).</p> <p>2. Kada se bilo koje delo u Krivičnom zakoniku počini u okviru odnosa u porodici, to će se smatrati za otežavajuću okolnost (član 248. (2)).</p> <p>3. Svaki član porodice koji izvrši fizičko, psihološko, seksualno ili ekonomsko nasilje ili maltertiranje protiv drugog člana njegove/njene porodice, biće kažnjen novčanom kaznom i zatvorom od do tri (3) godine (član 248. (3)).</p> <p>Takođe, po Krivičnom zakoniku Kosova*, na krivična dela napada, lake telesne povrede, teške telesne povrede protiv ranjive žrtve, primenjuju se razne kazne (članovi 184, 185. i 186.).</p> <p>Krivični zakonik Kosova* smatra ubistvo trudnice, deteta ili člana porodice za teško ubistvo sa kaznom zatvora od ne manje od deset (10) godina ili doživotnim zatvorom.</p>
Seksualno nasilje, uključujući i silovanje	<p>Član 36, Istanbulska konvencija: a) Namerno ponašanje u smislu upuštanja u vaginalnu, analnu ili oralnu penetraciju, seksualne prirode, tela druge osobe bilo kojim delom tela ili predmetom, bez pristanka žrtve.</p> <p>b) Namerno ponašanje u smislu upuštanja u druge činove seksualne prirode sa nekom osobom, bez njenog pristanka.</p> <p>c) Namerno ponašanje koje uzrokuje da se druga osoba upušta u činove seksualne prirode sa nekom trećom osobom bez njenog pristanka.</p> <p>Pristanak mora da se da dobrovoljno kao rezultat slobodne volje date osobe procenjene u kontekstu postojećih okolnosti.</p> <p>Primenjuju se na dela počinjena protiv bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera.</p> <p>Kazneno delo po Krivičnom zakoniku Kosova*: Silovanje. Ko god podvrgne drugu osobu seksualnom činu bez pristanka te osobe biće kažnjen zatvorom od dve (2) do deset (10) godina. Ako je to krivično delo utvrđeno u stavu 1. ili 2. ovog člana počinjeno protiv osobe starosti ispod šesnaest (16) godina, počinitelj će biti kažnjen zatvorom od pet (5) do dvadeset (20) godina. Dalje, ako je krivično delo utvrđeno u stavu 1. ili 2. ovog člana počinjeno protiv osobe starosti ispod četrnaest (14) godina, počinitelj će biti kažnjen zatvorom od najmanje deset (10) godina (član 227.).</p> <p>Seksualni napad. Ko god dodirne osobu u neku seksualnu svrhu ili navede tu osobu da dodiruje počinioca ili drugu osobu u neku seksualnu svrhu, bez pristanka te osobe, biće kažnjen novčanom kaznom ili zatvorom od do jednu (1) godinu (član 229.).</p> <p>Degradacija seksualnog integriteta. Ko god navede drugu osobu da otkrije svoje genitalije, masturbira ili počini drugi čin koji degradira seksualni integritet te osobe, bez pristanka te osobe, biće kažnjen novčanom kaznom ili zatvorom od tri (3) meseca do jedne (1) godine (član 230.).</p>

Ugovoreni brak	<p>Član 37, Istanbulska konvencija: 1. Namerno ponašanje u smislu prisiljavanja odrasle osobe ili deteta da stupi u brak.</p> <p>2. Namerno ponašanje u smislu namamljivanja odrasle osobe ili deteta na teritoriju druge Države u svrhu da ih primora da stupe u brak.</p> <p>Kazneno delo po Krivičnom zakoniku Kosova*: Ko god primora drugu osobu da stupi u brak ili da stupi u brak sa nekom osobom za koju on ili ona zna da je primorana u brak, biće kažnjen zatvorom od jedne (1) do osam (8) godina. Postoje dodatne otežavajuće okolnosti, kao što je udaja/ženidba deteta, ili deteta ispod 14 godina starosti, itd. od jednog roditelja, staratelja ili druge osobe koja koristi roditeljsko pravo. U takvim slučajevima kazna može da ide do minimum 15 godina zatvora (član 239)</p>
Sakaćenje ženskih genitalija	<p>Član 38, Istanbulska konvencija: a. Namerna ponašanja u smislu isecanja, infibulacije ili vršenja svih drugih sakaćenja cele ili bilo kog dela usnica, malih usnica ili klitorisne žene.</p> <p>b. Namerna postupanja u smislu prisiljavanja ili namamljivanja žene da bude podvrgnuta svim takvim činovima.</p> <p>c. Namerna postupanja u smislu podsticanja, prisiljavanja ili namamljivanje devojke da bude podvrgnuta svim takvim činovima.</p> <p>Kazneno delo po Krivičnom zakoniku Kosova*: 1. Ko god, iz nemedicinskih razloga, delimično ili kompletno ukloni ili trajno promeni spoljašnje ženske genitalije, biće kažnjen zatvorom od šest (6) meseci do pet (5) godina (član 180. (1)).</p> <p>2. Ko god podstiče ili pomogne ženskoj osobi da se povrgne procedurama iz stava 1. ovog člana, biće kažnjen zatvorom do tri (3) godine (član 180. (2)).</p> <p>3. Ko god počini kazneno delo iz stava 1. ili 2. ovog člana protiv ranjive žrtve, biće kažnjen zatvorom od jedne (1) do osam (8) godina (član 180. (3)).</p> <p>4. Kada kazneno delo utvrđeno u stavu 1. ili 2. ovog člana dovede do smrti žrtve, počilac će biti kažnjen zatvorom od pet (5) do petnaest (15) godina (član 180. (4)).</p>
Prinudni abortus i prinudna sterilizacija	<p>Član 39, Istanbulska konvencija: a. Namerno ponašanje u smislu obavljanja abortusa na ženi bez njenog prethodnog i informisanog pristanka.</p> <p>b. Namerno ponašanje u smislu obavljanja operacije koja ima svhu ili efekat prekidanja sposobnosti žene da se prirodno razmnožava, bez njenog prethodnog i informisanog pristanka ili razumevanja procedure.</p> <p>Kazneno delo po Krivičnom zakoniku Kosova*: Ko god, iz nemedicinskih razloga, ukloni ili na bilo koji način onesposobi reproduktivne organe neke osobe bez saglasnosti te osobe, sa efektom koji dovodi do sterilizacije, biće kažnjen zatvorom od jedne (1) do osam (8) godina (član 179. (1)).</p> <p>Kada krivično delo predviđeno u stavu 1. ovog člana dovede do teške telesne povrede, ozbiljnog narušavanja zdravlja ili smrti te osobe, počilac će biti kažnjen zatvorom od pet (5) do petnaest (15) godina (član 179. (2)).</p>
Seksualno uznemiravanje*	<p>Član 40, Istanbulska konvencija: Svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog postupanja seksualne prirode sa svrhom ili efektom povređivanja dostojanstva neke osobe, posebno kada stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili agresivno okruženje.</p> <p>Kazneno delo po Krivičnom zakoniku Kosova*: 1. Ko god seksualno uznemirava drugu osobu, posebno osobu koja je ranjiva usled starosti, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće, teškog fizičkog invaliditeta ili mentalne ometenosti, biće kažnjen novčanom kaznom ili zatvorom od do tri (3) godine (član 183. (1)).</p> <p>2. Seksualno uznemiravanje će označavati bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog postupanja seksualne prirode koje ima za cilj ili efektivno predstavlja povređivanje dostojanstva neke osobe, koje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće ili agresivno okruženje (član 183. (2)).</p> <p>3. Kada kazneno delo utvrđeno u stavu 1. ovog člana počini počilac koji je učitelj/nastavnik, verski vođa, zdravstveni profesionalac, osoba kojoj je povereno odgajanje ili briga o toj osobi ili je drugačije u poziciji vlasti nad tom osobom, počilac će biti kažnjen zatvorom od šest (6) meseci do tri (3) godine (član 183. (3)).</p>

* Istanbulska konvencija omogućava da Države preuzmu ili krivične ili druge pravne sankcije kako bi sprečile i reagovala na seksualno uznemiravanje.

2.4. Tehnike za tužioce i sudije o tome kako da koriste međunarodne i evropske standarde u svom radu

Izgleda da je Kosovo* monistička država, pošto njegov ustav u načelu omogućava direktno uključivanje međunarodnih normi u domaće pravo. I tužilaštvo i sudstvo su u poziciji da priznaju, u načelu, relevantnost međunarodnih standarda za tumačenje domaćeg prava. Oni treba da uzimaju u obzir međunarodno pravo tamo gde je to potrebno, kako bi osigurali da postupanje države bude konzistentno sa njenim obavezama po međunarodnom pravu. Opšte je prihvaćeno da domaće pravo treba da se što je više moguće tumači na način koji je u skladu sa međunarodnim pravnim obavezama države.

Korisne sugestije za tužioce u primeni međunarodnog prava u njihovom radu

- ✓ Pitajte da li je primereno uzeti u obzir međunarodno pravo u ovoj stvari. Pozovite se na Ustav, kao i iznesite argument da se, kao član međunarodne zajednice, Kosovo* usaglašava sa međunarodnim običajnim pravom i instrumentima.
- ✓ Iznesite argument pred sudovima da je međunarodno pravo automatski deo domaćeg prava, izuzev kada je ono u sukobu sa domaćim pravom. i čak i u odsustvu zakonodavstva za sprovođenje ili artikulacije u Ustavu, međunarodno pravo mogu da primenjuju državni sudovi kada ono nije ni u kakvom sukobu sa postojećim državnim pravom.
- ✓ Iznesite argument da je Kosovo* pokazalo spremnost da se obaveže odredbama međunarodnog prava.
- ✓ Pošto postoji ta spremnost, ako neko pitanje dođe pred ovaj sud koje nije pokriveno lokalnim zakonodavstvom, ali bi bilo pokriveno takvim međunarodnim instrumentom (npr. CEDAW, Istanbulskom konvencijom), tražite od suda da uzme pravnu činjenicu o tim standardima u rešavanju tog predmeta.

Korisne sugestije za sudije kod primene međunarodnog prava u njihovom radu

- ✓ Utvrdite značenje i status relevantnih međunarodnih normi; ako je međunarodna norma relevantna i ništa u zakonodavstvu nema prednost nad njom, ili ako neusklađenost može stvarno da se reši, sud treba da je tumači tako da sačuva maksimalnu primenu za obe; ali ako je sukob neizbežan, onda sud mora da izabere jaču normu prema hijerarhiji zakona merodavnih za njihove domaće sisteme.
- ✓ Kada se suočavaju sa izborom između tumačenja domaćeg prava koje bi omogućilo državi da poštuje međunarodno pravo i prava koje bi postavio državu u kršenje međunarodnog prava, sudije imaju inherentnu sposobnost da slede ovaj prvi izbor.
- ✓ Tumačite prava na jednakost i nediskriminaciju u najvećoj mogućoj meri na načine koji olakšavaju punu zaštitu svih prava za žene.
- ✓ Nemojte da primenjujete postojeće pravne odredbe koje su diskriminatorne prema ženama, kao što su određene odredbe koje dopuštaju, tolerišu ili odobravaju oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Korišćenje relevantne međunarodne jurisprudencije

Ustav Kosova* predviđa da se međunarodni standardi ljudskih prava, kao što je Evropska konvencija o ljudskim pravima, direktno primenjuju na njegovoj teritoriji. Odluke od ovih tela mogu da pomognu tužiocima i sudijama u primenjivanju i tumačenju nacionalnih zakona kako bi osigurali postupanje po njihovim međunarodnim obavezama. Aneks 2 sadrži kratke rezimee nekih od ključnih odluka. Preporučuje se da tužiocima i sudijama u celosti pročitaju date predmete kada se na njih pozivaju u svom radu.

Deo 2:

Uloga tužilaca i sudija u reagovanju na nasilje nad ženama i nasilje u porodici

1. Zaštita

Tužioc i sudije imaju odgovornost da pruže zaštitu za žrtve koje se pojave pred njima u toku krivičnih postupaka. Jedan od razloga zašto se žene žrtve bave krivičnopравnim sistemom jeste da zaustave nasilje i spreče da se nasilje ponovo dogodi i eskalira, kao i da spreče pretnje nasiljem, zastrašivanje i uznemiravanje. Žrtve se često suočavaju sa ponovnom traumatizacijom u toku krivičnih postupaka i u velikoj su opasnosti od suočavanja sa povećanim zastrašivanjem i nasiljem od strane počinioca dok se dati predmet ispituje.

1.1. Međunarodni standardi

Istanbulska konvencija predviđa da je obaveza države da osigura bezbednost žrtve u okviru i u toku krivičnog postupka. Propust da se to učini može da prouzrokuje kršenje osnovnih ljudskih prava žrtve.

Relevantni članovi u vezi sa zaštitom u Istanbulskoj konvenciji

Član	Odredba
Član 18. – Opšte obaveze u okviru zaštite i podrške	<p>1. ... preduzeti potrebne ... mere da se zašтите sve žrtve od bilo kakvih daljih činova nasilja.</p> <p>3. ... osigurati da takve mere budu: zasnovane na rodnom razumevanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici; i fokusiraće se na ljudska prava i bezbednost žrtve; zasniivaće se na integrisanom pristupu koji uzima u obzir odnos između žrtve, počinioca, dece i njihovog šireg društvenog okruženja; imaće za cilj izbegavanje sekundarne viktimizacije; imaće za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja; omogućavaće, ako je potrebno, niz usluga zaštite i podrške da budu locirane u istim prostorijama; i rešavaće posebne potrebe ranjivih osoba...</p> <p>4. Pružanje usluga neće zavisiti od spremnosti žrtve da podnese tužbu ili svedoči protiv bilo kog počinioca.</p>
Član 50. – Momentalno reagovanje, prevencija i zaštita	Potpisnice će preduzimati potrebne zakonske ili druge mere kako bi osigurale da odgovorna tela krivičnog gonjenja reaguju na sve oblike nasilja pokriveno područjem primene ove Konvencije brzo i primereno nudeći adekvatnu i momentalnu zaštitu žrtvama
Član 51. – Procena rizika i upravljanje rizicima	<p>1. ... osigurati da procenu rizika od opasnosti po život, ozbiljnosti situacije i rizika od ponovljenog nasilja obave sva relevantna tela vlasti kako bi upravljala rizikom i, po potrebi, obezbedila koordinisanu bezbednost i podršku.</p> <p>2. ... osigurati da ta procena propisno uzima u obzir, u svim fazama istrage i primene zaštitnih mera, činjenicu da počinioci čina nasilja poseduju ili imaju pristup vatrenom oružju.</p>

<p>Član 52. – Hitni sudski nalozi zabrane prilaska (barring orders (EMOs)</p>	<p>... osigurati da se nadležnim telima vlasti da ovlašćenje da naredi, u situacijama neposredne opasnosti, počiniocu nasilja u porodici da napusti mesto boravka žrtve ili osobe u opasnosti dovoljan period vremena i da zabrane počiniocu da ulazi u mesto boravka žrtve ili kontaktira žrtvu ili osobu u opasnosti. Mere preduzete u skladu sa ovim članom će dati prioritet bezbednosti žrtve ili osobe u opasnosti.</p>
<p>Član 53. – Sudske zabrane pristupa (restraining) ili sudski nalozi zabrane (protection orders (POs)</p>	<p>1. ... osigurati da postoje sudske zabrane pristupa ili sudski nalozi zabrane za žrtve svih oblika nasilja obuhvaćene...</p> <p>2. ... osigurati da sudske zabrane pristupa ili sudski nalozi zabrane budu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ raspoloživi za momentalnu zaštitu i bez nepotrebnih finansijskih ili administrativnih tereta stavljenih na žrtvu; ▪ da se izdaju za navedeni period ili dok se ne izmene ili ukinu. ▪ Kada je potrebno, da se izdaju na osnovi <i>ex parte</i>, što ima momentalno dejstvo; ▪ raspoloživi bez obzira na, ili dodatno u odnosu na, druge pravne postupke; ▪ dopušteni da se uvedu u kasnijim pravnim postupcima. <p>3. ... osigurati da kršenja sudskih zabrana pristupa ili sudskih naloga zabrane podležu delotvornoj, srazmernoj i odvraćajućoj krivičnoj ili drugoj pravnoj sankciji.</p>
<p>Član 56. – Mere zaštite</p>	<p>1. ... mere da se zaštite prava i interesi žrtve, uključujući i njihove specijalne potrebe kao svedoka, u svim fazama istraga i sudskih postupaka, posebno</p> <p>a. predviđanjem njihove zaštite, kao i zaštite njihovih porodica i svedoka, od zatrašivanja, odmazde i ponavljanja viktimizacije;</p> <p>b. osiguranjem da žrtve budu obavestene, barem u slučajevima kada bi žrtve i porodica mogle biti u opasnosti, kada počinioc pobegne ili bude otpušten privremeno ili konačno;</p> <p>c. njihovim obavestavanjem... o njihovim pravima i uslugama koja su im na raspolaganju i praćenju koje je dato njihovoj prijavi, optužbama, opštem napretku istrage ili postupka, i njihovoj ulozi u njima, kao i izhodu njihovog predmeta;</p> <p>d. omogućavanjem žrtvama ... da se čuju, da dostave dokaze i da se prezentiraju njihova gledišta, potrebe i brige, direktno ili preko posrednika, i da se razmatraju;</p> <p>e. pružanjem žrtvama odgovarajućih usluga podrške tako da se njihova prava i interesi propisno prezentiraju i uzmu u obzir;</p> <p>f. osiguranjem da mogu da se usvoje mere kako bi se zaštitila privatnost i imidž žrtve;</p> <p>g. osiguranjem da se izbegne kontakt između žrtve i počinioca unutar suda i prostorija tela krivičnog gonjenja kada je to moguće;</p> <p>h. obezbeđenjem žrtvama nezavisnih i stručnih prevodilaca kada su žrtve stranke u postupku ili kada podnose dokaze;</p> <p>i. omogućavanjem žrtvama da svedoče ... u sudnici bez prisustva ili barem bez prisustva navodnog počinioca, naročito kroz korišćenje odgovarajuće komunikacione tehnologije, kada je raspoloživa.</p>

1.2. Pravni okvir Kosova*

Prema Zakonu Kosova* o zaštiti od nasilja u porodici, postoje tri vrste sudskih naloga zabrane prilaska:

Sudski nalog zabrane (Protection Order (PO))	<ul style="list-style-type: none">Izdat samo na redovnim zasedanjima suda, predviđa široki broj mera koje ima da se izdaju i traju do 12 meseci.
Hitni sudski nalog zabrane (Emergency Protection Order (EPO))	<ul style="list-style-type: none">Takođe ih izdaju sudovi, može da traje do 15 dana do izdavanja redovnog PO i takođe sudovi mogu da izdaju jedan broj širokih mera.
Privremeni hitni sudski nalozi zabrane (Temporary Emergency Protection Orders (TEPO)).	<ul style="list-style-type: none">Izdaje ih samo policija i traju do vremena kada sudovi nastavljaju sa svojim redovnim radnim vremenom. Ukoliko zahtev stigne kasno u petak, TEPO može da traje sve do zvaničnog vremena kada sudovi nastavljaju da rade u ponedeljak ujutru, a traje 48 sati u toku vikenda.

Tužilac i sudije treba da uzmu u obzir:

- kršenja sudskih naloga zabrane i takođe slučajevi recidivista se smatraju kaznenim delima i treba da budu gonjeni *ex officio* (članovi 25. i 26, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici).
- Korišćenje PO ne sprečava sudove da takođe pokreću krivične postupke (član 26. (2), Zakon o zaštiti od nasilja u porodici).
- Sudsko veće Kosova* je sačinilo odluku koja je zahtevala od sudija da blagovremeno izdaju sudske naloge zabrane (Odluka br. 22/2012 Sudskog veća Kosova*).
- Standardne operativne procedure (SOP) za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu* obuhvataju smernice za policiju o tome kako da se zaštiti žrtva kroz ceo proces i da se reaguje na pretnje i činove nasilja u porodici (uključujući i izvršenje i svako kršenje sudskih naloga zabrane).
- Mogli bi da se traže obrasci sa osnovnim podacima policije u koje se evidentira inicijalni informativni razgovor sa žrtvom i da ih koriste tužilačke službe da bi utvrdile nivoe procene rizika žrtve.
- Standardne operativne procedure za unapređenje efikasnosti tužilačkih službi u reagovanju na činove nasilja u porodici imaju za cilj da pojačaju odgovor i delotvorno raspolaganje mandatom tužilačkih službi u zaštiti žrtava od nasilja u porodici (br.763, Propis Veća tužilaca Kosova*, 2017.).

1.3. Praktične korisne sugestije za tužioce kada odlučuju o delotvornim zaštitnim merama

Tužioci treba da imaju sve informacije u vezi sa potencijalnim rizicima pre donošenja bilo kakvih odluka:

- da bi se osigurala bezbednost, privatnost i dostojanstvo žrtava i njihovih porodica u svim fazama krivičnog postupka, tužioci moraju da budu u potpunosti informisani u odnosu na potencijalne rizike i pretnje.
- Tužioci treba da znaju da li je već urađena procena rizika (kao u mnogim slučajevima, policija je odgovorna za sprovođenje procene opasnosti i analizu rizika ili ovo radi neka međuagencijska grupa). Ako nije urađena, tužioci treba da znaju kako da obave procenu rizika koja pokazuje nivo ili stepen štete kojoj žrtva može da bude izložena, na osnovu njene ranjivosti, pretnji, prisustva oružja i drugih faktora procene.
- Tužioci treba da koriste alate za procenu rizika i opasnosti kako bi jačali konverzaciju sa žrtvom, umesto kao kontrolnu listu ili kolekciju zasebnih podataka. Žrtve daleko više znaju o tome šta im treba i o rizicima sa kojima se suočavaju. Međutim, presudno je imati na umu da, mada su žrtve precizni izveštači faktora rizika opasnosti po život, one redovno potcenjuju sopstveni rizik za buduće napade.
- Tužioci treba da imaju na umu da procene rizika nisu statične i mogu brzo da se menjaju. Postoji više faktora ili posebnih okolnosti koje mogu da podignu nivo rizika, kao što su: rastava, sudska rasprava i kontakt sa decom, između ostalih. Procene rizika moraju neprekidno da se ažuriraju tako da tužilac može ponovo da proceni tu promenljivu situaciju i primeni sve potrebne mere u odgovoru.
- Otuda je potrebna stalna komunikacija između policije i tužilaca. Na primer, tužioci i istražitelji moraju

da imaju na umu da li je žrtva tražila neku hitnu intervenciju ili sudski nalog zabrane, da li je taj nalog izdat i da li ju je počinitelj prekršio. Ovo je posebno važno kada kršenje sudskog naloga zabrane predstavlja kazneno delo i treba da bude uključeno među kaznena dela za koja se počinitelj tereti.

- Tužiocima treba da se raspitaju o tome da li je žrtva/svedok razmatrala to podnošenje zahteva za sudski nalog zabrane.
- Tužiocima treba da imaju diskusiju sa žrtvom koja treba da obuhvata preispitivanje koraka koje ona može da preduzme kako bi se osigurala njena bezbednost kroz ceo pravni postupak, uzimajući u razmatranje mogućnost da optuženi neće biti držan u pritvoru, ili će biti otpušten uz kauciju, i oni treba da budu obazrivi da ne pružaju informacije o planovima lične bezbednosti na javnom suđenju.

Bezbednost žrtve treba da bude ključna za bilo koju odluku koju donosi tužilac, posebno kad se odnosi na kauciju ili uslovno otpuštanje pre suđenja:

- Tužiocima treba da uzmu u obzir sledeće uslove za provizornu garanciju/krivični sudski nalog zabrane ili uslove za kauciju /otpuštanje pre suđenja, zavisno od datog predmeta:
 - odredbe o zabrani kontakta (zabrana kontakta sa žrtvom i svim ostalim navedenim svedocima ili osobama, kao što su deca žrtve). Ovo može da obuhvata ograničenje kretanja optuženog, na primer do kuće žrtve, posla ili škole.
 - Zabranu trećim licima da kontaktiraju žrtvu u ime optuženog.
 - Uzdržavanje od počinjanja bilo kakvih kaznenih dela.
 - Ograničenja putovanja (npr. nije dopušteno da napusti jurisdikciju suda bez prethodne sudske odluke ili zahtev da preda pasoš sudu).
 - Nemanje u posedu vatrenog oružja, municije, eksploziva ili oružja.
 - Za optužbe za seksualni napad, zahtevanje DNA i/ili HIV/STD testiranja optuženog.
 - Kućni pritvor.
 - Uslov javljanja (npr. redovno javljanje službi za praćenje uslovnog otpuštanja ili istražnoj službi).
 - Čuvanje punog zaposlenja.
 - Uzdržavanje od upotrebe alkohola ili nedozvoljenih supstanci, pohađanje programa lečenja od alkohola.
 - Nošenje nanogice za praćenje preko Globalnog sistema pozicioniranja (GPS).
 - Postupanje po svim sudskim nalogima zabrane u parničnim postupcima.
 - Uzdržavanje od voženja auta (ako je auto korišćen u činjenju kaznenog dela krivičnog uznemiravanja).
 - Ukoliko je uznemiravanje uključivalo korišćenje računara ili drugog elektronskog uređaja, razmotrite izricanje uslova ograničavanja ili zabrane korišćenja ili posedovanja.
- U određenim slučajevima, tužiocima treba da traže pritvor. Kauciji se treba suprotstaviti u predmetima u kojima postoji rizik od daljeg nasilja. Na primer, ako postoji obrazac ponovnog kršenja sudskih naloga zabrane, onda bi tužilac mogao da razmotri zahtevanje pritvora.

Koraci koje tužiocima treba da preduzmu kada vode raspravu za otpuštanje / kauciju pre suđenja:

- 1. traže informacije od žrtve u vezi sa rizikom.
- 2. Provere prošlost osumnjičenog.
- 3. Pripreme relevantan i kompletan materijal/informacije za sudsko predraspravno saslušanje.

- 4. Dođu na sud i iznesu argumente na prvom pojavljivanju i raspravi za otpuštanje pre suđenja.
- 5. Tužiocima treba da obaveste žrtvu ako i kada se optuženi otpusti i da žrtvi daju kopiju naloga sa okvirno datim uslovima otpuštanja i informacijama o tome koga kontaktirati ako optuženi prekrši bilo koji uslov.

Tužiocima treba da uzmu u obzir određene faktore u slučajevima kada žrtva zahteva izmenu ili odustajanje od uslova:

- tužiocima treba da znaju da bi moglo da bude više razloga da žrtva zahteva odustajanje od sudskog naloga zabrane kontakta u krivičnim postupcima i da budu obazrivi oko pristanka da ukinu ili izmene taj sudski nalog zabrane kontakta.
- Važno je za tužioce da razgovaraju sa žrtvom i pribave tačne informacije kako bi utvrdili njenu motivaciju u traženju prestanka ili izmene sudskog naloga zabrane kontakta.
- Tužiocima, uz saosećanje sa žrtvom, treba da pomere fokus na odgovornost počinioca da je uradio nešto da opravda ukidanje sudskog naloga zabrane kontakta. Ako počinioc nije ništa uradio da počne da rešava svoje nasilje od incidenta, tužilac ovo treba da istakne sudu.

Pitanja kada je došlo do kršenja uslova:

- ako optuženi prekrši sudski nalog zabrane kontakta ili prekrši uslove otpuštanja pre suđenja, tužilac treba da uzme u obzir da li su počinjena bilo koja nova kaznena dela, dodatno u odnosu na uslove koji se krše.
- Imajte na umu da ukoliko postoji uslov zabrane kontakta, nije važno da li je žrtva pristala na ili inicirala bilo kakva kontakta sa optuženim. Počinilac je taj koji podleže uslovima pre otpuštanja. Optuženi, a ne žrtva, je odgovoran za postupanje po svim uslovima sve dok ne bude oslobođen od tih uslova od strane tela vlasti.
- Kršenje sudskih naloga zabrane kontakta, ili uslova otpuštanja u krivičnim postupcima, može da se goni kao nepoštovanje suda ili kao dodatna krivična dela.
- Tužilac takođe treba da traži pritvor ili iznese argumente za veće ograničenje po otpuštanju.

Pitanja kada se krši sudski nalog zabrane u parničnim postupcima:

- iako tužiocima nisu generalno uključeni u režime zaštite u parničnim postupcima, kršenja sudskih naloga zabrane u parničnim postupcima su kaznena dela i treba da se uzmu za ozbiljno.

1.4. Praktične korisne sugestije za sudije kada odlučuju o delotvornim zaštitnim merama

Neka razmatranja za sudije krivičnih sudova u toku predraspravnih saslušanja

Pritvor i utvrđivanje strožih uslova za otpuštanje su dve mere koje sudije mogu da primene kako bi povećale bezbednost žrtve. Kada balansiraju između prava počinioca na otpuštanje uz kauciju i prava žrtve na bezbednost, sudije treba da balansiraju suprotne interese u korist bezbednosti žrtve:

- sudije treba da imaju što je više moguće informacija u vezi sa situacijom i uključenim pojedincima kada odlučuju o tome koja je zaštitna mera primerena u svakom predmetu.
- Sudovi treba da traže sve urađene procene rizika i opasnosti po život. Presudno je da sud mora da bude u stanju da proceni sve relevantne informacije od različitih uključenih agencija kako bi donosio odluke u pogledu zaštite žrtve. Ako nije urađena bilo kakva procena rizika, sudije treba da osiguraju da u toku rasprave traže takve informacije, koje im omogućavaju da sami urade procenu rizika. U nekim jurisdikcijama bi mogao da se pozove sudski veštak da savetuje o faktorima rizika.
- Teret dokazivanja je često na tužiocu da pokaže uzrok zašto optuženi treba da bude pritvoren pre suđenja i sudija mora da bude uveren da postoje osnovi da se optuženi neće pojaviti na suđenju ili postoje zabrinutosti da će činiti dalje nasilje ili zastrašivati nekog svedoka.
- Sudije imaju dužnost da imaju na umu i uzmu u obzir sve relevantne činjenice u pogledu rizika optuženog od nasilja prema žrtvi. Oni uvek treba da uzmu u razmatranje sve zabrinutosti koje pokrene žrtva vezano za njenu bezbednost.
- Sudije treba da imaju na umu da su optuženi optuženi za manja kaznena dela verovatno isto opasni kao i oni optuženi za teža kaznena dela, naročito u predmetima intimnog partnerskog nasilja i praćenja radi zastrašivanja.

- Sudije treba da imaju na umu da rastava nije zaštitni faktor, zapravo istraživanje pokazuje značajan veliki porast rizika od teškog i smrtonosnog nasilja u toku perioda rastave, utvrđujući da je okidač gubitak kontrole počinitelaca nad njihovim partnerima.
- Pritvor treba da se izrekne kada sudija utvrdi da postoji dovoljan rizik od nasilja ili zabrinutosti da optuženi neće poštovati izrečene uslove otpuštanja.
- Sudije krivičari treba da osiguraju harmonizaciju sa drugim nekrivičnim sudskim postupcima kako bi omogućili delotvornu zaštitu.

Uslovi koje sudije mogu da izreknu kako bi smanjili rizik po žrtvu ukoliko se optuženi otpusti pre suđenja:

- Sudije treba da uzmu u obzir gledišta žrtve u vezi sa primerenim uslovima. Zaštita ne treba da se nudi na paternalistički način, nego treba da se posmatra kao sredstvo da se osigura bezbednost žena tako da one mogu da razviju svoje jake strane i strategije za izlaženje na kraj sa nasiljem.
- Sudije mogu da požele da pitaju žrtvu direktno o njenim strahovima od budućeg nasilja i osnovi za taj strah, kao i o njenom mišljenju o verovatnoći da će optuženi poštovati uslove otpuštanja.
- Raspon uslova obuhvata:
 - zabrana daljeg nasilja ili pretnji nasiljem, lično ili preko drugoga (komunikacije preko treće strane).
 - Zabrana uznemiravanja, dosađivanja, telefoniranja, kontaktiranja ili bilo koje druge komunikacije sa žrtvom, direktno ili indirektno.
 - Zabrana dolaska do mesta boravka žrtve, bez obzira na vlasništvo, i da počinitelac ima policijsku pratnju kada skuplja svoje lične stvari.
 - Zabrana daljeg kontakta sa žrtvom i drugim pogođenim strankama, unutar ili izvan prebivališta; držanje dalje od mesta boravka, škole, mesta zaposlenja ili bilo kog drugog mesta.
 - Zabrana posedovanja vatrenog oružja ili smrtonosnog oružja.
 - Zahtevanje od počinitelaca da prođu programme intervencije (programme osmišljene da preuzmu odgovornost za svoje postupke, a ne programe za lečenje od zloupotrebe alkohola ili droga).
- Sudije bi mogle da razmotre praćenje sudskih naloga zabrane putem korišćenja elektronskih nanogica ili zahtevajući od optuženog da se redovno javlja policiji ili pohađa programe organizacija civilnog društva, kada su raspoloživi.

Krivične posledice kršenja sudskih naloga zabrane u krivičnim i parničnim postupcima:

- istraživanje pokazuje da muškarci rutinski krše takve naloge, često sa ozbiljnim posledicama po žrtvu, ali sa nedovoljnim ili slabim pravnim posledicama po počinioce.
- Kršenja treba ozbiljno da se tretiraju. Sudije imaju dužnost da prepoznaju šablonizovanu prirodu prisilne i nasilne prirode nasilja. Imajte na umu, kršenje sudskog naloga zabrane se smatra faktorom procene opasnosti po život, kao i činjenica koja pokazuje da je počinitelac nije postupio po sudskoj odluci.
- Sudije imaju dužnost da uzmu u obzir da optuženi nije samo počinio kazneno delo kršenja sudskog naloga zabrane, takođe je čineći to, verovatno počinio i druga kaznena dela, kao što je činjenje daljeg nasilja ili izgovaranje pretnje.
- Budite oprezni oko odobravanja stereotipa. Sudije treba da pitaju da li se oni bave okrivljavanjem žrtve, veruju da su žrtve same odgovorne za kršenje sudskog naloga zabrane u parničnim postupcima ili podstiču optuženog da to čini. Sudske naloge zabrane može da prekrši samo optuženi, pošto je on taj koji je obavezan tim nalogom. Žrtve ne treba da se smatraju odgovornim za bilo koja kršenja.

Neka pitanja za sudije koji izdaju sudske naloge zabrane u parničnim postupcima

- U procenivanju zahteva žrtve za sudskim nalogom zabrane, sudije treba da se sete da rodno zasnovano nasilje nisu samo činovi fizičkog nasilja, nego takođe pokriva i mentalno ili seksualno nasilje.
- Sudije treba ne samo da se fokusiraju na najnoviji incident nasilja kada odlučuju da li to nasilje zadovoljava zahtevani prag. Treba da razumeju obrazac prisile i kontrole u predmetima nasilja u porodici, i kako svi oblici nasilja mogu da povrede integritet žrtve.
- Ako se od sudija traži da preispitaju hitne sudske naloge zabrane ili neki uslov zahteva za sudski nalog zabrane pred njima traži da se počiniocu zabrani pristup mestu boravka, oni treba da se sete da pravo žene da bude zaštićena od daljeg nasilja nadmašuje imovinska prava počinioca.

Neka pitanja za sudije porodičnih sudova

- Zahtevi za starateljstvom se nekada koriste kao pretekst od zlostavljača da bi stupili u kontakt sa žrtvom i/ili decom. Ovo može da ima pogubne posledice i za jedne i za druge. Iz ovog razloga, incidenti koji se odnose na nasilje u porodici treba da budu uzeti u obzir u određivanju starateljstva i prava na posećivanje dece.
- Izdavanje hitnog sudskog naloga zabrane prilaska ili sudskog naloga zabrane treba da automatski dovede do privremene odluke u pogledu starateljstva nad decom i prava na posećivanje dece. Ovo znači da starateljstvo i/ili pravo na posećivanje dece počinioca treba da se automatski suspenduje po izdavanju sudskog naloga zabrane.
- Ovo stoga što vršenje starateljstva i prava na posećivanje dece počinioca ne može da ugrožava prava i bezbednost žrtve i dece.
- Potreba za sudskim nalogom zabrane i drugim sigurnosnim merama mora stoga redovno da se procenjuje. Važno je imati na umu da ima nekoliko situacija koje mogu da povećaju nivo rizika, kao što su rastava ili razvod, sudska rasprava i kontakt sa decom, između ostalih.

2. Rad sa žrtvama kao svedocima - Tehnike za osiguranje pristupa u kome je žrtva u centru pažnje

Primena pristupa u kome je žrtva u centru pažnje u praksi povlači za sobom da se, u toku svih interakcija, žrtve tretiraju sa ljubaznošću, poštovanjem, simpatijom i senzitivnošću u odnosu na činjenicu da su doživele nasilje. Tužioc i sudije treba da shvate da se vrlo često traži od žrtava da opišu incidente nasilja nekoliko puta pre konačnog dolaska na sud, i ovaj proces može da im prouzrokuje ponovnu traumu, neugodnost ili frustraciju; one tokom vremena mogu da zaborave detalje.

2.1. Međunarodni standardi

	Istanbulska konvencija	Ažurirani modeli strategija UN
Pristup u kome je žrtva u centru pažnje	Poziva države da razviju mere koje uzimaju u obzir i bave se specifičnim potrebama osoba koje su učinjene ranjivim posebnim okolnostima i da stave ljudska prava svih žrtava u njihov centar (član 12. (3)).	Vodeće načelo da sva reaganja krivičnog pravosuđa ima da budu zasnovana na ljudskim pravima, upravljanju rizika i unapređenju bezbednosti i osnaživanja žrtve uz osiguranje odgovornosti počinioca (član 13. (a)).
Prava žrtve	Istrage i sudski postupci ima da se obavljaju bez nepotrebnog odlaganja uz uzimanje u razmatranje prava žrtve u toku svih faza krivičnih postupaka (član 49. (1)).	Države ima da uzmu u obzir sve relevantne međunarodne pravne instrumente, uključujući i Deklaraciju UN o osnovnim načelima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe moći (član 18.).
Balansiranje prava žrtve i optuženog na pošteno suđenje	Da bi se osigurale delotvorne istrage i gonjenje kaznenih dela utvrđenih u skladu sa Konvencijom, zakoni i mere treba da budu u skladu sa osnovnim načelima ljudskih prava i da uzmu u obzir rodno razumevanje takvog nasilja (član 49. (2)).	
Gonjenje <i>ex officio</i>	Za određene oblike nasilja (tj. fizičko nasilje, seksualno nasilje, ugovoreni brak, sakaćenje ženskih genitalija, prinudni abortus i prinudnu sterilizaciju), istrage ili gonjenje takvih kaznenih dela neće u potpunosti zavisiti od nekog izveštaja ili prijave koju podnese žrtva i postupak može da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoj iskaz ili prijavu (član 55.).	Primarna odgovornost za pokretanje istraga i gonjenja je na policiji i tužilačkim vlastima, i nije na ženama izloženim nasilju, bez obzira na nivo ili oblik nasilja (član 15. (b)).

Podrška kroz ceo krivični postupak	Žrtve, na njihov zahtev, treba da imaju raspoložive vladine i nevladine organizacije i savetnike za nasilje u porodici kako bi im pomogli i podržali ih u toku istraga i sudskih postupaka (član 55. (2)), kao i pravnu pomoć, uključujući i besplatnu pravnu pomoć za žrtve koje ispunjavaju uslove po domaćem pravu (član 57.).	Sveobuhvatne usluge se pružaju i preduzimaju se zaštitne mere kada je potrebno da se osigura bezbednost, privatnost i dostojanstvo žrtava i njihovih porodica u svima fazama krivičnog postupka, bez obzira na sposobnost ili spremnost žrtve da učestvuje u istrazi ili gonjenju (član 15. (i)). Osigurati da žene izložene nasilju imaju kompletan pristup građanskopravnim i krivičnopravnim sistemima, uključujući i pristup besplatnoj pravnoj pomoći, ako je potrebno, sudsku podršku i usluge prevođenja (član 18. (h)).
Omogućavanje žrtvama da svedoče	...štite prava i interese žrtve, uključujući i njihove specijalne potrebe kao svedoka, posebno: omogućavajući žrtvama da svedoče, prema pravilu utvrđenom njihovim internim pravom, u sudnici bez prisustva ili barem bez prisustva navodnog počinioca, naročito, kroz korišćenje odgovarajuće komunikacione tehnologije, kada je raspoloživa (član 56. (i)).	Ženama izloženim nasilju je omogućeno da svedoče u krivičnim postupcima kroz adekvatne mere koje olakšavaju takvo svedočenje zaštitom privatnosti, identiteta i dostojanstva žena; osigurati bezbednost u toku pravnih postupaka; i izbegavati sekundarnu viktimizaciju. U jurisdikcijama u kojima ne može da se garantuje bezbednost žrtve, odbijanje svedočenja ne treba da predstavlja krivično ili drugo kazneno delo (član 15. (c)).

2.2. Pravni okvir Kosova*

Advokati žrtve (VA), kao deo Državnih tužilaštva, imaju zadatak da štite prava žrtve prema zakonima Kosova* i da osiguraju pristup u kome je žrtva u centru pažnje u krivičnim postupcima koji se odnose na žene, kao i u toku postupaka za izdavanje sudskih naloga zabrane. Njihove odgovornosti obuhvataju:	
	Ovlašćenje da se bave zastupanjem u krivičnom sudu u ime žrtve (član 63. Zakonika o krivičnom postupku Kosova*).
	Obaveza da slede krivične prijave kada dokazi pokazuju postojanje krivičnog dela, a tužilaštvo ne preduzima istragu.
	Da osiguraju razmatranja prava žrtve u toku svih faza krivičnog postupka.
	Da osiguraju da se zaštite prava i interesi žrtve, uključujući i njene specijalne potrebe kao svedoka. Ovo može da se učini omogućavajući žrtvama da svedoče, u sudnici bez prisustva ili barem bez prisustva navodnog počinioca, naročito, kroz korišćenje odgovarajuće komunikacione tehnologije, kada je raspoloživa.
	Obaveza da se posavetuju žrtve o njihovom pravu da podnesu zahtev za štete prema obrascu za kaznene odštete predviđene po članu 218. Zakonika o krivičnom postupku Kosova*.
	Da osiguraju da žrtva bude obavestena o prilici da popuni izjavu o prouzrokovanim štetama kako bi je sud smatrao za stranku u krivičnom postupku i da žrtva ima pristup ovim standardnim obrascima. Ukoliko žrtve odluče da popune ovaj obrazac, to će učiniti u okviru vremenskog sleda (od ranih faza istrage i do 60 dana od podnošenja tužbe). Žrtvi može da pomaže ovlašćeni zastupnik i policija da popune ovaj obrazac.

2.3. Tehnike za osiguranje pristupa u kome je žrtva u centru pažnje kada se bavite žrtvama

2.3.1. Kako komunicirati sa žrtvama da bi se izbegla sekundarna viktimizacija

Komunikacija koja potpomaže dostojanstvo i poštovanje žrtve

Sva komunikacija sa žrtvama treba da bude orijentisana u pravcu njihovog osnaživanja da prevaziđu njihovo traumatsko iskustvo sa nasiljem i pretnjama nasiljem i da im se omogući da izdrže pravni postupak.

Putokazi koje treba razmotriti kada tužioci i sudije komuniciraju sa žrtvama:

- osigurajte da sve komunikacije sa žrtvama budu neosuđujuće, saosećajne i da pružaju podršku.
- Potvrdite šta se dogodilo žrtvi kroz celokupan proces. Važno je da žrtva oseća da je njena prijava nasilja uzeta ozbiljno i da se ona tretira s poštovanjem i kao da zaslužuje najbolji mogući odgovor.
- Pokažite strpljenje i ostavite žrtvi vremena da ispriča svoju priču svojim rečima.
- Žrtve treba da imaju osećaj da se njihov glas čuje. Ovo znači da one imaju priliku da ispričaju svoju priču; da budu saslušane i da se njihova priča tačno unese u zapisnik; da ima pozitivno iskustvo sa akterima krivičnog pravosuđa; i da bude u stanju da kaže kako je to nasilje uticalo na nju.
- Može biti potrebno podsetiti žrtvu da se ona ne okrivljava za to nasilje.
- Sve komunikacije treba da se obavljaju na jednostavnom jeziku koji se strpljivo objašnjava.
- Može biti potrebno objasniti zašto njeno učešće u informativnim razgovorima i kao svedok predstavlja presudni element pravnog predmeta.
- U slučajevima nasilja u porodici, može biti korisno da se razgovara sa žrtvom o ciklusu nasilja, koliko je on čest, kako bi se ona uverila da nije jedina koja doživljava ovo nasilje, i o činjenici da takvo nasilje često eskalira po težini ako se ništa ne učini da se zlostavljač smatra odgovornim i da mu se pruži terapija koja mu je potrebna.
- Mora da se čuva privatnost žrtve, i sve njene informacije treba da se čuvaju kao poverljive već prema zakonu.

Korisne sugestije za komunikaciju za tužioce kada ispituju žrtvu

Svedočenje žrtve je često najvažniji dokaz u predmetima nasilja nad ženama i nasilja u porodici i ostaje ključni dokaz koji daju tužioci. Usled prirode ovih vrsta krivičnih dela, to nasilje se često događa u nekom privatnom prostoru, obično nema drugog svedoka tog nasilja. Zbog važnosti ovih dokaza, potrebno je paziti kada se ispituju žrtve u pristupu u kome je žrtva u centru pažnje, kako se ne bi prouzrokovala sekundarna viktimizacija, kao i u osiguranju da se počinitelj smatra odgovornim.

Tužioci treba da se sastanu sa žrtvom i njenim advokatom, ako ga ona ima, što je ranije moguće radi:

1. pripreme predmeta. Delotvorna komunikacija sa žrtvom na samom početku je ključna da se pomogne žrtvi da jasno položi račune o tome šta se desilo. Ovo će omogućiti tužiocima da donose bolje informisane odluke o tome kako da nastave sa datim predmetom.
2. Jačanje uspostavljanja odnosa sa žrtvom. Ovo će omogućiti tužiocu da gradi poverenje sa žrtvom. Potrebno je da žrtva zna da se ona sluša šta govori i da se njene promenljive potrebe za pravdom razumeju i počinju da rešavaju.
3. Osnaživanje žrtve. Informacije i način na koji se one saopštavaju mogu da je osnaže da donosi informisane odluke u vezi sa njenim bavljenjem sa pravosudnim sistemom.

Pripremite ambijent informativnog razgovora

- ✓ Odaberite neko odgovarajuće mesto za informativni razgovor. Idealno, informativni razgovor treba da se odvija u neutralnom okruženju, gde se žrtva oseća bezbednom i komotnom i treba da obezbedi privatnost. Mesta informativnih razgovora ne treba da budu u sobi za ispitivanje u policijskoj stanici ili gde bi žrtva mogla da dođe u kontakt sa počiniocem.
- ✓ Izvršite pripreme za komfor žrtve. Obezbedite papirne maramice, vodu za piće, itd.

- ✓ Po potrebi, izaberite nezavisnog i stručnog prevodioca. Prevodioci koji su nezavisni i stručni su ključni za tužioce koji se bave žrtvama koje govore drugi jezik. Neodgovarajuća tumačenja mogu lako da dovedu do konfuzije, nesporazuma i neopravdanih zabrinutosti oko kredibilitnosti svedoka.
- ✓ Po mogućnosti, izvršite pripreme za svu decu koja mogu da budu u društvu žrtve.
- ✓ Organizujte timski informativni razgovor. Ukoliko je uopšte moguće, tužilac i advokat žrtve treba da vode informativni razgovor zajedno. Advokat žrtve će pružati podršku kako ona prolazi kroz traumu od detaljnog pričanja o toj povredi.
- ✓ Uzmite u obzir dopuštanje žrtvi da je na sastanke prati advokat i/ili osoba za podršku. U omogućavanju podrške osobi koja je neki rođak ili prijatelj, razmislite da li bi prisustvo takve osobe moglo da se smatra štetno.
- ✓ Uzmite u obzir pravljenje snimaka informativnog razgovora sa žrtvom (audio i vizuelni ako je moguće), ne samo zato što bi to mogli da budu potencijalni dokazi o psihološkom stanju žrtve, nego i da se smanji potreba za dodatnim informativnim razgovorima.
- ✓ Uzmite u obzir da li tužilački organ može da prihvati zahtev žrtve da razgovara sa tužiocem određenog roda.

Kada imate interakciju sa žrtvom

- ✓ Važno je da opustite žrtvu korišćenjem jezika koji je bezbedan i podržavajući.
- ✓ Pažljivo slušajte žrtvu. Dajte joj vremena da vam kaže šta se dogodilo.
- ✓ Moglo bi biti potrebno da se žrtve podsete da nasilje nije bilo njihova krivica.
- ✓ Dozvolite žrtvi slobodan opis. Ostavite žrtvi vremena da vam kaže šta se desilo njenim rečima (tj. nestrukturisan informativni razgovor). Onda kada ima stvari koje su izostavljene iz onoga što ste hteli da istražite, uvek možete da se vratite na njih sa otvorenim pitanjima. Kada postavljate neko pitanje, dopustite tišinu u konverzaciji da bi žrtva sabrala svoje misli.
- ✓ Pitanja postavljajte jasno i na neosuđujući ili okrivljujući način.
- ✓ Nemojte da koristite tehnički pravni jezik.
- ✓ Iako je važno pokazati saosećanje u toku informativnog razgovora, nemojte postati preterano emotivni. Hoćete da osigurate da žrtva ima kontrolu nad tokom informacija i izbegnete rizik nametanja sopstvenih ličnih gledišta o tome šta ta žrtva misli da kaže.
- ✓ Nemojte da izražavate frustraciju ili uzrujavanje ako žrtva ima teškoće da se seti činjenica ili daje jasne odgovore. Imajte na umu i ono što kažete i šta saopštavate kroz govor tela.
- ✓ Obratite pažnju na znakove traume, anksioznosti, ili stresa i ponudite umirivanje kada je potrebno.
- ✓ Nikada joj ne tražite da nepotrebno ponavlja svoju priču ili ne postavljajte nepotrebna pitanja. Nažalost, od žrtava se često traži da ponavljaju svoju priču više puta ispočetka – policiji, doktoru, psihosocijalnom radniku i sudijama. Njeno pričanje priče može da bude traumatično. Kadgod je moguće, ograničite broj puta koliko je primorana da detaljno priča o događajima krivičnog dela.
- ✓ Nemojte da dajete obećanja koja ne možete da ispunite. Žrtva bi mogla da traži uveravanja od vas koje vi ne možete da pružite. Na primer, možda ne bi htela da podelite delove prijave sa drugima, ali od vas će se zakonski tražiti da date iskaz drugima, kao što je odbrana.
- ✓ Budite iskreni oko teškoća pravnog postupka. Pokretanje predmeta može dugo da traje i to može da bude teško za žrtvu. Ukoliko ona svedoči (a u većini slučajeva će vam biti potrebno njeno svedočenje), ona će verovatno biti podvrgnuta neprijatnom unakrsnom ispitivanju. Međutim, tužiocima treba da budu osetljivi na činjenicu da bi žrtva mogla da se oseća da se obeshrabruje da nastavi sa predmetom.
- ✓ Pokušajte da razumete probleme žrtve. Žrtve bi mogle da imaju višestruke probleme, pošto počinioči često biraju žrtve koje su već ranjive. Mogle bi da imaju teškoće oko vršenja izbora oko toga da budu svedok. Mogu da imaju nisko samopoštovanje ili mogu da ponovno preživljavaju prošlost. Mogu da proživljavaju anksioznost ili agresiju. Mogu da se osećaju izolovano. Mogu da budu nemoćne da iskažu svoje potrebe ili ne budu u stanju da planiraju za budućnost. Mogu da pokušavaju da se dopadnu svakome. Budite strpljivi i polako radite sa njima.
- ✓ Uvek pitajte žrtvu o zabrinutostima za bezbednost. Utvrdite rizik ili neposrednu opasnost od nasilja i pribavite informacije od žrtve u pogledu svih uslova otpuštanja pre suđenja ili potrebnih zaštitnih mera.
- ✓ Budite spremni da pružite informacije ili upućivanja na službe za podršku. Sačinite adresar sa lokalnim resursima za žrtvu.
- ✓ U zaključivanju informativnog razgovora, osigurajte da žrtva ima u vidu vašu dostupnost.

Bitne informacije koje treba pružiti

- ✓ Objasnite ulogu žrtve u pravnom postupku, uključujući i faze krivičnog postupka, vremensko usklađivanje, šta će se od nje očekivati da radi kao svedok, i da li će se koristiti bilo kakvi specijalni postupci (npr. video svedočenje, zakloni). Žrtva najverovatnije nije upoznata sa pravnim sistemom. Obavestite je da može da prođe značajan period vremena između trenutnog informativnog razgovora i pojavljivanja na sudu. Objasnite kako će se koristiti njen iskaz u sudskom procesu i da će odbrana dobiti kopiju istog.
- ✓ Važno je strpljivo objasniti zašto je pozvana na informativni razgovor. Uzmite u obzir da do vremena kada se sastanete s njom, ona već može da bude frustrirana time koliko joj je pojedinaca postavilo vrlo lična pitanja.
- ✓ Objasnite ulogu tužioca u toku krivičnog postupka, uključujući i to kako će ona ili on obavestiti žrtvu o statusu predmeta, o izricanju kazne, mogućim žalbama i raspravama o uslovnom otpuštanju.
- ✓ Objasnite ulogu zastupnika odbrane i vrste pitanja koja mogu da se postave žrtvi na suđenju. Ovo priprema žrtvu za izazovna unakrsna ispitivanja. Tražite informacije koje mogu da pomognu tužilaštvu da se pripremi kako bi reagovalo na argumente odbrane. Tužioci ne treba da diskutuju o dokazima za predmet sa žrtvom pošto odbrana može da daje prigovore po pitanju "navođenja svedoka". Međutim, dobra praksa je da se pregleda iskaz žrtve sa njom da bi se osvežilo njeno pamćenje.
- ✓ Objasnite ulogu drugih aktera u sudnici, kao što su sudija, sudski pisar itd.
- ✓ Objasnite prava i opcije žrtve.

Korisne sugestije za komunikaciju za sudije kada imaju interakciju sa žrtvom

Interakcije sudija sa žrtvama su generalno ograničene na svedočenje svedoka u sudu (u toku predraspravnih saslušanja ili na suđenju). Sudije mogu da ispituju svedoke, i takođe imaju ovlašćenje da kontrolišu vrstu pitanja koja se postavljaju. Sve sudije treba da imaju na umu da su žrtva/svedok mogli da imaju ranije interakcije u sudu (npr. na davanju optužnog predloga, raspravi za kauciju, ili u istovremenim građanskim predmetima) i tako da treba da budu spremne da jasno objasne pravni postupak koji se trenutno dešava, moguće ishode i posledice po žrtvu. Kada se bave i imaju interakciju sa žrtvama, sudije treba da razumeju da su žene bile žrtve rodno zasnovanog nasilja, kao i često žrtve sekundarne viktimizacije. Većina žrtava rodno zasnovanog nasilja trpi razornu traumu koju prouzrokuje samo nasilje, osećanja stida, poniženja i bespomoćnosti. Nažalost, mnoge žrtve su takođe doživele svoje učešće u krivičnim postupcima kao 'drugi napad', što dovodi do ponovne traumatizacije. Sve sudije igraju presudnu ulogu u svođenju na minimum faktora koji doprinose sekundarnoj viktimizaciji i ponovnoj traumatizaciji. Ovo može da se učini uključivanjem rodno osetljivog pristupa i u kome je žrtva u centru pažnje u njihovom bavljenju/interakcijama sa žrtvama.

Putokazi za sudije kada komuniciraju sa žrtvama

- ✓ Pomaganje da se čuje glas žrtava. Za mnoge žrtve intimnog partnerskog nasilja koje su njihovi partneri zlostavljači dugo ućutkivali ili za žrtve seksualnog nasilja koje su bile ućutkivane osećanjem stida, mogućnost da svoja sopstvena iskustva pretoče u reči može da ih dovede do toga da počnu da ostavljaju iza sebe subordinaciju i nasilje kome su bile izložene.
- ✓ Pažljivo slušajte žrtvu.
- ✓ Budite proaktivni u pitanjima o konkretnim detaljima. Žrtva može da se ponaša ravnodušno u sudnici, ili da prihvati odgovornost za nasilje, čak i kada se ne slaže.
- ✓ Nemojte da postavljate nepravedno nametljiva pitanja, nezgodna, ili prekomerno repetitivna pitanja.
- ✓ Razumevanje osećanja stida. Žrtve nasilja nad ženama i nasilja u porodici verovatnije doživljavaju osećanja neugodnosti i stida nego žrtve drugih nasilnih kaznenih dela. Stid može da bude posebno onesposobljavajuća emocija – ona koja umanjuje osećaj pojedinca za sopstvenu vrednost i pojačava osećanja bespomoćnosti. Sudije ne treba da dodaju na ova osećanja stida.

Držanje u sudnici

- ✓ Tretirajte žrtve sa dostojanstvom i poštovanjem. Sudija je taj koji određuje ton i stvara okruženje za pošteno suđenje u svom sudu.
- ✓ Nemojte da iskazujete frustraciju ili uzrujavanje ako izgleda da žrtva ne saraduje. Imajte na umu i ono što kažete i šta saopštavate kroz govor tela.

- ✓ Budite osetljivi na jezik koji koristite i šta on prenosi žrtvama i počiniocima, naročito kada donose odluke.
- ✓ Osigurajte da iskazi dati u svojstvu sudije i držanje u sudnici (neverbalna komunikacija) pokazuju da sud uzima predmete nasilja nad ženama i nasilja u porodici za ozbiljno.

Bitne informacije koje treba pružiti

- ✓ Objasnite prava i opcije žrtve.
- ✓ Objasnite svrhu konkretne rasprave i procesa.
- ✓ Kada zaključujete, pitajte o tome da li bi žrtva želela pratnju da joj se osigura bezbednost kada napušta sud.

Osiguranje poverljivosti

- ✓ Čuvajte lične informacije o žrtvi potpuno poverljivim. Redigujte lične informacije (kao što je adresa žrtve) iz svih sudskih dokumenata koji će biti odloženi i objavljeni. Delite informacije o kaznenom delu samo kada je to potrebno da se pruži pomoć i intervencija (kao što je upućivanje), i čak i tada, samo uz pisanu dozvolu žrtve.

2.3.2. Informisanje žrtve o njenim pravima

Prava i osnaživanje žrtve treba da budu u centru svih mera koje usvoje tužioci i sudije. Tužioci i sudije treba da imaju na umu da žrtve možda nisu dobile bilo kakav profesionalni savet ili informacije o pravu ili o vrstama pravnih usluga koje su im na raspolaganju, i stoga treba da budu spremni da pruže odgovarajuće informacije o njenim pravima, pravnim sredstvima i kako da pristupi pravnoj pomoći.

Tužioci i sudije treba da provere da bi videli da li su bilo koje ženske organizacije na Kosovu* razvile brošure, letke ili edukativne video snimke "znajte vaša prava". Oni bi onda mogli da koordiniraju sa takvim organizacijama kako bi ove materijale stavili na raspolaganje žrtvama koje dođu u tužilaštvo i sudove. Dobra praksa je objasniti žrtvi njena prava lično i obezbediti pisani materijal koji žrtva može kasnije da konsultuje.

Informacije o pravima žrtve obuhvataju sledeće:

- ✓ pravo da budu tretirane sa saosećanjem i poštovanjem njihovog dostojanstva.
- ✓ Pravo na pristup krivičnopravnom sistemu i da imaju brzo pravno sredstvo.
- ✓ Pravo na poštnu restituciju i kompenzaciju, uključujući i podnošenje zahteva za obeštećenje za štetu u krivičnim predmetima.
- ✓ Pravo da izraze svoja gledišta i zabrinutosti i da se oni prezentuju i razmotre u odgovarajućim fazama krivičnog predmeta, uključujući i: davanje predloga u pogledu dokaza; pregledanje evidencije/snimaka i upoznavanje sa njima i davanje predloga za dalje istrage; i da budu saslušane na prethodnim ročištima, glavnoj raspravi i drže završni govor.
- ✓ Pravo da imaju propisnu pomoć kroz ceo pravni postupak, uključujući i pravnu pomoć ako žrtva ispunjava zahteve za kvalifikovanost.
- ✓ Pravo na informacije o njihovim pravima, njihovoj ulozi i okviru, vremenskom usklađivanju i napredovanju njihovog predmeta i rešavanju njihovog predmeta, uključujući i informacije o otpuštanju optužene/osuđene osobe iz pritvora ili begstvu iz pritvora; statusu njihove prijave, napredovanju istraga ili postupaka, njihovoj ulozi u postupku i o ishodu predmeta.
- ✓ Pravo na bezbednost, uključujući i pravo na podnošenje zahteva za zaštitne mere.
- ✓ Pravo na podršku, uključujući i neophodnu materijalnu, lekarsku, psihološku i društvenu pomoć putem vladinih, volonterskih, iz lokalne zajednice i domaćih sredstava.

2.3.3. Zaštita, podrška i pomaganje žrtvi

Tužioci i sudije treba da imaju na umu da će žrtve imati i potrebe za momentalnom podrškom, kao i dugoročnije potrebe. Biće im potrebna pomoć u prolaženju kroz krivičnopravni sistem, kao i pristupu drugim službama, koje bi mogle da uključuju sklonište, zdravstvenu zaštitu, socijalne usluge, savetovanje, edukaciju i brigu o

poslu. Žrtva koja se oseća dobro podržanom će verovatno biti više angažovana u krivični predmet nego nepodržana žrtva i to će popraviti ishode u pravnim postupcima. Međutim, važno je zapamtiti da pružanje usluga ne treba da bude zavisno od spremnosti žrtve da podnese tužbu ili da svedoči, i te usluge moraju da budu u stanju da se bave potrebama ranjivih osoba, uključujući i dece žrtava.

Tužioci i sudije treba da:

- nikada ne pretpostave da je policija već obavestila žrtve o resursima za podršku i pomoć koji su im na raspolaganju u njihovoj zajednici.
- Organizuju da se informativne brošure od lokalnih pružalaca usluga učine dostupnim u njihovim tužilaštvima i u zgradama sudova. Idealno na bezbednim lokacijama, kao što su ženski toaleti.
- Vršu upućivanje na službe za podršku iz nepravosudnog sektora koje pružaju lokalne organizacije, ili vladine agencije ili NVO koje su specijalizovane za nasilje nad ženama, kao što su skloništa i krizni centri.
- Razvijaju nezavisne odnose sa organizacijama za pomoć žrtvama u zajednici.
- Po mogućnosti, učestvuju u mnogim oblicima aktivnosti na terenu u zajednici i edukaciji kako bi povećali poverenje javnosti u pravni sistem i podstakli prijavljivanje.

2.4. Vođenje svedoka koji oklevaju

Čest izazov za tužioce i sudije je da žrtve nasilja nad ženama i nasilja u porodici mogu da izgledaju krajnje nesklone da budu svedoci u toku krivičnog predmeta i nekada mogu čak da postanu neprijateljski svedoci. Žrtve koje su podržane i tretirane na uljudan i saosećajan način i osnažene od stručnih profesionalaca ne samo da je manje verovatno da će povući podršku iz procesa nekog kasnijeg datuma, nego je takođe verovatnije da će se osećati da su u stanju da kažu ono što znaju na jasan i koherentan način. Tužioci ne treba da dozvole da ih otpor žrtvi automatski zaustave da ne vrše kazneno gonjenje po predmetima. Oni treba da shvate da što se više tereta vezano za gonjenje stavi na žrtve, to je manje verovatno da će one saradivati. I obrnuto, što su žrtve više podržane i zaštićene, i što je više smanjena ranjivost žrtve pre suđenja, to su žrtve bile kooperativnije.

Korisne sugestije za tužioce u vođenju žrtava koje oklevaju

Uz ranija pitanja u vezi sa potrebom za senzitivnom komunikacijom, davanjem žrtvi informacija, zaštitom i podrškom, niže su date neke dodatne korisne sugestije za to kako voditi žrtvu koja okleva:

- razumite oklevanje žrtve i pokušajte da to počnete da rešavate, po mogućnosti.
- Prihvatite da su menjanje iskaza žrtve i odbijanje da saraduje često ishod pretnji od zlostavljača.
- Saopštite joj da vi oboje delite isti cilj, a to je prestanak nasilja u njenom životu. Uverite je da ne očekujete od nje da napusti zlostavljača, pošto je to njena odluka, ne vaša.
- Objasnite kako je sud taj koji može da ga smatra odgovornim i da mu ponudi sudski naređene programe kako bi mu pružili priliku da se promeni.
- Razmotrite da li treba da pozovete nekog sudskog veštaka na suđenje da objasni razlog zašto je žrtva nekooperativna na sudu, menja svoj iskaz ili ne dođe na sud.
- Nemojte da reagujete preteći da ćete goniti ili gonjenjem žrtve.
- Razmotrite pozivanje žrtve pod pretnjom kazne da svedoči u datom predmetu. Pozivi pod pretnjom kazne su korisni zato što oni štite žrtvu od pritiska od zlostavljača; ona može da mu kaže da nije njena odluka da svedoči. Međutim, treba napomenuti da neće sve žrtve da postupe po pozivu pod pretnjom kazne i primoravanje žrtve da postupi po pozivu pod pretnjom kazne nije preporučljivo kao opšte pravilo.
- Razmotrite podnošenje prepisa zapisnika sa svedočenja žrtve koje je uzeto nekom zaštitnom merom kao dokaz.
- Objasnite žrtvi da možete da tražite mere da olakšate njeno svedočenje na sudu, kao što su CCTV ili zakloni, tako da ona ne mora da se suoči sa optuženim.
- Pripremite se da nastavite sa datim predmetom bez svedočenja žrtve. Tužioci i policija treba da pripremaju svoje predmete tako da oni mogu da se dokažu bez svedočenja žrtve (npr. prethodni iskazi, hitne komunikacije, kao što su snimci hitnih poziva, fotografije žrtve, optuženog i mesta događaja).
- Kontinuitet tužioca i sastajanje sa žrtvom lično.

Korisne sugestije za sudije u vođenju žrtava koje oklevaju

- Stvorite osećaj bezbednosti za žrtvu u toku suđenja.
- Dopustite prepis zapisnika sa svedočenja žrtve sačinjen u prisustvu sudije i zastupnika obrane, na takav način da on kasnije može da se dopusti kao dokaz na sudu, čak i bez svedočenja žrtve na suđenju ili protiv volje žrtve.
- Omogućite specijalne mere koje olakšavaju svedočenje žrtve na sudu.
- Prihvatite da postoje snažni razlozi zašto bi žrtve intimnog partnerskog nasilja mogle da daju izjavu o povlačenju iskaza koja sadrži neistine. U odgovarajućim okolnostima, odbacite kao nepouzidane sadržaje izjave o povlačenju iskaza.
- Omogućite dopuštanje originalnih 'istinitih' iskaza od žrtve kao dokaz u datom predmetu.
- Razmotrite raspoložive dokaze iz drugih izvora kako biste potkrepili ove originalne 'istinite' iskaze, uključujući i snimke hitnih poziva; video snimke kamera koje nose policajci; sveobuhvatne iskaze od svih dežurnih policajaca s mesta događaja; iskaze od svedoka.

2.5. Stvaranje pomažućeg ambijenta u sudnici

Prakse suđenja i vezane za suđenje često obeshrabruju žrtve da svedoče i ponovo traumatizuju one koje se odluče da to učine. Važno je da tužioci i sudije razmotre koje korake mogu da preduzmu kako bi sveli na minimum negativan uticaj po žrtvu toga što mora da ide na sud. Stvaranje pomažućeg ambijenta u sudnici će osigurati da se žrtva oseća bezbednom i podržanom i ovo može da doprinese olakšavanju svedočenja žrtve na suđenju.

Tužioci i sudije treba da uzmu u obzir sledeće:

Bezbedno i prijateljsko okruženje u sudnici

- Dozvolite podršku osobi, kao što je član porodice, prijatelj ili osoba za profesionalnu podršku, da bude sa žrtvom u toku sudskog postupka. U slučaju devojke žrtve, treba preduzeti mere da se imenuju specijalisti i članovi porodice da prate devojku, i staratelj da štiti pravne interese devojke.
- Obezbedite sudska okruženja na raspolaganju korisnicima i prikladna za svrhu, uključujući i prostore za čekanje.
- Uklonite sve nepotrebne osobe, uključujući i navodnog počinioca, dok žrtva daje svoje dokaze.
- Preduzmite odgovarajuće mere kako biste osigurali da nema direktnog kontakta između žrtve i optuženog, koristeći sudske naredbene sudske zabrane ili naređivanje pritvora.
- Obavestite odgovarajuća tela vlasti u slučaju da ili sumnje da je žrtva povređena ili u opasnosti da bude povređena u toku procesa suđenja ili rasprave.

Zaštita privatnosti, integriteta i dostojanstva

- Podnesite zahteve za raspoložive mere koje mogu da zaštite privatnost, integritet i dostojanstvo **žrtve**, uključujući i ograničavanje ili zabranu prisustva javnosti na suđenju, na primer, suđenja u veću ili zatvorena suđenja i ograničenje ili sprečavanje objavljivanja u medijima ličnih informacija o žrtvama.
- Suprotstavite se ili zabranite sve pogrešne izjave ili pokušaje da se previše zadire u bezbednost svedoka (kao što su stvari koje bi mogle da otkriju identitet svedoka).
- Uklonite sve identifikacione informacije, kao što su imena i adrese iz javne evidencije suda ili koristite pseudonim za žrtvu.
- U slučaju devojke žrtve, preuzmite odgovarajuće mere kako biste čuvali poverljivost i ograničili otkrivanje informacija koje se odnose na identitet devojke i uključenost u proces; i isključite javnost i medije iz sudnice u toku svedočenja devojke, kada je to dozvoljeno po nacionalnom pravu.

Prilika za puno učešće

- Podnesite zahtev za i/ili kada je moguće omogućite raspoložive mere koje mogu da olakšaju svedočenje žrtve na suđenju/raspravi: mere koje dozvoljavaju žrtvi da svedoči na način koji joj omogućava da izbegne da vidi optuženog, na primer zaklone, iza zatvorenih vrata, televiziju zatvorenog kruga (CCTV).
- Usvojite pristupe upravljanja predmetima koji obezbeđuju da žrtva ima priliku da u potpunosti učestvuje u postupku uz najmanje sekundarne viktimizacije: smanjite nepotrebna odlaganja; i promovirajte prakse da se pitanja koja nisu sporna dogovore i dopuste na početku suđenja/rasprave.
- Preduzmite pristupe i načine da smanjite stres žrtve: ograničite njene dokaze na relevantne dokaze; omogućite kratak prekid suđenja kada je ona isuviše uznemirena da bi nastavila; identifikujte opcije za izbegavanje ili minimiziranje direktnog ispitivanja žrtve od strane optuženog, kada je moguće; ako je dopušteno, pustite da se ispitivanje obavi preko nekog posrednika; ako je dopušteno, koristite video-snimljen informativni razgovor kao glavni dokaz.
- U slučaju devojke žrtve, koristite postupke koji su senzibilne prema deci, uključujući i prostorije za informativne razgovore, modifikovana sudska okruženja i preduzmajte mere kako biste osigurali da rasprave i informativni razgovori budu ograničeni i da se planiraju u doba dana primerena za starost devojke i zasebno od optuženog.

Osiguranje kvaliteta dokaza žrtve

Postoje brojni faktori koji utiču na kvalitet i kvantitet dokaza koje daju žrtve kao svedoci. Tužioci i sudije treba da uzmu u obzir sledeće putokaze da jačaju sposobnost žrtve da ispriča svoju priču na sudu:

- ✓ postavljanje otvorenih pitanja i izbegavanje kapricioznih ili sugestivnih pitanja.
- ✓ Kontrolisanje neprimerenog ispitivanja, pošto ono smanjuje kvalitet dokaza koji se saslušavaju.
- ✓ Imati na umu da držanje osobe koja postavlja pitanja - autoritativnija držanja čine da ranjiviji svedoci budu manje u stanju da se sete tačnih informacija i manje spremni da otkrivaju informacije.
- ✓ Korišćenje unapred snimljenih video dokaza, mada je moguće da su kompatibilniji sa istražnim nego optužnim pristupima svedočenju, se nalazi u nekim akuzatornim jurisdikcijama.
- ✓ Da čine da suđenja da budu više konverzacije nego borbe i omogućavaju veće oslanjanje na pisane dokaze dobijene pre suđenja.
- ✓ Dopuštanje žrtvi sopstvenog advokata. Te dužnosti bi mogle da se kreću od postupanja kao posrednika u toku ispitivanja do, barem delimično, bavljenja manipulacijom za obezbeđenje odbrane i zastupanja kroz ceo pravni postupak, uključujući i izricanje kazne i odluke o kompenzaciji.

Strategije za ograničavanje agresivnog ispitivanja i neprimerenog ispitivanja na osnovu mitova i rod-nih stereotipa

Tehnike ispitivanja od strane odbrane, kao što su prekomerno ponavljanje, često prekidanje, rešena pitanja, te zahtevanje preciznog sećanja perifernih detalja, su česte odbrambene taktike u predmetima koji se odnose na nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Tužioci i sudije treba da paze na odbrambene taktike za zastrašivanje ili ponižavanje žrtve, kao što je korišćenje nepoštenog, nepotrebno, repetitivnog, agresivnog i diskriminator-skog ispitivanja. Oni i jedni i drugi imaju da igraju ulogu da odlučno zaustave takvo ponašanje, prigovaranjem (tužioci) ili izdavanjem upozorenja ili nedopuštajući taj pravac ispitivanja (sudije).

Tužioci i sudije treba da uzmu u obzir sledeće:

- da razumeju kako se nasilje nad ženama i nasilje u porodici razlikuju od drugih kaznenih dela, uključujući i ocenjivanje stereotipa koji okružuju ove predmete i izazova sa kojima se žrtve suočavaju u pristupu pravdi u ovim predmetima.
- Balansiraju pravo žrtve na jednaku zaštitu pred zakonom i privatnost sa pravom optuženog na kompletan odgovor i odbranu. Mada odbrana ima pravo da ispita predmet na netačnosti i nedoslednosti koje bi mogle da učine svedočenje nepouzdanim, takvo pravo nije apsolutno i ne daje odbrani pravo da koristi rodno stereotipiziranje da kleveta njeno ponašanje, njeno odevanje i njen karakter.
- Da iznesu argumente da svi advokati imaju etičku dužnost da ne diskriminišu, brane u dobroj veri i da ne ne dovode sud u zabludu. Mada ne uvode lažne dokaze, advokati odbrane koji koriste uznemiravajuće i nedopustivo ispitivanje da bi izneli odbranu utemeljenu u stereotipima obmanjuju.

Tužioci i sudije treba takođe da se uzdrže od davanja neprimerenih komentara na osnovu mitova i rodnog stereotipiziranja.

3. Procenjivanje i ocenjivanje dokaza

Tužioci, i u izvesnoj meri sudije, imaju ulogu da osiguraju da se istražitelji pridržavaju standarda za prikupljanje dokaza. Svaka profesija potom mora da proceni prikupljene dokaze u obavljanju svojih dužnosti, bilo da je to u odluci da se goni i izboru optužbi od tužilaca ili u sudskoj proceni činjenica u skladu sa zakonom, pravnom rezonovanju i izradi sudskih odluka od strane sudija.

3.1. Međunarodni standardi

Istanbulska konvencija	
Član 49. (2)	Potpisnice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere, u skladu sa osnovnim načelima ljudskih prava i da uzmu u obzir rodno razumevanje nasilja, kako bi se osigurala delotvorna istraga i gonjenje kaznenih dela utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom.
Napomena sa objašnjenjem	Ovo znači, na primer, utvrđivanje relevantnih činjenica, ispitivanje svih raspoloživih svedoka i obavljanje forenzičkih pregleda, na osnovu multidisciplinarnog pristupa i korišćenjem najnovije krivične istražne metodologije kako bi se osigurala sveobuhvatna analiza predmeta.

Ažurirani modeli strategija UN i Praktične mere	
Prikupljanje dokaza	Da razvijaju i primenjuju praktične politike i odgovarajuća reaganja u vezi sa istragom i prikupljanjem dokaza koji uzimaju u obzir jedinstvene potrebe i perspektive žrtava nasilja, poštuju njihova dostojanstva i integritet i svode na minimum zadiranje u njihove živote uz poštovanje standarda za prikupljanje dokaza (član 16. (e)).
Procenjivanje kredibilitnosti	Kredibilitnost podnositeljke prijave u predmetu seksualnog nasilja se objašnjava da je ista kao kredibilitnost podnosioca prijave u bilo kom drugom krivičnom postupku (član 15. (e)).
Dokazi o prethodnim činovima nasilja	Dokazi o prethodnim činovima nasilja, zlostavljanja, praćenja radi zastrašivanja i eksploatacije od strane počinioca se razmatraju u toku sudskog postupka, u skladu sa načelima nacionalnog krivičnog zakonika (član 15. (g)).
Korišćenje alkohola	Ljudi koji počine činove nasilja nad ženama dok su dobrovoljno pod uticajem alkohola, droga ili drugih supstanci se ne izuzimaju od krivične odgovornosti (član 15.(f)).

3.2. Pravni okvir Kosova*

<p>Propis br. 763 Veća tužilaca i Državnog tužilaštva Kosova*, o povećanju efikasnosti u vođenju predmeta nasilja u porodici</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ove istrage treba da se tretiraju kao prioritet. ▪ U slučajevima kada se nasilje u porodici prijavi nakon radnog vremena, dežurni tužioci treba da se imenuju za svaki od Osnovnih sudova tužilaštva-Basic Prosecution Courts. ▪ Ispitivanja svedoka obavljaju specijalizovani tužioci, koji preduzimaju potrebne procene i ocenu rizika zajedno sa policijom i slede odgovarajuće praktične politike i procedure za predmete recidivizma, kao i kršenja sudskih naloga zabrane. ▪ Zajedno sa Advokatima žrtve, specijalizovani tužioci treba takođe da osiguraju da žrtve budu obaveštene o njihovom pravu da podnesu zahtev za izjavu o šteti, kako bi žrtve imale pravo na državno obeštećenje u slučaju da se o štetama nije odlučilo u inicijalnim krivičnim postupcima.
--	--

3.3. Osiguranje sveobuhvatne istrage i prikupljanje svih relevantnih dokaza

Tužioci, više nego sudije, imaju ulogu u osiguranju sveobuhvatnih istraga i prikupljanju relevantnih dokaza. Oni igraju aktivnu ulogu u pažljivom ispitivanju zakonitosti i umesnosti istraga i prikupljanja dokaza, barem u odlučivanju da li gonjenje treba da započne ili da se nastavi. Sudije takođe mogu da imaju neku ulogu da igraju u toku istražne faze kada se od njih traži da naredе naloge za pretres, ili dostave dokumente. Osiguranje da budu prikupljeni svi raspoloživi dokazi može da znači da tužioci i sudije mogu da smanje svoje oslanjanje na svedočenje žrtve, smanje njen rizik od odmazde od strane počinioca i povećaju verovatnoću uspešnog gonjenja.

Vrste mogućih dokaza				
Iskazi	Fotografije	Medicinski/Forenzički	Opažanje / dokumentacija	Drugi dokazi
Žrtva	Povrede žrtve, uz pristanak žrtve	Pregledanje žrtve od glave do pete radi povreda, dokaza o sili	Izražavanje osumnjičenog	Pozivi mobilnim telefonom
Sused	Povrede osumnjičenog, ako ih ima (npr. nasilne povrede ili povrede koje je nanela žrtva u samoodbrani)	Brisevi sa potencijalnih površina fizičkog kontakta	Držanje žrtve	Sva prethodna prošlost na koju se može osloniti kao loš karakter, uključujući i u odnosu na druge partnere
Očevici	Mesto događaja (poremećeni ili uništeni predmeti, mrlje od krvi)	Pregled tela osumnjičenog	Držanje osumnjičenog	Snimci hitnih poziva
Svedoci o tome kako se žrtva ponašala pre/nakon incidenta (npr. u stanju da da pristanak)		Forenzički pregled dokaza na mestu događaja (otisci prstiju, telesni fluidi, otisci stopala)	Iscepana odeća	Mapiranje mobilnog telefona
Učitelji/nastavnici		Evidencija iz bolnice/hitne službe	Razmazana šminka	Trake sa glasovnim porukama
Kolege na poslu		Toksikologija (nivoi alkohola), uključujući i retroaktivno računanje	Nered u kući	Prepiska putem pisama ili E-pošte; promena u ponašanju/raspoloženju

Prijatelji u školi		Spontani govori žrtve upućeni medicinskom osoblju	Povrede žrtve (koristeći dijagram)	Društvena mreža
				Dokazi sa CCTV
				Oružje
				Datoteke porodičnih sudova

Izvor: Skinnider, E. 2014. Priručnik o delotvornim reaganjima tužilaštva na nasilje nad ženama i devojkama. UNODC, str. 73.

3.4. Putokazi u procenjivanju dokaza

3.4.1. Procenjivanje kredibilitnosti žrtve

Nije neobično da u predmetima koji se odnose na nasilje nad ženama i nasilje u porodici može da bude malo fizičkih dokaza da povežu osumnjičenog sa krivičnim delom ili nema svedoka koji mogu da potkrepe svedočenje žrtve. Često verovatnoća osuđujuće presude prvenstveno zavisi od sposobnosti žrtve da artikuliše šta se dogodilo i da ubedi tužioca da nastavi sa gonjenjem i sudiju da osudi.

Imajte na umu kako mitovi i stereotipi informišu procene kredibilitnosti

- Mitovi i stereotipi nastavljaju da informišu procene kredibilitnosti žrtve, od toga da li se ponašala 'racionalno' u vreme nasilja do toga kako se ona ponaša u toku krivičnog postupka.
- Tužioc i sudije treba da imaju na umu kako karakterišu ponašanje podnositeljke prijave kao "dobre izbore" i kako se oni često baziraju na konstrukciji "idealne žrtve".
- Oni treba da procenjuju kako ocenjuju šta im podnositeljka prijave govori pomoću načina na koji ona to radi. Atributi, odluke i ponašanje podnositeljke prijave kada se ona nalazi na mestu za svedoka bi mogli da ne spadaju u njihova mišljenja o tome šta bi "dobar" svedok ili "pouzdan" svedok rekao ili ne.

Problem u radu sa nedoslednim iskazima

- Jedan od glavnih problema koji se čuje od mnogih tužilaca i sudija jeste da se oni često suočavaju sa razmatranjem problema nedoslednih iskaza podnositeljke prijave.
- Nasilje može da utiče na sposobnost žrtve da koherentno ili u potpunosti podrobno ispriča njeno iskustvo ili emocionalna obamrlost može da iskomplikuje sposobnost odgovora na ispitivanje.
- Žrtve često moraju da daju razne iskaze jednom broju tela vlasti pre nego što govore sa tužiocima ili pre nego što se pojave pred sudijom na suđenju.
- Iskaze bi mogli da uzimaju neobučeni službenici, na mestima na kojima ona ne bi mogla da se oseća bezbednom ili podržanom, da ne budu propisno evidentirani/snimljeni ili na koherentan ili sveobuhvatan način. Na primer, ako je žrtvu ispitivao policijski službenik muškarac, ona bi mogla da se oseća neugodno i ovo može pogodi njenu sposobnost da podrobno ispriča njeno iskustvo.
- Žrtve su mogle dati svoj iskaz na jednom jeziku, ali je on preveden na drugi jezik, što ne bi moglo da precizno prenese šta je rekla ili je netačno parafrazirana njena priča.
- Mogao bi da postoji vremenski pomak između bilo kojeg od njenih iskaza, npr. od prvog iskaza i krivičnog postupka. Nije retko da žrtve pokušavaju da upravljaju svojim životima tako što neće da preispituju traumu.
- Nedoslednosti u nekom iskazu ne treba da automatski potkopaju navode žrtve ili sugerišu da je ona nepouzdana ili nepoštena. U stvari, nedoslednosti treba da se očekuju.
- U procenjivanju nedoslednosti, tužioc i sudije treba da budu obazrivi oko stavljanja prevelike težine i važnosti na kontradikcije između onoga što kaže neki svedok na sudu i prethodnih iskaza. Oni treba da usvoje kulturu verovanja žrtvi, osim ukoliko se jasno ne pokaže suprotno.

Pomeranje fokusa na procenjivanje činjenica o nasilnom incidentu

- Nesrazmeran fokus na postupanje žrtve kada se procenjuju dokazi, kada se odlučuje da se goni ili ne, ili da se osudi ili ne, dovodi do pomeranja fokusa dalje od procene činjenica oko samog incidenta nasilja i postupanja optuženog.
- Rezultat je da se umanju značaj postupanja i odgovornost optuženog dok se krivica prebacuje na žrtvu.

3.4.2. Pitanja forenzičkih dokaza

Činjenica da neki oblici nasilja nad ženama i nasilja u porodici obično ostavljaju fizičke dokaze može da bude i korist (potkrepljuju iskaz žrtve; identifikuju počinioca) i problem (nisu uvek raspoloživi ili prikupljeni, zakasnelo prijavljivanje, ugroženo, nesposobnost forenzičara). Svaka odluka da se ne nastavi se ne zasniva isključivo na činjenici da nema medicinsko-pravnog izveštaja ili da je taj izveštaj nedorečen. Razlog za ovo je što može da bude više problema koji se odnose na forenzičke dokaze:

- **Tendencija prekomernog oslanjanja.** Prekomerno oslanjanje na forenzičke dokaze se zasniva na pretpostavci da je postojala samo jedna "istina" da se otkrije i da su naučni dokazi najlegitimniji metod da se ona nađe. Ovo se ne uklapa dobro ako je oblik nasilja psihološko nasilje koje ne može da pruži forenzičke dokaze.
- **Pogrešno tumačenje u odsustvu forenzičkih dokaza.** Postoje brojni razlozi zašto nije bilo nikakvih forenzičkih dokaza. To obuhvata i situaciju kada je urađen forenzički pregled (npr. zakasnelo prijavljivanje; neblagovremeni pregled; žrtva je mogla da se opere ili da ode u toalet, ugrožavanje dokaza; bezosećajan ili starosnom dobu neprimeren pregled; država nema sposobnost da prikuplja i/ili analizira) i kada nije urađen nikakav forenzički pregled (npr. teškoće u pristupanju; odbijanje žrtve da se povrgne intruzivnom forenzičkom pregledu).
- **Odsustvo pouzdanosti.** Postoji spektar fizičkih nalaza koje proizvodi nasilje. Neki fizički nalazi su sasvim specifični za zlostavljanje, dok su drugi nalazi nespecifični i mogu da variraju usled toliko mnogo faktora, kao što su vrsta predmeta ili dela tela koji je korišćen, količina sile, korišćenje lubrikanata, vreme proteklo pre pregleda itd. Forenzičari bi mogli da ne budu obučeni da obavljaju preglede rodno zasnovanog nasilja nad ženama; prikupljanje dokaza bi moglo da se ne radi korektno ili u potpunosti.
- **Tumačenje forenzičkih dokaza na osnovu mitova i rodnih stereotipa.** Oslanjanje na forenzičke dokaze se zasniva na prezumpciji da će žene da se brane kada se suoče sa bilo kojim oblikom nasilja i kao rezultat toga postojaće dokazi o fizičkoj sili ili borbi. Forenzički dokazi koji pokazuju da je žrtva prethodno bila seksualno aktivna mogu da podriju njenu kredibilnost i da se koriste da se tvrdi da se nasilje nije dogodilo.

Tužioc i sudije treba da imaju na umu da forenzički izveštaji ne treba da zaključuju da li se silovanje dogodilo, nego da opišu pregled. Imajte na umu da silovanje nije zdravstveno stanje, to je pravna definicija. Oni treba da znaju kako da tumače forenzički izveštaj. Neka pitanja:

- ✓ budite osetljivi na mnoge razloge zašto bi žrtve mogle da se ne povrgnu forenzičkom pregledu.
- ✓ Odsustvo fizičkih povreda ne znači da se nije dogodilo nikakvo nasilje.
- ✓ Ne gledati na forenzičke dokaze kao neophodne za osuđujuću presudu.

3.5. Posebno razmatranje za tužioce kada procenjuju dokaze

3.5.1. Izvršenje tužilačkih odluka

- Utvrđivanje adekvatnosti dokaza za neki predmet. Tužioc treba da zasnivaju svoju presudu na snazi dokaza, a ne da se rukovode drugim nebitnim i irelevantnim faktorima. Nemojte da u svoju procenu uključujete irelevantne karakteristike podnositeljke prijave i osumnjičenog.
- Verovatnoća osuđujuće presude. Procene tužilaca o mogućnosti osuđivanja se prvenstveno zasnivaju na pravnim faktorima: ozbiljnosti kaznenog dela; snage dokaza u datom predmetu; i krivičnoj odgovornosti osumnjičenog.

- Faktori javnog interesa. Kada se oceni dokazna faza, onda se tužilac poziva da pogleda da li je potrebno gonjenje u javnom interesu. Zbog prevalence nasilja nad ženama i nasilja u porodici i štetnih efekata koje ono ima na pojedinca, porodicu i zajednicu, opšti pristup treba da bude da se uvek ustanovi javni interes u gonjenju takvih slučajeva.

Mada je važno uključiti žrtvu u odluku da li goniti ili ne, postoji potreba da se balansira delovanje žrtve sa odbacivanjem potrebe da žrtve pokreću gonjenje i da se zlostavljač spreči da koristi nasilje ili pretnje kako bi vršio pritisak na žrtvu da zaustavi to gonjenje. Tužiocu uvek treba da obaveste žrtvu o svojoj odluci da li da gone ili ne.

3.5.2. Biranje primerene optužbe

Tužiocu treba da uzmu u obzir sledeće kada utvrđuju primerenu optužbu:

- optužbe treba da odražavaju ozbiljnost onoga što se dogodilo, svaki element premeditacije ili upornost u ponašanju osumnjičenog, dokazivu nameru osumnjičenog i ozbiljnosti povreda (fizičkih i psiholoških) koje je pretrpela žrtva.
- Imajte u vidu da različite optužbe mogu da daju sudu ovlašćenje da izrekne pritvor, kao i da izrekne odgovarajuću kaznu.
- Uzmite u obzir sve optužbe koje bi mogle da budu rezultat šablonizovane upotrebe zastrašivanja, prisile i nasilja (počinilac je možda počinio više od jednog kaznenog dela). Treba razmotriti koja druga krivična dela mogu da mu se stavljaju na teret zajedno sa glavnim krivičnim delom.
- Uzmite u obzir dodavanje optužbe za kršenje sudske odluke u situacijama kada je postojao sudski nalog zabrane ili sudska zabrana na snazi u vreme kaznenog dela.
- Potražite druge informacije o prošlosti osumnjičenog i upotrebite ih u odlukama o terećenju. Prethodni prestupi protiv iste žrtve, ako su osnovani i pre isteka zastare, mogu da se terete kao posebne tačke optužnice.
- Kvalifikujte predmet kao teški napad od strane pouzdane osobe u predmetima intimnog partnerskog nasilja ili seksualnog napada od nekog ko nije nepoznata osoba.
- Uzmite u obzir da li su poznate optužbe za praćenje radi zastrašivanja ako postoji istorijat šablonizovanog korišćenja zastrašivanja.
- Uzmite u obzir da li treba da budu uključene druge optužbe koje potiču od postupka optuženog nakon dolaska policije na mesto događaja, kao što su ometanje pravde, izgređničko postupanje, ili napad na policijskog službenika.
- Uzmite u obzir da li ponašanje optuženog nakon podnošenja inicijalne krivične optužbe dovodi do novih optužbi, kao što je uticanje na svedoka ili zastrašivanje svedoka.

3.5.3. Nastavljanje sa gonjenjem *ex officio*

Tužiocu treba da uzmu u obzir sledeće faktore kod odlučivanja da nastave sa gonjenjem *ex officio* nakon povlačenja prijave od strane žrtve:

- ozbiljnost kaznenog dela;
- da li su povrede žrtve fizičke ili psihološke;
- da li je optuženi koristio neko oružje;
- da li je optuženi koristio bilo kakve pretnje od tog napada;
- da li je optuženi planirao taj napad;
- efekat (uključujući i psihološki) na bilo koju decu koja žive u datom domaćinstvu;
- šanse da optuženi ponovo počinio krivično delo;
- neprekidna opasnost po zdravlje i bezbednost žrtve ili bilo koga drugog koje bio, ili bi mogao da postane, uključen;
- trenutno stanje odnosa žrtve sa optuženim i efekat na taj odnos nastavka sa gonjenjem protiv želja žrtve;
- istorijat tog odnosa, posebno ako je bilo bilo kakvog drugog nasilja u prošlosti; i
- kriminalna prošlost optuženog, posebno bilo koje prethodno nasilje.

3.6. Posebna pitanja za sudije kada procenjuju dokaze

Uključivanje rodne perspektive u donošenje sudskih odluka zahteva sudijinu procenu činjenica u skladu sa pažljivim razumevanjem zakona, oslobođenu svih uticaja rodnih pristrasnosti i rodnog stereotipiziranja. Ovo ne važi samo za samu odluku, nego i za proces kojim se donosi odluka, uključujući i kada procenjuju dokaze.

3.6.1. Utvrđivanje činjenica i tumačenje dokaza

Sudije treba da ispitaju kontekst u kome su se dogodile činjenice. Oni treba da:

- uzmu u obzir dinamiku oblika nasilja: intimno partnersko nasilje; seksualno nasilje; praćenje radi zatraživanja; nasilje vezano za čast.
- Identifikuju situacije moći između stranaka i da pitaju da li postoji neravnoteža moći.
- Izbegavaju prebacivanje sa fokusa na postupke i duševno stanje optuženog na ispitivanje duševnog stanja žrtve i šta je ona uradila i nije uradila u toku tog incidenta.
- U procenjivanju kredibilitnosti žrtve, da imaju razumevanje za žrtve rodno zasnovanog nasilja nad ženama, efekte traume i dinamiku snaga koje karakterišu takvo nasilje.
- Ukoliko je moguće, sudije treba da procene praznine u dokazima potrebnim za sveobuhvatnu procenu činjenica i da li oni imaju snagu, naložite tužiocu da izvede dalje dokaze.

3.6.2. Primenjivanje i tumačenje zakona

Deo procene dokaza jeste da se ona radi zajedno sa primenom i tumačenjem zakona. Sudije treba da pitaju da li pravne odredbe odražavaju bilo kakve mitove ili stereotipe o nasilju nad ženama i nasilju u porodici. Sudije su dužne da imaju na umu da ne treba da primenjuju postojeće pravne odredbe koje vrše diskriminaciju žena ili odredbe koje dopuštaju, tolerišu ili odobravaju oblike rodno zasnovanog nasilja nad ženama.

Imajte na umu:

- u odnosu na kaznena dela seksualnog nasilja, mnogi opšte prihvaćeni mitovi o silovanju dovode do uskih tumačenja onog šta se smatra za seksualna kaznena dela i elemente tog krivičnog dela, bez obzira na to kako je definisano to krivično delo. Kada se kazneno delo seksualnog nasilja zasniva na odsustvu pristanka, to predstavlja potencijal za kontekstualnu analizu odnosa snaga u okviru koga se odvijaju seksualne interakcije. Sudije treba da traže saglasnost umesto da se oslanjaju na prećutni pristanak. Budite obazrivi oko toga kako mitovi, kao što je mit da je verovatnije da su žene, koje imaju prethodno seksualno iskustvo, pristale, utiču na sudijinu procenu dokaza i primenu zakona.
- U vezi sa intimnim partnerskim nasiljem, kada ne postoji konkretno kazneno delo za nasilje u porodici, primenjuju se opšte odredbe krivičnog zakonika, kao što su fizički napad, pretnje, ili seksualna kaznena dela. Problem za sudije je da se ova kaznena dela generalno fokusiraju na najnoviji pojedinačni incident umesto da obuhvataju tipični obrazac prisile i kontrole.

Kada tumače i primenjuju zakon, oni treba da budu vođeni:

- tumačenjem koje promovise, a ne šteti, vrednosti rodne jednakosti, autonomije i bezbednosti te osobe.
- Odbijte mitove i stereotipe o ženama i nasilju nad ženama i nasilju u porodici.
- Budite vođeni međunarodnim pravom i domaćim zakonima koji uključuju međunarodne obaveze.

3.6.3. Uključivanje rodne perspektive u pravničko rezonovanje i izrada presude

Sudije ima da primenjuju tumačenje zakona koje promovise temeljnu jednakost i ono koje se ne zasniva na mitovima ili rodnim stereotipima. Sudije treba da uzmu u obzir:

- razumevanje da, mada je 'izvan svake sumnje' visok standard dokaza, on samo zahteva odsustvo 'osnovane' sumnje i ne znači odsustvo bilo kakve sumnje uopšte, i prezumpcija nevinosti ne znači da sumnja na optuženog treba da se ignoriše.

- Identifikovanje i izbegavanje pravničkog rezonovanja, koji se zasniva na stereotipima.
- Fokusiranje na dokazane činjenice umesto izvođenja zaključaka putem generalizacije.
- Pre izvođenja zaključaka, "pitanje treba da bude da li je temeljna generalizacija obmanjujuća, diskriminatorsna i ona koja treba da bude eliminisana iz procesa utvrđivanja činjenica.
- Izrada rodno osetljivih sudskih odluka, koje su one formulisane u smislu jednakosti, bezbednosti interesa žena i afirmisanja ženske autonomije i dostojanstva.
- Izbegavajte jezik koji koristi ili se oslanja na stereotipe kada izrađujete presudu i koristite inkluzivni jezik.

4. Suzbijanje diskriminatornog korišćenja dokaznih pravila

Tužioci i sudije igraju bitnu ulogu u osiguranju nediskriminatornog tumačenja i primene dokaznih pravila.

4.1. Međunarodni standardi

	Istanbulska konvencija	Ažurirani model strategija UN
Dokazna pravila su nediskriminatorna i omogućavaju sve relevantne dokaze da budu pred sudom	... osigurati da, u krivičnim postupcima pokrenutim posle počinjavanja bilo kog od činova nasilja obuhvaćenih područjem primene ove Konvencije, kultura, običaj, religija, tradicija ili takozvana "čast" se neće smatrati za opravdanje za takve činove. Ovo pokriva, posebno, tvrdnje da je žrtva prekršila kulturne, religijske, društvene ili tradicionalne norme ili običaje primerenog ponašanja (član 42.1.)	Pravila o dokazima su nediskriminatorna; svi relevantni dokazi mogu da se iznesu pred sud; pravila i načela odbrane ne diskriminišu žene; i počinitelj nasilja nad ženama ne može da se pozove na 'čast' ili 'provokaciju' da bi izbegao krivičnu odgovornost (član 15.(d)).
Seksualna prošlost podnositeljke prijave	... osigurati da će, u bilo kojim građanskim ili krivičnim postupcima, dokazi koji se odnose na seksualnu prošlost i postupanje žrtve biti dopušteni samo kada su relevantni i nužni (član 54.).	Zabranjeno je uvođenje seksualne prošlosti podnositeljke prijave i u građanskim i u krivičnim postupcima kada to nije povezano sa predmetom (član 15.(e)).
Nema negativnog zaključivanja		Ne izvodi se nikakvo negativno zaključivanje isključivo iz kašnjenja bilo koje dužine između navodnog činjenja seksualnog kaznenog dela i njegovog prijavljivanja (član 15.(e)).

4.2. Pravni okvir Kosova*

Zakonik o krivičnom postupku, član 62.	Žrtva ima konkretna prava garantovana u toku krivičnog postupka. <ul style="list-style-type: none">▪ Da bude tretirana s poštovanjem od policije, državnih tužilaca, sudija ili drugog tela koje vodi krivični postupak;▪ da bude kontaktirana na razuman način i bude obavještena da je ona oštećena strana;▪ da ima status stranke u krivičnom postupku;▪ na razumnu, sudski naređenu restituciju od optuženog ili optuženih koji su priznali krivicu ili kojima je presuđeno da su krivi za finansijsku, fizičku štetu i emocionalnu traumu prouzrokovanu činjenjem kaznenog dela za koje je jednom optuženom ili više optuženih presuđeno da su krivi.
Zakonik o krivičnom postupku, član 63.	Žrtvu može da zastupa advokat žrtve.
Zakonik o krivičnom postupku, član 119.	U toku istrage, žrtva može da traži od državnog tužioca da uzme ili sačuva dokaze koji mogu ili bi razumno moglo da se očekuje da pokazuju štetu prouzrokovanu kaznenim delom, bol i patnju žrtve, ili druge troškove vezane za kazneno delo. Državni tužilac će zakonito pribaviti sva materijalna dokazna sredstva, po mogućnosti, pre uzimanja odgovarajuće izjave svedoka pre suđenja.
Zakonik o krivičnom postupku, član 122.	Žrtva, zastupnik ili advokat žrtve može da zahteva od državnog tužioca da uzme ili sačuva svedočenje pre suđenja, koje može ili bi moglo razumno da se očekuje da dokaže štetu prouzrokovanu kaznenim delom, bol i patnju žrtve, ili druge troškove vezane za kazneno delo
Zakonik o krivičnom postupku, član 138.	Naknada za ekspertsku analizu kada žrtva ili advokat žrtve može da traži od državnog tužioca da uzme svedočenje veštaka.

4.3. Nediskriminatorno tumačenje i primena dokaznih pravila

Tužioc i sudije imaju ulogu u osiguranju da se svi relevantni dokazi iznesu pred sud, kao i krajnji cilj da ili da ne dopuste da se irelevantni dokazi iznesu pred sud.

4.3.1. Pitanja u vezi sa relevantnošću

Da bi dokazi bili dopustivi, moraju da budu relevantni (tj. kada imaju bilo kakvu tendenciju u razlogu da učine činjenicu da se nudi da dokaže ili pobije ili više ili manje verovatnom), materijalni (tj. ako se nude da dokažu činjenicu koja je u pitanju u predmetu) i utemeljeni (tj. ako ispunjavaju zahteve pouzdanosti). Pošto je česta odbrambena taktika fokusiranje na irelevantne i periferne detalje, oslanjanje na mitove i rodne stereotipe da se napadne kredibilnost žrtve, tužioc i sudije treba da:

- prepoznaju česte mitove i rodno stereotipiziranje u pravcu ispitivanja odbrane, koji nastoje da dovedu u sumnju kredibilnost žrtve jedino fokusiranjem na ponašanje koje se posmatra kao 'moralno sumnjivo', kao što je šetanje kasno u noći; provokativno odevanje, pijenje alkohola.
- Shvataju efekat izvrtanja dokaza utemeljenih u mitovima i rodnim stereotipima. Ispitajte pristrasne efekte dokaznih pravila i načine na koje ova vrsta dokaza jača rodne nejednakosti. Na primer, dokazi uvedeni da dokažu da je podnositeljka prijave seksualno promiskuitetna kako bi se sugerisalo da je verovatnije da će ona da podnese lažnu optužbu i da je generalno manje kredibilna ili dokazi da se ona odeva na određeni način da bi se sugerisalo da je verovatnije da će ona da pristane na seksualni čin.
- Istraže relevantnost ovog pravca ispitivanja u toku suđenja i prekinu neobjektivno ispitivanje odbrane. Pitaju da li dokaznu vrednost dokaza bitno premašuje opasnost od nepravedne predrasude, brkajući problem, dovodeći u zabludu niz činjenica, ili tračeći vreme?
- Ako je taj pravac ispitivanja dopušten, onda procenite da li su dokazi relevantni i eksplicitno prigovorete za korišćenje mitova i rodnih stereotipa.

4.3.2. Pitanja u vezi sa dopustivošću dokaza o seksualnoj prošlosti

Još jedna česta strategija za zastupnika obrane jeste da uvede dokaze u vezi sa seksualnom prošlošću žrtve. Braniočevo direktno i indirektno korišćenje dokaza o seksualnoj prošlosti ostaje moćan alat za podiranje kredibilitnosti šefa tužilaštva i često jedinog svedoka, podnositeljke prijave. Dopuštanje takvih dokaza na osnovu mita da su bludne žene manje vredne verovanja (da su manje kredibilne) i da će bludne žene verovatnije dati pristanak od čednih žena (da su one pristale na seks).

Tužioci i sudije treba da uzmu u obzir:

- intervenisanje kako bi sprečili uvođenje nedopustivih dokaza o prethodnom seksualnom ponašanju i pristanku žrtve.
- Traženje da se drže zatvorene rasprave u slučaju da ima pitanja o dopustivosti dokaza o seksualnoj prošlosti.
- Izbegavanje korišćenja mitova i rodnog stereotipiziranja u iznošenju argumenata ili utvrđivanju dopustivosti.
- Pružanje detaljnog pravnog rezonovanja u pogledu toga zašto dokazi o seksualnoj prošlosti nisu relevantni, povezujući ovo pitanje sa rodnom neravnopravnošću ili štetnim efektima dokaza o seksualnoj prošlosti.

4.3.3. Pitanja u vezi sa zahtevima ili praksama za brze kaznene prijave

Zahtevi za brze kaznene prijave su proceduralna ili dokazna pravila ili prakse koje se odnose na vremenski okvir između incidenta nasilja i kada je podneta prijava. Nekada odredbe o zastari zahtevaju da žrtva prijavi krivično delo u roku od utvrđenog broja dana, nedelja ili meseci ili inače će gonjenje biti zabranjeno zakonom. Druge odredbe mogu da sadrže pravilo u kome negativno zaključivanje može da se izvede kao rezultat odlaganja na strani žrtve u podnošenju prijave. Čak i kada nema eksplicitnog pravila, advokati odbrane i čak i sudije nastavljaju da se pozivaju na kašnjenje u prijavljivanju i kako je to faktor za razmatranje kredibilitnosti podnositeljke prijave. Nema dokaza da su zakasnele prijave nekako manje verodostojne.

Tužioci i sudije treba da uzmu u obzir:

- intervenisanje da se spreči unakrsno ispitivanje o kredibilitnosti žrtve na osnovu uvođenja zakasnelog prijavljivanja.
- Izbegavanje korišćenja mitova i rodnog stereotipiziranja u procenjivanju odsustva fizičkih dokaza usled kasnog prijavljivanja je fatalno za predmet.
- Izbegavanje korišćenja jezika u presudama koji podrazumeva da se žrtva okrivljava za zakasnelo prijavljivanje.
- Davanje detaljnog pravnog rezonovanja u pogledu toga zašto nikakvo negativno zaključivanje ne treba da se izvede isključivo iz kašnjenja u prijavljivanju.

4.3.4. Pitanja u vezi sa zahtevima ili praksama potkrepljivanja dokaza

Zahtevi za potkrepljivanjem dokaza su odredbe ili prakse koje zabranjuju osuđujuće presude isključivo na osnovu svedočenja žrtve i zahtevaju potkrepljivanje dokaza, kao što su fizički, medicinski ili forenzički dokazi ili svedočenje dodatnih svedoka koje podržava svedočenje žrtve. Ovo je povezano sa sigurnosnim pravilom koje zahteva od sudova da tretiraju dokaze neke žrtve seksualnog nasilja sa specijalnim oprezom i da specijalno paze ako zasnivaju neku osuđujuću presudu samo na osnovu takvih dokaza. U predmetima u kojima sude porote, sud daje upozoravajuće uputstvo poroti. Tradicionalno, zahtevi za potkrepljivanjem dokaza i sigurnosna pravila, tamo gde su postojali, odnosili su se samo na kaznena dela seksualnog nasilja. Čak i kada je neka zemlja uklonila to pravilo u vezi sa zahtevima za potkrepljivanjem dokaza, kako to zahteva međunarodno pravo, česta praksa odbrane je da formuliše pitanje o tome kako da primene osnovanu sumnju u predmetima 'rekao je/rekla je' kao odmeravanje u korist optuženog, bez obzira na procenu kredibilitnosti incidenta na osnovu svedočenja žrtve. Sudovi ne treba da ostanu neskloni da osuđuju isključivo na osnovu svedočenja žrtve.

Tužioci i sudije treba da uzmu u obzir:

- intervenisanje da se spreči unakrsno ispitivanje o kredibilnosti žrtve na osnovu odsustva potkrepljivanja dokaza.
- Izbegavanje upotrebe mitova i rodnog stereotipiziranja u procenjivanju odsustva fizičkih dokaza.
- Prosuđivanje da ne postoji potreba za potkrepljivanjem dokaza kada se objektivno utvrđuju pitanja kredibilnosti. Medicinski dokazi nisu potrebni kao potkrepa.
- Ne odbacivanje svedočenja žrtve kao nekredibilnog, osim ukoliko se jasno ne pokaže suprotno.
- Razumevanje da nema potrebe za lekarskim pregledom.
- Prestajanje analiziranja da li je žrtva mogla da se brani u argumentima ili presudama.

4.3.5. Pitanja u vezi sa dokazima o sklonostima optuženog

Dokazi o sklonostima, nekada nazvani dokazi o lošem karakteru optuženog, obično se dopuštaju samo ako se utvrdi da su relevantni. Mogli bi da se isključe ako se njihova dokazna vrednost nadmaši njihovim rizikom od predrasuda.

Tužioci i sudije treba da uzmu u obzir:

- podnošenje ili dopuštanje dokaza o sklonostima kada oni imaju dovoljno visoku dokaznu vrednost da nadmaše njihov rizik od predrasuda.
- Balansiranje između rizika da će utvrđivač činjenica, čuvši da je optuženi počinio drugo nedolično ponašanje, biti neopravdano pod uticajem dokaza o sklonostima, daće im previše težine, i biti isuviše spreman da osudi nasuprot relevantnosti i dokaznog materijala koji bi, ako bi bio izostavljen, mogao da rizikuje da počinilac ode slobodan.

4.3.6. Pitanja u vezi sa korišćenjem sudskih veštaka

Nalazi veštaka mogu da pomognu tužiocima i sudijama u davanju konteksta za bolje razumevanje dinamike rodno zasnovanog nasilja, zašto su se žrtve ponašale na određene načine, i mitova i rodnih stereotipa oko ovih predmeta. Opšte pravilo u vezi sa sudskim veštacima je da oni mogu da se pozovu samo da daju dokaze o pitanjima koja su izvan ekspertize suda. Oni ne mogu da se koriste da podupru neki predmet koji je već slab. Svaki predmet mora da se uzme sam za sebe na osnovu merituma i veštak treba da se pozove samo kada može pravno da pomogne sudu.

Tužioci i sudije treba da uzmu u obzir da li će korišćenje sudskog veštaka:

- obavestiti sud o opšte poznatim karakteristikama zlostavljanja žrtve tako da može da poredi ponašanje žrtve sa tim profilom.
- Smanjiti verovatnoću da će sud razviti negativna osećanja protiv žrtve na osnovu mitova i rodnog stereotipiziranja.
- Omogućiti sudu da ispita činjenice bez mešanja pristrasnosti ili emocija.
- Dovedi u pitanje verodostojnost iskaza žrtve na suđenju, da ne podupire žrtvine sopstvene lične kvalitete govorenja istine ili neistinog tvrđenja.
- Objasniti zašto se žrtve povlače i daju sudu razlog da proceni povlačenja iskaza u sudu.
- Pomoći sudu u ocenjivanju kredibilnosti, ne povećavajući tu kredibilnost.

4.4. Specijalna pitanja za tužioce

4.4.1. Razrada tužilačke strategije i priprema za suđenje

Gonjenje predmeta koji se odnose na nasilje nad ženama i nasilje u porodici zahteva specijalne pristupe u svakoj fazi procesa kaznenog postupka – od razvijanja strategije do praćenja posle osude. Ovi predmeti takođe zahtevaju od tužilaca da zauzmu proaktivan pristup kako bi osigurali sveobuhvatne istrage i prikupljanje

dokaza, kao i pripremali strategije za izvođenje dokaza na suđenju. Jedan od glavnih problema u pripremi jakog predmeta za suđenje u ovim slučajevima je činjenica da u velikom broju slučajeva, žrtva završava tako što ne podržava tužilaštvo. Kao što je prethodno diskutovano, to je usled jednog broja vrlo dobrih razloga.

Jedan važan aspekt pripreme predmeta jeste da se anticipira i planira za moguće uvođenje neobjektivnih, neugodnih ili štetnih dokaza od strane odbrane. Posebnu pažnju treba obratiti na dokaze koji mogu da budu štetni po svedoka, ali koji nisu relevantni ili nemaju nikakvu dokaznu vrednost u predmetu (na primer, dokazi o prošlom seksualnom ponašanju, reputaciji, o zloupotrebi supstanci itd.) Vrlo često, koristi se intruzivno ispitivanje u slučajevima nasilja nad ženama kako bi se izveli dokazi na osnovu stereotipa i pretpostavki o ženskom ponašanju, odevanju i privatnom životu. Tužioci moraju da budu spremni da pobijaju, i štite žrtve/svedoke od, dokaza o negativnom karakteru koji mogu da budu neobjektivni i da ne budu povezani sa incident(ima) koji se goni(e).

Tužioci treba da uzmu u obzir sledeće kada razrađuju strategiju za suđenje:

- ovi predmeti treba da se blagovremeno nastave. Odlaganja i zaštićeni krivični postupci imaju negativan uticaj na žrtve, mogu da povećaju rizik od odmazde, doprinesu dugoročnoj mentalnoj patnji, kao i da učine da se ona oseća isključenom iz krivičnog predmeta. Ovo bi moglo da doprinese oklevanju žrtve da nastavi sa krivičnim predmetom.
- Iako je odluka da se goni *ex officio* jedna opcija, tužioci treba da pružaju podršku žrtvama koje strahuju ili nemaju poverenje u krivičnopravni sistem. Treba da odvoje vreme da objasne kazneni postupak, uključujući i dokazna pravila kako bi ih ohrabрили da nastave sa svojim učešćem.
- Tužioci treba da imaju plan o tome kako će se suprotstaviti potencijalnoj upotrebi diskriminatorne odbrambene taktike, koristeći istraživanje i saznanje o dinamici rodno zasnovanog nasilja nad ženama i opšte mitove i rodno stereotipiziranje.
- Tužioci treba da budu kreativni oko drugih izvora dokaza, posebno ako ih brine da bi žrtva mogla da se povuče. Na primer, dokazi od drugih svedoka koji potkrepljuju dokaze, nezavisni medicinski dokazi, fotografski dokazi i dokazi policijskih službenika koji su bili prisutni na mestu događaja.

4.5. Posebno razmatranje za sudije

4.5.1. Efikasno upravljanje sudskim predmetima

Sudije treba da prate postupak i da intervenišu ako se pažnja prebacuje u pravcu ispitivanja karaktera i kredibilitnosti žrtve, umesto da se utvrđuje krivica ili nevinost optuženog. Zaista, predmet na osnovu dokaza izvan iskaza žrtve je manje ranjiv na dovođenja u pitanje u pogledu njene kredibilitnosti.

Sudije treba da uzmu u obzir:

- imajte na umu da kao sudija, način na koji izražavate svoja gledišta u sudnicama može da oblikuje očekivanja za pravdu koja imaju žrtve, počinioци, osoblje suda i drugi akteri uključeni u istrage i pravne postupke.
- Osigurajte da odluke i iskazi u svojstvu sudije i držanje u sudnici pokazuju da sud uzima nasilje nad ženama i nasilje u porodici za ozbiljno.
- Tretirajte žrtve sa ljubaznošću, saosećanjem, dostojanstvom i senzitivnošću, čak i kada one nisu prisutne.
- Uzmite u obzir bezbednost žrtve i njene porodice i njene potrebe za podrškom na svim nivoima, stalno.
- Razradite jasne i pisane protokole sa detaljima postupka za vođenje predmeta.
- Ublažite štetne efekte forenzičkog sistema, ograničavajući broj puta koliko žrtva mora da ponovi njen iskaz.
- Dopuštanje svedočenja žrtve kao dovoljan dokaz.

5. Izricanje kazne i pravna sredstva

5.1. Međunarodni standardi

	Istanbulska konvencija	Ažiriran model strategija UN
Sankcije	<p>Član 45. (1) ... osigurati da kaznena dela utvrđena u skladu sa ovom Konvencijom budu kažnjiva delotvornim, srazmernim i odvraćajućim sankcijama, uzimajući u obzir njihovu težinu. Ove sankcije će obuhvatati, kad je potrebno, kazne koje se odnose na lišavanje slobode, što može da dovede do ekstradicije.</p> <p>Član 45.(2) Potpisnice mogu da usvoje druge mere u odnosu na počinioce, kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none">- praćenje ili nadzor osuđene osobe;- povlačenje roditeljskih prava, ako najbolji interesi deteta, koji mogu da uključuju bezbednost žrtve, ne mogu da se garantuju na bilo koji drugi način.	<p>Član 17. (a) osigurati da praktične politike kažnjavanja:</p> <ul style="list-style-type: none">- smatraju počinioce odgovornim za njihova dela koja se odnose na nasilje nad ženama;- osuđuju i suzbijaju takvo nasilje;- zaustavljaju nasilničko ponašanje;- promovišu bezbednost žrtve i zajednice, uključujući i odvajanjem počinioca od žrtve, kao i od društva kada je potrebno;- uzimaju u obzir uticaj na žrtve i članove njihove porodice kazni izrečenih počiniocima;- propisuju sankcije koje obezbeđuju da se počinioci kazne na način srazmeran težini kaznenog dela;- propisuju reparacije za prouzrokovane štete kao rezultat nasilja; i- promovišu rehabilitaciju počinioca, uključujući i osećaj odgovornosti kod počinioca i kad je potrebno, reintegraciju počinioca u zajednicu.

Otežavajući faktori	<p>Član 46. ... osigurati da sledeće okolnosti, u meri u kojoj one već ne čine deo sastavnih elemenata kaznenog dela, mogu, u skladu sa relevantnim odredbama internog prava, da se uzmu u razmatranje kao otežavajuće okolnosti u određivanju kazne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kazneno delo je počinjeno protiv bivšeg ili sadašnjeg supružnika ili partnera kako se priznaje internim pravom, od strane člana porodice, osobe koja stanuje zajedno sa žrtvom ili osobe koja ju je zlostavljala ili njegovom vlašću; - kazneno delo, ili povezana kaznena dela, kada se čine uzastopno; - kazneno delo je počinjeno protiv osobe koja je učinjena ranjivom posebnim okolnostima; - kazneno delo je počinjeno protiv ili u prisustvu deteta; - kazneno delo su počinila dvojica ili više ljudi koji deluju zajedno; - kaznenom delu su prethodili ili je bilo praćeno ekstremnim nivoima nasilja; - kazneno delo je počinjeno uz korišćenje ili pretnjom oružjem; kazneno delo je dovelo do teškog fizičkog ili psihološkog povređivanja žrtve; - počinilac je prethodno bio osuđen za kaznena dela slične prirode. 	<p>Član 17. (b) Da osiguraju da njihovi nacionalni zakoni uzimaju u obzir specifične okolnosti kao otežavajuće faktore u svrhe izricanja kazne, obuhvataju, na primer, ponovljena nasilnička dela, zloupotrebu pozicije poverenja ili autoriteta, počinjavanje nasilja nad supružnikom ili osobom u bliskom odnosu sa počiniocem, počinjavanje nasilja nad osobom ispod 18 godina starosti.</p>
Obaveštenje	<p>Član 56.b osiguranje da žrtve budu obavешtene, barem u slučajevima kada bi žrtve i porodica mogle biti u opasnosti, kada počinilac pobegne ili bude otpušten privremeno ili konačno.</p>	<p>Član 17. (c): osigurati pravo žrtve nasilja da bude obavешtena o otpuštanju počinioca iz pritvora ili zatvora.</p>
Uzimanje u obzir viktimizacije		<p>Član 17. (d): uzimaju u obzir, u procesu izricanja kazne, težinu fizičkog i psihološkog povređivanja i uticaj viktimizacije, uključujući i kroz izjave žrtve o uticaju.</p>
Kompletan raspon kažnjavanja		<p>Član 17. (e): stave na raspolaganje sudovima, kroz zakonodavstvo, kompletan raspon odluka o kažnjavanju za zaštitu žrtve, druge pogođene osobe i društvo od daljeg nasilja, i za rehabilitaciju počinioca, prema potrebi.</p>
Programi terapije počinilaca	<p>Član 16. ... da ustanove ili podržavaju programe koji imaju za cilj da nauče počinioca nasilja u porodici da usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima sa ciljem da se spreči dalje nasilje i promene obrasci nasilničkog ponašanja.</p> <p>Član 16.2. da ustanove ili podržavaju programe terapije koji imaju za cilj sprečavanje počinilaca, posebno počinilaca seksualnih delikata, da ponovo čine krivična dela.</p>	<p>Član 17. (f i g): razvijaju i ocenjuju programe terapije i reintegracije / rehabilitacije za počinioca različitih vrsta nasilja nad ženama koji imaju kao prioritet bezbednost žrtve; i osiguraju da pravosudna tela i tela za izvršenje kazni, prema potrebi, prate postupanje počinioca po svakoj terapiji koja je naređena.</p>

Kompenzacija	<p>Član 30. (1) ... osigurati da žrtve imaju pravo da traže kompenzaciju od počinitelaca za bilo koja od kaznenih delova utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom.</p> <p>(2) Adekvatna državna kompenzacija će se presuditi onima koje su pretrpele tešku telesnu povredu ili narušavanje zdravlja, u onoj meri u kojoj ta šteta nije pokrivena drugim izvorima, kao što su počinitelac, osiguranje ili zdravstveni i socijalni režimi koje finansira država. Ovo ne sprečava stranke da potražuju povrat za presuđenu kompenzaciju od počinioca sve dok se obraća dužna pažnja bezbednosti žrtve.</p>	Član 17. (a) predvide reparacije za povređivanja prouzrokovana kao rezultat nasilja;
Pravna sredstva u parničnim postupcima	<p>Član 29. (1) ... obezbede žrtvama adekvatna pravna sredstva protiv počinioca u parničnim postupcima.</p> <p>(2) ... da obezbede žrtvama adekvatna pravna sredstva u parničnim postupcima protiv državnih tela vlasti koja su izneverila svoju dužnost da preduzimaju neophodne preventivne ili zaštitne mere u okviru obuhvata njihovih ovlašćenja.</p>	

5.2. Pravni okvir Kosova*

Otežavajući faktori	<ul style="list-style-type: none"> Svaki slučaj ubistva u predmetima koji pogađaju ranjive žrtve, uključujući i, decu, trudnice ili članove porodice, smatraju se slučajevima teškog ubistva (član 173.) Svaka osoba koja čini fizičko, psihološko ili ekonomsko nasilje ili maltretiranje sa namerom da povredi dostojanstvo druge osobe u okviru odnosa u porodici biće kažnjena novčanom kaznom i zatvorom od do tri (3) godine. Ako su takva dela u Krivičnom zakoniku počinjena u okviru odnosa u porodici, to će se smatrati za otežavajuću okolnost (član 248.).
Kompenzacija žrtve	<ul style="list-style-type: none"> Zakon 05/L-036 o kompenzaciji žrtava krivičnih dela sadrži konkretne korake za obeštećenje žrtava krivičnog dela. SOP za zaštitu žrtve i pomoć u okviru Državnog tužilaštva jačaju osnovu za kompenzaciju žrtve.

5.3. Neka pitanja za tužioce

Iako je izricanje kazne odluka za sud, generalno tužioci imaju dužnost da ponude pomoć sudu koji izriče kaznu oko donošenja njegove odluke po pitanju primerene kazne. Tužioci treba da uzmu u obzir:

- zahtevanje ročišta za izricanje kazne i osiguranje da sud ima sve informacije koje su mu potrebne za izricanje primerene kazne. Tužioci imaju dužnost da osiguraju da sud ima prave informacije za izricanje kazne i da takođe daju savete i preporuke, koji bi mogli da obuhvataju informacije o otežavajućim faktorima ili izjavi žrtve o uticaju.
- Osiguranje da sud razmotri procenu rizika opasnosti od počinioca u vreme izricanja kazne. Tužioci treba da osiguraju da, kada daju preporuke, razmotre nuđenje informacija o rezultatima procene rizika. Tužioci treba da osiguraju da oni podnesu zahtev za primerene pomoćne naloge koji treba da uzmu u obzir potrebe žrtve, uključujući i njihovu buduću zaštitu.

- Osiguranje da sud sasluša žrtvu u vreme izricanja kazne. Tužiocima treba da pripreme žrtvu za ročište za izricanje kazne i da joj objasne opcije za pružanje informacija. Žrtva treba da opiše, bilo u izjavi žrtve o uticaju ili drugim sredstvima, njeno mišljenje za kažnjavanje počinioca, da opiše kako su ona i njena porodica i prijatelji pogođeni krivičnim delom i da izrazi sve druge zabrinutosti za koje veruje da su relevantne za izricanje kazne ili treba da se javno iskažu (npr. ako ona veruje da postoji neprekidni rizik). Mogao bi da postoji niz načina dostupnih žrtvi da razmotri uticaj nasilja na njen život, uključujući i: usmeno se obraćajući sudu; pišući pismo sudiji; dostavljajući izjavu žrtve o uticaju; obezbeđujući da se porodica, prijatelji i članovi zajednice obrate sudu (usmeno ili u pisanom obliku); ili sarađujući sa socijalnim radnikom za uslovno puštene osobe ili službenikom koga imenuje sud koji void izveštavanje pre izricanja kazne. Izjave žrtve o uticaju mogu da budu korisni alati za ponovno fokusiranje pažnje sudije na štetu prouzrokovanu žrtvi i zajednici u vreme izricanja kazne. To što ima priliku da se izrazi bi moglo da pomogne u oporakvu žrtve.
- Preporučivanje kazne koja uzima u obzir prirodu i težinu krivičnog dela, istorijat seksualnog i fizičkog zlostavljanja, prethodne napore na rehabilitaciji, karakter optuženog i trenutne rehabilitacione potrebe, kao i interese zajednice u zaštiti i kažnjavanju. Tužiocima treba da budu spremni da daju sudu odgovarajuća ovlašćenja, prethodne predmete iz sudske prakse, ili da skrenu pažnju na smernice za izricanje kazne.
- Biti oprezan u odnosu na argumente u ublažavanju koji odvrćaju od karaktera svedoka i biti spreman da se dovede u pitanje sve što je obmanjujuće, netačno ili nepravedno. Tužiocima treba da budu spremni da dovode u pitanje argumente koje daje zastupnik obrane za smanjenje kazne za krivična dela "vezana za čast", ili kada se žrtve posmatraju kao posebni "tipovi", kao što su seksualni radnici ili neka žrtva koja nije devica.

5.4. Neka pitanja za sudije

Odgovornost je na sudijama da odluče o primerenom izricanju kazne za predmete koji se odnose na nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Sudije treba da uzmu u obzir sledeće kada počnu da se bave predmetima koji se odnose na nasilje nad ženama i nasilje u porodici:

- u utvrđivanju kategorije kaznenog dela, razmotrite u koje kategorije štete i krivične odgovornosti spada to kazneno delo – i kategoriju u rasponu propisanih kazni. Ovo obuhvata uzimanje u obzir štete (npr. težine psihološkog ili fizičkog povređivanja; dodatne degradacije; ranjivu žrtvu) i krivičnu odgovornost (npr. prethodno nasilje nad žrtvom, zloupotrebu poverenja, evidentiranje kaznenog dela, kazneno delo motivisano rodom žrtve).
- Prepoznavanje pristrasnosti kada razmatrate otežavajuće faktore i olakšavajuće faktore. Na primer, prakse pokazuju postojeću pristrasnost iza prakse razmatranja nasilničkih krivičnih dela koja su počinile nepoznate osobe kao one koji su više za osudu od krivičnih dela nasilja koja počinio osoba koja je poznata žrtvi ili kada se ponovljeni incidenti intimnog partnerskog nasilja posmatraju kao česti i sud primenjuje istu kaznu za svaki napad bez razmatranja učinka suzbijanja u primeni pojačanih sankcija za ponovljene incidente. U smislu olakšavajućih faktora, sudije treba da budu obazrive da razmotre uobičajene faktore, kao što je da nema prethodne osude ili prethodan dobar karakter, pošto to ne odražava realnost nasilja nad ženama i nasilja u porodici.
- U određivanju kazne vezane za kazneno delo silovanja, sudija ne treba da uzme u obzir sledeće da bi opravdao manju kaznu: prethodnu seksualnu prošlost podnositeljke prijave; očigledno odsustvo fizičke povrede podnositeljke prijave; ili bilo koji odnos između optužene osobe i podnositeljke prijave pre nego što je počinjeno kazneno delo.
- Utvrđivanje da li postoji potreba da se razmotri donošenje dodatnih naloga, kao što su nalozi za programe rehabilitacije ili intervencijsku terapiju. Takvi programi terapije ili rehabilitacije mogu da budu deo kazne, i da budu dodatni uz druge kazne, uključujući i zatvor ili uslovno otpuštanje. Takvi nalozi prepoznaju da jednostavno uklanjanje počinioca iz neke situacije ne popravljaju stvarni problem ponovne viktimizacije, bilo da je to viktimizacija iste žrtve ili nalaženje nekog novog za viktimiziranje. Ove vrste naloga kao deo kazni se fokusiraju na menjanje ponašanja počinioca kroz rehabilitaciju koja nastoji da ga spreči da ponovi nasilničko ponašanje.
- U razmatranju da li je neki program rehabilitacije ili intervencionističke terapije primeren, sudije treba da razmotre da takav nalog bude deo osuđujuće presude umesto alternativa kazni koja bi bila uneta u

kaznenu evidenciju; da traže sudski nadzor i sudsku sankciju ako počinioci ne završe taj program na zadovoljavajući način; programi osuđivanja na rad u okviru rodne strukturalne analize nasilja nad ženama nasuprot paradigmi simplističkog ili individualizovanog savladavanja ljutnje ili zloupotrebe alkohola/droga, i akreditovani kod neke organizacije koja podržava povratne informacije od žrtve u pogledu toga da li se nasilje nastavlja; takav program mora da ima bezbednost žrtve kao prioritet.

- U propisivanju kazne, sudije treba da formulišu jasne razloge za to zašto je ta kazna delotvorna, srazmerna i odvraćajuća.

5.5. Neka pitanja kada se razmatraju delotvorne, srazmerne i odvraćajuće sankcije

- Budite pristalica intruzivnijih odluka suda. Istraživanje pokazuje da su intruzivnije kazne (kao što su stavljanje u zatvor, program otpuštanja zatvorenika radi obavljanja posla, elektronsko praćenje i uslovno otpuštanje) značajno smanjile ponovno hapšenje za nasilje u porodici u odnosu na manje intruzivne kazne - novčane kazne ili uslovne kazne bez uslovnog otpuštanja.
- Uzimajte u obzir celokupne prethodne kaznene evidencije. Kada razmatrate primerenu kaznu, uzmite u obzir i istorijat nasilja nad ženama i nasilja u porodici i kompletnu kriminalnu prošlost, pošto i jedno i drugo ukazuju na rizik od ponovnog zlostavljanja, kao i opšteg kriminaliteta. Neke studije odluka suda svedoče da se sudske odluke za nasilje u porodici razlikuju od standardnih obrazaca kažnjavanja po tome što se one često fokusiraju samo na to da li postoji istorijat nasilja i sklone su da zanemare prethodnu kriminalnu prošlost koja nije vezana za nasilje u porodici. Međutim, istraživanje sugerise da i istorijat nasilja u porodici i nepovezane kriminalne prošlosti ukazuju na rizik od ponovnog zlostavljanja, kao i opšteg kriminaliteta.
- Uzimajte u obzir "nedolazak na sud". Studije pokazuju da su počinioci koji se ne pojave za dolazak na sud više u opasnosti da ponovo zlostavljaju od onih koji se pojave.
- Pokažite oprez u preporučivanju uslovnih otpuštanja za prestupnike "po prvi put"¹. Ima nekih studija koje pokazuju da **će** minimum **četvrtina** prestupnika "po prvi put" koji su izuzeti ili kojima su date sudske odluke bez nalaza krivice ponovo zlostavljati ili prekršiti uslove njihovog uslovnog otpuštanja.
- Registrujte počinioce seksualnih delikata, kada dostupni registar ispunjava standarde ljudskih prava i omogućava individualizovane procene.
- Razmotrite negativan uticaj novčanih kazni na **žrtvu**. Izricanje novčanih kazni osuđenom počiniocu može da se kosi sa njihovom obavezom da **žrtvi plaćaju** izdržavanje deteta.
- Razmotrite da li postoje otežavajući faktori. Otežavajući faktori treba da pojačaju kazne.
- Potrebno je da se svi programi terapije/rehabilitacije počinilaca koji su deo kazne pomno prate i sprovede. Osuđeni počinioci upućeni na terapiju treba da podležu sudskom nadzoru i sudskim sankcijama ako na zadovoljavajući način ne završe programe terapije. Stoga ovi programi treba da imaju adekvatno finansiranje i resurse kako bi se osiguralo blagovremeno praćenje i momentalno sprovođenje. Da biste povećali učešće u programima, uzmite u obzir rasprave o poslušnosti posle presude, kao i stavljanje počinilaca na nadzirano uslovno otpuštanje.
- Razmotrite delotvornost programa terapije/rehabilitacije počinilaca. Istraživanje ukazuje da programi koji uključuju lečenje od alkohola i/ili droga dodaju verovatnoći smanjenja ponovnog zlostavljanja pošto mnogi počinioci zloupotrebljavaju alkohol i droge. Prema nekim studijama, nema dokaza da programi savladavanja ljutnje ili bračnog savetovanja delotvorno sprečavaju sudom obavezane počinioce da ponovo zlostavljaju ili čine nova kaznena dela nakon lečenja. Duži programi se smatraju delotvornijim od kraćih programa. Međutim, neka istraživanja sugerisu da programi lečenja kao takvi verovatno neće da zaštite većinu **žrtava** od daljeg povređivanja od rizičnijih zlostavljača.
- Restitucija i reparacije. Tamo gde interni pravni sistem dopušta da žrtve mogu da podnesu zahtev za reparacije u okviru postupka suđenja za krivične stvari, obuhvataju nalog za restituciju žrtvi koja je pretrpela gubitak kao neposredan rezultat kriminalne radnje počinioca.

¹ Termin 'prestupnik' se ovde koristi umesto širokog termina 'počinilac', pošto se ova tačka odnosi na one počinioce koji su bili osuđeni za krivično delo. Važno je napomenuti da počinilac po prvi put ne mora da bude po prvi put počinilac nasilja nad ženama ili nasilja u porodici.

6. Medijacija i mirenje

Važno je razumeti terminologiju u vezi sa procesima alternativnog rešavanja sporova koja može da se nađe u sistemu porodičnog prava, kao i krivičnom pravnom sistemu.

- **Alternativno rešavanje sporova** se objašnjava kao metode rešavanja sporova alternativne u odnosu na sudske odluke (stav 251. Obrazloženja uz Istanbulsku konvenciju).
- **Medijacija** je jedan oblik alternativnog rešavanja sporova, kada tipično neka nepristrasna treća strana, medijator, pomaže strankama da pregovaraju poravnanje.
- **Mirenje** je jedan oblik alternativnog rešavanja sporova, u kome se neka treća strana, koja je obično, ali ne i obavezno, neutralna, sastaje sa strankama i zasebno i zajedno u pokušaju da reši njihove sporove.
- **Preusmeravanje** označava bilo koji postupak koji obustavlja procesuiranje optužnog predloga u okviru krivično-pravnog predmeta, sa jednim ili više sledećih rezultata: nema evidentirane optužbe, odbačene optužbe, ili izbrisane optužbe. Odluku o preusmeravanju može da donese policija, tužioci ili sudovi. Programi preusmeravanja su takođe poznati kao 'alternativne mere' ili 'izvansudske mere'.
- **Retroaktivna pravda** prepoznaje kako krivično delo pogađa žrtvu i zajednicu i fokusira se na popravljavanje štete prouzrokovane tim kaznenim delom i davanje reparacija zajednici i žrtvi i vraćanje počinioca na produktivno mesto u zajednici.

6.1. Međunarodni standardi

Član 48, Istanbulska konvencija	Zabranjuje obavezne procese alternativnog rešavanja sporova, uključujući i medijaciju i mirenje, u vezi sa predmetima nasilja nad ženama
Obrazloženje uz Istanbulsku konvenciju	Žrtve nasilja u porodici nikada ne mogu da stupe u procese alternativnog rešavanja sporova na nivou jednakom nivou počinioca. Prakse medijacije i mirenja pretpostavljaju da te stranke pristupaju tom procesu sa jednakim resursima i moći. Predmeti nasilja nad ženama, naročito nasilja u porodici, uključuju nejednak odnos snaga na osnovu činova napada, nasilničkog zastrašivanja, i/ili kontrolisanja, nasilnog ili ponižavajućeg ponašanja. Kao rezultat ovih zabrinutosti, u mnogim delovima sveta prakse medijacije su zabranjene u slučajevima intimnog partnerskog nasilja.
Opšta preporuka CEDAW br. 33 o pristupu žena pravdi	Države ima da osiguraju da se predmeti nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici, ni pod kakvim okolnostima ne upućuju na bilo koje postupke alternativnog rešavanja sporova. Postupci alternativnog rešavanja sporova ne ograničavaju pristup žena sudskim i drugim pravnim sredstvima u svim oblastima prava, i ne dovode do daljeg kršenja njihovih prava.

6.2. Pravni okvir Kosova*

Zakon br. 06/L-009 o medijaciji, 2018.	Medijacija u predmetima nasilja u porodici je strogo zabranjena
Glavno državno tužilaštvo, Smernice 360/16, juni 2016.	Zabranjuju korišćenje alternativnih mera, kao što je mirenje, u predmetima nasilja u porodici. Te smernice sadrže objašnjenje o tome zašto mirenje ne treba da se koristi, koristeći ciklične obrasce nasilja u porodici počinioca kao obrazloženje.

6.3. Neka pitanja za tužioce i sudije

Nije jasno kako tužioc i sudije treba da primene neobavezne alternativne mere u predmetima koji se odnose na druge oblike nasilja nad ženama.

Pitanja za tužioce i sudije u vezi sa tim kada koristiti neobavezne alternativne mere u ovim predmetima

- Početni stav je da alternativne mere, uključujući i preusmeravanje, NISU primerene u ovim predmetima.
- Ako to treba da se dopusti, to treba da se radi samo u izvanrednim okolnostima i uz krajnji oprez.
- Alternativne prakse mogu da budu štetne zbog neravnoteže moći i bezbednosnih rizika po žene kada imaju interakciju sa počiniocima u toku sastanaka licem u lice.
- Slučajevi nasilja nad ženama treba da se uzmu za ozbiljno i imajući u vidu tradicionalno slaba reagovanja na ovo nasilje od strane krivičnog sistema.
- Medijacija ne treba nikada da se razmatra ako postoji veliki jaz u moći između žrtve i počinioca.
- Postoji potreba da se bude vrlo svestan dinamike nasilja u porodici, posebno istorijata moći i kontrole u situacijama intimnog partnerskog nasilja, kada žrtva nije samo u nejednakoj poziciji moći, nego je i traumatizovana, uključujući i psihološki.
- Glavna briga je za bezbednost žrtve, posebno u situaciji neravnoteže snaga. Ova nejednaka situacija vrši pritisak na žrtvu koja može da strahuje da će biti gore ako se ne složi sa sugestijom zlostavljača da se ide na medijaciju.
- Još jedna briga je da se medijacija posmatra kao meka opcija koja nastavlja istorijsku trivijalizaciju intimnog partnerskog nasilja krivičnim sistemom.

Smernice ako alternativne mere, kao što je preusmeravanje ili reaktivna pravda, ima da se koriste u krivičnim predmetima

- Sve alternativne mere koje se koriste moraju da budu uz postavljenu premisu o priznanju odgovornosti za kazneno delo.
- Dogovor da se izvrši obeštećenje za krivično delo, kao što je kompenzacija žrtvi.
- Razmotrite dogovaranje samo ako se optuženi saglasi da prisustvuje preusmeravanju ili pohađa program terapije koji podstiče optužene da preuzmu odgovornost za njihovo postupanje i ispitajte stavove i uverenja optuženog prema ženama.
- Ako postoji preusmeravanje ili programi rehabilitacije/terapije, onda tužioc i sudije treba da upućuju na njih samo ako operateri takvih programa rade sa službama za žrtve kako bi omogućili dobijanje povratnih informacija od žrtve o ponavljanju nasilja i samo ako zvaničnici pravosuđa obezbeđuju neprekidno praćenje poštovanja redovnih, formalnih preispitivanja i momentalnih javljanja socijalnim radnicima za uslovno puštene osobe i policiji ako se nasilje ponovo dogodi.
- Ta alternativna mera mora da bude utemeljena u razumevanju konteksta i kompleksnosti nasilja nad ženama i da obraća naročitu pažnju bezbednosti i potrebama žrtve.

'Minimalni kriterijumi za upućivanje na retroaktivnu pravdu:

- Taj proces mora da ponudi iste ili veće mere zaštite bezbednosti žrtve kao što to čini krivični postupak.
- Počinilac je prihvatio odgovornost.
- Pružalac pravosudne usluge (npr. tužilac ili sudija) odobrava.
- Medijatori su obučeni i kvalifikovani.
- Potvrđena procena rizika je utvrdila da žena nije u velikoj opasnosti.
- Žrtva je u potpunosti obavještena o procesu i ona odobrava medijaciju.
- Žrtva slobodno pristaje da učestvuje.

Aneks 1: Odabrana bibliografija

Studije i izveštaji

Kompenzacija žrtvama krivičnih dela: Reagovanje na slučajeve nasilja u porodici i trgovine ljudima na Kosovu*. 2018. KIPRED, GLPS i Artpolis za Kancelariju EU na Kosovu*.

Savet Evrope. 2008. Komitet ministara, 1037. sastanak, 8. oktobar 2008. "Evropski komitet za problem kriminala, Studija izvodljivosti za konvenciju protiv nasilja u porodici".

Mreža žena Kosova*. 2015. "Nema više opravdanja. Analiza stavova, incidence i institucionalnih reagovanja na nasilje u porodici na Kosovu*". Prishtinë/Priština.

Mreža žena Kosova*. 2016. Seksualno uznemiravanje na Kosovu*. Prishtinë/Priština.

Mreža žena Kosova*. 2018. "Sa reči na dela: Praćenje institucionalnog reagovanja na rodno zasnovano nasilje na Kosovu**".

Mreža žena Kosova* za Kancelariju EU na Kosovu*. 2018. Rodna analiza Kosova*.

Program Kosova* za rodnu ravnopravnost 2020.-2024, Vlada Kosova*, maj 2020.

Krol, P. et al. 2017. "Mapiranje službi za podršku za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*". Savet Evrope.

Misija OEBS na Kosovu*. 2019. "Anketa o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu**".

Qosaj-Mustafa, A. et al. 2014. "Rodni profil Kosova*". Konsalting za Agenciju za rodnu ravnopravnost Kosova*.

Qosaj-Mustafa, A. i Litwin, A. 2015. "Izveštaj o oceni Programa Kosova* protiv nasilja u porodici i Akcionog plana 2011.-2014.". Za Ministarstvo pravosuđa, podržano od strane UN Women i Ambasade SAD u Prištini.

Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. 2018. "Pristupanje pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu*: Zastavljanje nekažnjavanja za počiniocce". Kosovski institut za istraživanje i razvoj praktičnih politika.

Jurisprudencija ESLJP

- Opuz protiv Turske, Predstavka br. 33401/02, 2009
- Kontrová protiv Slovačke, Predstavka br. 7510/04, 2005
- Bevacqua i S. protiv Bugarske, Predstavka br. 71127/01, 2008
- BrankoTomašić i drugi protiv Hrvatske, Predstavka br. 46598/06, 2009
- Aydin protiv Turske, Predstavka br. 23178/94, 1997
- E.S. i drugi protiv Slovačke, Predstavka br. 8227/04, 2009
- X i Y protiv Holandije, Predstavka br. 8978/80, 1985
- M.C. protiv Bugarske, Predstavka br. 39272/98, 2004
- Y. protiv Slovenije, Predstavka br. 41107/10, 2015

Jurisprudencija CEDAW

- A.T. protiv Mađarske, Saopštenje br. 2/2003, CEDAW/C/36/D/2/2003
- V.K. protiv Bugarske, Saopštenje br. 20/2008, CEDAW/C/49/D/20/2008
- Karen TayagVertido protiv Filipina, br. 18/2008, UN Doc. CEDAW/ C/46/D/18/2008
- Yildirim (pokojna) protiv Austrije, br. 6/2005, UN Doc. CEDAW/C/39/D/6/2005
- Goekce (pokojna) protiv Austrije, br. 5/2005, UN Doc. CEDAW/C/39/D/5/2005

Međunarodni i regionalni instrumenti

- Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbul-ska konvencija)
- Konvencija UN o o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLP)
- Deklaracija UN o eliminaciji nasilja nad ženama, (DEVAW)
- CEDAW, Opšta preporuka br. 19
- CEDAW, Opšta preporuka br. 33
- CEDAW, Opšta preporuka br. 35
- Ažuriran model strategija UN i Praktične mere za eliminaciju nasilja nad ženama na polju prevencije kriminala i krivičnog pravosuđa (Ažuriran model strategija UN)

Zakoni i praktične politike na Kosovu*

- Krivični zakonik Kosova*, 2019.
- Zakonik o krivičnom postupku Kosova*, 2013.
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, 2010.
- Administrativno uputstvo br. 12/2012 za utvrđivanje mesta i načina psihosocijalne terapije počinioca nasilja u porodici, 2012.
- Administrativno uputstvo br. 02/2013 o metodi terapije za počinioca nasilja u porodici sa izrečenim obaveznim medicinskim lečenjem od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci, 2013.
- Strategija Kosova* o zaštiti od nasilja u porodici i Akcioni plan 2016.-2020.
- Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici, Vlada Kosova*, 2013.
- Standardne operativne procedure za jačanje efikasnosti u tretiranju predmeta nasilja u porodici, Veće tužilaca i Državni tužilac Kosova*, 2017.
- Vrhovni sud Kosova*, Smernice za pravnu ocenu i tretman predmeta nasilja u porodici prema Krivičnom zakoniku Republike Kosovo*, 11. juni 2020.

Aneks 2: Relevantna jurisprudencija na međunarodnom i evropskom nivou

Relevantna jurisprudencija iz Evropskog suda za ljudska prava

Opuz protiv Turske, Predstavka br. 33401/02, 2009.

Nasilje u porodici je oblik rodno zasnovanog nasilja i predstavlja jedan oblik diskriminacije. Podržava se načelo dužne pažnje.

Činjenice: Podnositeljka predstavke i njena majka su bile napadane i prećeno im je tokom mnogih godina od supruga podnositeljke predstavke H.O., u raznim trenucima, ostavljajući obe žene sa povredama opasnim po život. Uz samo jedan izuzetak, protiv njega nije pokrenuto nikakvo gonjenje iz razloga što su obe žene povukle svoje prijave, uprkos njihovim objašnjenjima da ih je H.O. prisiljavao da to urade, preteći da će ih ubiti. On je kasnije ubadao svoju ženu sedam puta i dobio je novčanu kaznu koja je ekvivalent oko 385 evra, plativa na rate. Te dve žene su podnele brojne prijave, tvrdeći da su im životi u opasnosti. H.O. je bio ispitivan i otpuštan. Konačno, kada su te dve žene pokušavale da se odsele, H.O. je ubio svoju taštu, tvrdeći da je njegova čast bila u opasnosti. Bio je osuđen za ubistvo i kažnjen na doživotni zatvor, ali je oslobođen po uloženoj žalbi, posle čega je njegova žena tvrdila da je nastavio da joj pretili.

Odluka: ESLJP je utvrdio kršenje člana 2. (pravo na život) u pogledu ubistva tašte H.O. i kršenje člana 3. (zabrana nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja) u pogledu propusta države da zaštiti njegovu ženu. Turska je propustila da uspostavi i primeni sistem za kažnjavanje nasilja u porodici i zaštitu žrtve. Tela vlasti nisu čak ni upotrebila dostupne zaštitne mere i prekinula su postupak kao "porodičnu stvar" ignorišući razlog zašto su te prijave bile povučene. Trebalo je da postoji pravni okvir koji dopušta da se krivični postupci pokreću bez obzira na to da li su prijave bile povučene. ESLJP je takođe utvrdio – po prvi put u jednom predmetu nasilja u porodici - kršenja člana 14. (zabrana diskriminacije), u vezi sa članovima 2. i 3, pošto je nasilje koje su trpele ove dve žene bilo rodno zasnovano; nasilje u porodici je uglavnom pogađalo žene i bilo je podsticano diskriminatornom sudskom pasivnošću. Uprkos reformama na ovom polju (Zakonu br. 4320), nereagovanje pravosudnog sistema i nekažnjavanje koje su uživali agresori su pokazali da Turska nije bila opredeljena da se uhvati u koštac sa ovim problemom: policijski službenici su pokušali da nagovore žene da odustanu od njihove prijave, odlaganja su bila česta i sudovi su ublažavali kazne iz razloga časti ili tradicije.

Kontrová protiv Slovačke, Predstavka br. 7510/04, 2005.

Propust policije da pokrene propisnu istragu na osnovu izjave žrtve i postupka policijskog službenika koji joj je pomogao da izmeni njenu prijavu tako da bi ona mogla da se tretira kao manje kazneno delo.

Činjenice: Dana 2. novembra 2002. podnositeljka predstavke je podnela krivičnu prijavu protiv njenog supruga zato što ju je napadao i tukao električnim kablom, dostavljajući lekarsku potvrdu koja dokumentuje da su je njene povrede učinile nesposobnom da radi 6 dana. Ona se kasnije vratila u policijsku stanicu sa svojim suprugom da povuče tu prijavu. Policija je smanjila krivično terećenje na manje kazneno delo. Sledećeg meseca rođak žrtve je pozvao policiju da ukaže da se suprug zaključao u stan sa sačmaricom i pretio da će ubiti sebe i njihovo dvoje dece. Žrtva je takođe zvala policiju. Kada je policija stigla, počinitelj je već bio napustio mesto

dogadaja. Podnositeljka predstavke je podnela prijavu narednog dana. Nekoliko dana kasnije, suprug je ubio njihovo dvoje dece i sebe. Podnositeljka predstavke nije dobila nikakvu kompenzaciju.

Odluka: ESLJP je utvrdio kršenje člana 2. (pravo na život) Evropske konvencije o ljudskim pravima, u pogledu propusta tela vlasti da zaštite živote dece, i kršenje člana 13. (pravo na delotvorno pravno sredstvo) Konvencije, u pogledu nemogućnosti njihove majke da dobije kompenzaciju.

Bevacqua i S. protiv Bugarske, Predstavka br. 71127/01, 2008.

Priznat i napredni standard dužne pažnje kada se utvrdi da tela vlasti nisu ispunile svoju dužnost kada smatraju da je nasilje u porodici "privatna stvar".

Činjenice: Podnositeljka predstavke, koja je tvrdila da je njen suprug redovno tukao, napustila ga je i podnela zahtev za razvod, uzevši sa sobom njihovog trogodišnjeg sina (takođe podnosioca predstavke). Međutim, tvrdila da je njen suprug nastavio da je tuče. Provela je četiri dana u jednom skloništu za zlostavljane žene sa svojim sinom, ali je navodno bila upozorena da bi mogla da se suoči sa gonjenjem za otmicu dečaka, što je dovelo do sudske odluke o zajedničkom starateljstvu, koje, navela je, njen suprug nije poštovao. Podnošenje tužbe protiv njenog supruga za napad navodno je provociralo dalje nasilje. Njeni zahtevi za privremene mere starateljstva nisu tretirani kao prioritet i ona je konačno dobila starateljstvo tek kada je proglašen njen razvod više od godinu dana kasnije. Sledeće godine ju je njen bivši muž ponovo tukao i njeni zahtevi za krivično gonjenje su odbačeni po osnovu da je to bila "privatna stvar" koja je zahtevala privatno gonjenje.

Odluke: ESLJP je utvrdio kršenje člana 8. (pravo na poštovanje porodičnog života) zbog propusta bugarskih tela vlasti da usvoji mere neophodne da se kazni i kontroliše suprug podnositeljke predstavke. ESLJP je takođe naglasio da je smatranje da je taj spor "privatna stvar" bilo nekompatibilno sa obavezom tela vlasti da zaštite porodični život podnositeljke predstavke.

Branko Tomašić i drugi protiv Hrvatske, Predstavka br. 46598/06, 2009.

Vlada nije dokazala da je "obavezno naređeno psihijatrijsko lečenje vezano za M.M. u toku trajanja njegovog zatvora bilo stvarno i propisno administrirano".

Činjenice: Podnositelji predstavke su rođaci bebe i majke čiji ih je suprug/otac oboje ubio i ubio sebe mesec dana nakon što je bio otpušten iz zatvora, gde je bio držan zbog istih tih pretnji smrću. Njemu je prvobitno naređeno da se podvrgne obaveznom psihijatrijskom lečenju dok je u zatvoru i nakon njegovog otpuštanja, po potrebi, ali je apelacioni sud naredio da njegovo lečenje prestane po njegovom otpuštanju.

Odluka: ESLJP je utvrdio kršenje člana 2. (pravo na život) u pogledu smrti majke i deteta: hrvatska tela vlasti nisu sledila nalog za nastavak psihijatrijskog lečenja; vlada je propustila da pokaže da je suprug čak dobio psihijatrijsko lečenje u zatvoru; i, nije bio podvrgnut psihijatrijskoj proceni pre njegovog otpuštanja. ESLJP je takođe utvrdio da je država propustila da sprovede temeljnu istragu moguće odgovornosti svojih agenata za te smrti.

Aydin protiv Turske, Predstavka br. 23178/94, 1997.

Država je propustila da sprovede delotvornu istragu, delom, usled toga što izgleda da je tužiočeva primarna brigada da naredi tri lekarska pregleda brzo zaredom bila da utvrdi da li je podnositeljka predstavke izgubila nevinost, umesto da li je podnositeljka predstavke bila žrtva silovanja.

Činjenice: Podnositeljka predstavke, mlada turkinja kurdskog porekla (starosti 17 godina u relevantno vreme) je bila uhapšena bez objašnjenja i odvedena, zajedno sa dva druga člana njene porodice, u pritvor. Bile su joj zavezane oči, bila je pretučena, svučena do gola, stavljena u neku gumu i crevom prskana vodom pod pritiskom pre nego što ju je silovao član snaga bezbednosti, a potom ju je opet tuklo nekoliko ljudi oko jedan sat. Dan nakon što je puštena, žrtva, njen otac i sestra su otišli u kancelariju javnog tužioca, gde su podneli prijavu. Bili su poslani u državnu bolnicu na forenzičke testove, gde je žrtva bila podvrgnuta testu nevinosti. Doktor je potvrdio da je himen bio pocepan i da je žrtva imala modrice na unutrašnjem delu butina. Narednog dana je javni tužilac poslao žrtvu u drugu bolnicu da se utvrdi kada je izgubila nevinost; doktor je procenio nedelju dana pre tog pregleda. Nije uzet nikakv bris. Ni jedan od doktora forenzičara nije bio dovoljno kvalifikovani ek-

spert. Mesec dana kasnije, tužilac je uzeo drugi iskaz od žrtve i poslao je na treći pregled nevinosti. Nije mogao da se odredi datum cepanja himena. Žrtva je dobila pismo da data istraga nije donela nikakve dokaze o silovanju. Ona je dalje tvrdila da su porodicu zastrašivala i uznemiravala tela vlasti kako bi ih prisilila da povuku njihovu prijavu pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Odluka: ESLJP je naglasio da je silovanje pritvorenice od strane državnog zvaničnika moralo da se smatra naročito teškim i odvratnim oblikom zlostavljanja koje je ostavilo duboke psihološke ožiljke na žrtvi. Podnositeljka predstave mora da se osećala poniženom i povređenom i fizički i emocionalno kao rezultat tog seksualnog napada. ESLJP je utvrdio da su i kumulacija činova fizičkog i mentalnog nasilja nad podnositeljkom predstave i naročito surov čin silovanja kome je bila izložena prepraski u mučenje, kršeći član 3. (zabrana mučenja). Pored toga, tvrdnja o silovanju od strane jednog zvaničnika u pritvoru je zahtevala da žrtvu pregledaju uz svu odgovarajuću senzitivnost nezavisni doktori sa odgovarajućom ekspertizom. To se nije dogodilo, što je učinilo istragu manjkavom i odbijen je podnositeljki predstave pristup kompenzaciji, kršeći član 13. (pravo na delotvorno pravno sredstvo).

E.S. i drugi protiv Slovačke, Predstavka br. 8227/04, 2009.

Sudska zabrana pristupa, nasuprot sudskom nalogu zabrane prilaska, nije pružila podnositeljka predstave adekvatnu zaštitu i stoga nije prepraskla u delotvorno domaće pravno sredstvo.

Činjenice: Godine 2001, podnositeljka predstave je napustila svog supruga i podnela krivičnu prijavu protiv njega za loše postupanje prema njoj i njenoj deci i seksualno zlostavljanje jedne od njihovih ćerki. On je bio osuđen za nasilje i seksualno zlostavljanje dve godine kasnije i osuđen na 4 godine zatvora. Njen zahtev da se njenom suprugu naredi da napusti njihov dom, društveni stan u kome su oni bili zajednički stanari, bio je odbačen, međutim, sud je utvrdio da nema ovlašćenje da ograniči pristup toj nekretnini njenom suprugu (ona je mogla da okonča to stansko pravo tek kada se razvede). Sugestisali su da bi ona mogla da podnese zahtev za sudsku zabranu. Podnositeljka predstave i njena deca su stoga bili primorani da se odsele daleko od njihovih prijatelja i porodice.

Odluka: ESLJP je utvrdio da je Slovačka propustila da podnositeljki predstave i njenoj deci pruži momentalnu potrebnu zaštitu od nasilja njenog supruga, kršeći članove 3. (zabrana neljudskog ili ponižavajućeg postupanja) i 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života). Izvršenje ove presude je u toku.

X i Y protiv Holandije, Predstavka br. 8978/80, 1985.

Pozitivna obaveza Države da se umeša kada se radi o delotvornoj zaštiti i poštovanju prava na privatni ili porodični život.

Činjenice: Devojku sa mentalnom ometenošću je silovao, u domu za decu sa mentalnim ometenostima gde je živela, dan nakon njenog šesnaestog rođendana (što je bila starosna granica za pristanak na seksualni odnos u Holandiji) jedan rođak zadužene osobe. Ona je bila traumatizovana tim iskustvom, ali se smatrala nesposobnom da potpiše zvaničnu prijavu zbog njene nedovoljne intelektualne zrelosti. Njen otac je potpisao umesto nje, ali postupak protiv počinioca nije pokrenut zato što je devojka lično morala da podnese tu prijavu.

Odluka: ESLJP je prepoznao da je postojala praznina u zakonu. ESLJP je utvrdio kršenje člana 8. (prava na poštovanje privatnog života), naglašavajući da je bilo "nužno" da krivičnopravni sistem Holandije obezbedi sredstvo odvratanja u takvim predmetima.

M.C. protiv Bugarske, Predstavka br. 39272/98, 2003.

Obaveza da se delotvorno gone svi seksualni činovi bez pristanka žrtve, čak i kada se žrtva nije fizički opirala. Zauzeo je stav da je bitan element u silovanju/seksualnom zlostavljanju odsustvo pristanka.

Činjenice: Podnositeljku predstave, staru 14 godina (što je bila starosna granica za pristanak na seksualni odnos u Bugarskoj), silovala su dva nuškarca; ona je plakala u toku i nakon što je silovana i kasnije ju je njena majka odvela u bolnicu, gde je utvrđeno da je njen himen bio pocepan. Pošto nije moglo da se utvrdi da se ona opirala ili zvala u pomoć, počinioci nisu gonjeni.

Odluka: ESLJP je utvrdio kršenja članova 3. (zabrane ponižavajućeg postupanja) i 8. (prava na poštovanje privatnog života), napominjući univerzalni trend u pravcu prepoznavanja odsustva pristanka kao bitnog elementa u utvrđivanju silovanja i seksualnog zlostavljanja. Žrtve seksualnog zlostavljanja, naročito devojčice, često se nisu opirale iz psiholoških razloga (ili su se podavale pasivno ili odvajajući se od silovanja) ili iz straha od daljeg nasilja. Naglašavajući da su države imale obavezu da gone svaki seksualni čin bez pristanka žrtve, čak i kada se žrtva nije opirala fizički, ESLJP je utvrdio da su i istraga u ovom predmetu i bugarsko pravo manjkavi.

Y. protiv Slovenije, Predstavka br. 41107, 2015.

Interesi odbrane ima da se balansiraju u odnosu na interese svedoka ili žrtve pozavne da svedoči.

Činjenice: Ovaj predmet se odnosio na navodni seksualni napad na četrnaestogodišnju devojčicu od strane jednog porodičnog prijatelja, starog 55 godina. To je prijavio policiji sveštenik sa kojim je majka žrtve razgovarala, policija je prvo ispitivala Y u julu 2002. Podnositeljka predstavke je tvrdila da je X pokušao da ima seksualni odnos sa njom u raznim slučajevima, uključujući i dok je spavala, da ju je pipao, izvodio oralni seks na njoj i da je primoravao da to isto ona radi njemu. Ginekološki dokazi u vezi sa podnositeljkom predstavke nisu definitivno pokazali da je imala seksualne odnose sa Y; međutim, psihološki pregledi su pokazali da je pokazivala simptome u skladu sa seksualnom viktimizacijom. Krivični postupak je bio započet protiv X i održano je 12 rasprava u ovom predmetu na prvoj instanci. Na jednoj od ovih 12, X je unakrsno ispitivao Y. Lično joj je postavio preko stotinu pitanja, uključujući i traženje od nje da potvrdi da je mogla da plače na dugme, da je aktivno tražila njegovo društvo i da mu se poverila da je želela da seksualno dominira nad muškarcima. X je često ponavljao svoja pitanja i pobijao tačnost i kredibilitnost odgovora koje je Y davala. Podnositeljka predstavke se uznemirila i plakala je, zbog čega je sud naredio tri prekida suđenja. Nakon jednog od ovih prekida suđenja, X je pitao podnositeljku predstavke da li bi mogla bolje da se oseća da su jednostavno izašli na večeru. Konačno, X je bio oslobođen – u primeni načela *'in dubio pro reo'* – na osnovu medicinskih dokaza da je pobio iskaz Y o događajima. Ti simptomi traume koje je pokazivala podnositeljka predstavke, prvostepeni sud je usto smatrao, da su mogli da potiču iz drugog izvora, kao što je neprimereno ponašanje njenog bivšeg očuha.

Odluka: ESLJP je smatrao da dužnost da se istražuje zahteva tela vlasti koja su u stanju da dovedu do utvrđivanja činjeničnog stanja i do identifikacije i kažnjavanja onih odgovornih. Ovo nije obaveza rezultata, nego obaveza sredstava. Tela vlasti su morale da preduzmu razumne korake koji su im bili na raspolaganju da osiguraju dokaze u vezi sa incidentom, kao što su svedočenje svedoka i forenzički dokazi, i zahtev za hitnost i razumnu ekspeditivnost je implicitan u ovom kontekstu. Mada je ESLJP prihvatio da su nacionalni sudovi bili suočeni sa teškim zadatkom da moraju da rešavaju takve predmete na osnovu nepomirljivih iskaza i bez ikakvih fizičkih dokaza koji ne potkrepljuju "verziju događaja ni jedne od strana, utvrdio je kršenje na osnovu neobjašnjivog i dugačkog "perioda kompletne neaktivnosti". Što se tiče sukoba između interesa odbrane i interesa svedoka u krivičnom postupku, ESLJP je već zauzeo stav u nekoliko prilika da krivični postupci treba da budu organizovani na takav način da bez opravdanja ne ugrožavaju život, slobodu ili bezbednost svedoka, a posebno žrtava pozvanih da svedoče, ili njihove interese koji generalno dolaze u okviru područja primene člana 8. Konvencije. Stoga interesi odbrane ima da se balansiraju u odnosu na interese svedoka ili žrtava pozvanih da svedoče.

Jurisprudencija CEDAW

Komitet CEDAW je takođe se bavio predmetima koji se odnose na nasilje u porodici i seksualno nasilje, za one Države koje su ratifikovale Opcionalni protokol. Oni obuhvataju, *inter alia*:

A.T. protiv Mađarske, Saopštenje br. 2/2003, CEDAW/C/36/D/2/2003

Činjenice: Autorka je tvrdila da je bila izložena redovnom teškom nasilju u porodici i tretmanu od njenog nevenčanog supruga i oca njene dvoje dece (L.F.) od 1998. nadalje, čak i nakon što je napustila porodični dom tog para. Iako je L.F. navodno pretio da će da ubije autorku i siluje decu, autorka nije otišla u sklonište zato što jedno od njene dece ima teško oštećenje mozga i navodno nijedno sklonište u zemlji nije opremljeno da prihvati kompletno invalidno dete zajedno sa njegovom majkom i sestrom. Autorka je prijavila nekoliko incidenata kada je bila teško prebijana, što je dovelo do 10 lekarskih potvrda, uključujući i jedan incident nakon koga je bila hospitalizovana nedelju dana. U postupku u vezi sa pristupom L.F. porodičnom domu, posle odluke autorke da promeni brave kako bi ga sprečila da ima pristup, Sud je presudio u njegovu korist, i odluku

je podržao regionalni sud kada se ona žalila. Ona je podnela zahtev za podelu imovine u zajedničkom vlasništvu i pokrenula krivični postupak protiv L.F, ali on je trajao godinama, u kome nije izdat sudski nalog zabrane ili pritvor počinioca, i koji je još uvek trajao do datuma njenog inicijalnog podneska 10. oktobra 2003. Kao žrtva u tom postupku, ona nije imala pristup relevantnim sudskim dokumentima. Tela vlasti nisu pružila nikakvu pomoć za zaštitu dece, uprkos njenim zahtevima telefonom, pismom i lično.

Odluka. Komitet CEDAW je utvrdio da je Država potpisnica propustila da ispuni svoje obaveze po Konvenciji da zaštiti podnositeljku zahteva od nasilja u porodici na osnovu toga što pravni i institucionalni mehanizmi Mađarske nisu dostizali međunarodne standarde, a raspoloživa domaća pravna sredstva su bila nedelotvorna da je zaštite od njenog nasilnog bivšeg partnera. Komitet je smatrao da je odlaganje od preko tri godine u pravnom postupku od datuma incidenata u pitanju dovelo do neopravdano produženog kašnjenja, posebno s obzirom na to da je autorka bila u opasnosti od nepopravljive štete i dobijala pretnje po život u toku tog perioda. Što se tiče građanskog postupka, naveo je: "Ženska ljudska prava na život i na fizički i mentalni integritet ne mogu da budu zamenjena drugim pravima, uključujući i pravom na imovinu i pravom na privatnost." Takođe je zapazio "tvrdokornost ukorenjenih tradicionalnih stereotipa u vezi sa ulogom i odgovornosti žena i muškaraca u porodici". Takođe je osudio nizak prioritet koji su nacionalni sudovi dali predmetima nasilja u porodici.

V.K. protiv Bugarske, Saopštenje br. 20/2008, CEDAW/C/49/D/20/2008

Činjenice: Počinilac je davao žrtvi dovoljno novca samo za osnovne potrebe porodice. Pošto su živeli u Poljskoj zbog njegovog posla, ona nije mogla da radi i stoga je bila ekonomski zavisna. Bila je tretirana kao domaćica, nije joj bilo dozvoljeno da slobodno komunicira sa njenim prijateljima i porodicom. Godinama se osećala poniženom i depresivnom. Kada je insistirala da se vrati na posao, njen suprug je prestao sa njihovim finansijskim izdržavanjem "u pokušaju da je natera da se 'ponaša' i 'sluša'". Nakon brojnih nasilničkih incidenata, uključujući i protiv jednog člana osoblja ženskog centra koji je pomagao žrtvi kada je pokušala da kontaktira njenog sina, koga je suprug bio zaključao kod kuće, žrtva se sa svojom decom vratila u Bugarsku, gde je podnela zahtev za sudski nalog zabrane. Podnet je zahtev za hitan nalog, ali je sudski nalog zabrane odbijen nakon rasprave zato što nije bilo nikakvih nasilničkih incidenata u mesecu koji je prethodio podnetom zahtevu.

Odluke: Komitet CEDAW je utvrdio da je država zahtevala da se dokaže previsok nivo nasilja pre izdavanja naloga. Komitet je odlučio da kada procenjuju da li sudski nalog zabrane treba da se odobri, nacionalni sudovi treba da vode računa o svim oblicima rodno zasnovanog nasilja koji pogađaju neku podnositeljku predstavke, ne samo o nasilju opasnom po život. Sudovi takođe treba da imaju na umu da su mnogi oblici nasilja, posebno nasilje u porodici, postupanja koja se događaju tokom vremena. Neuzimanje ovoga u obzir krši ženska prava da ne budu podvrgnute rodnom stereotipiziranju.

Karen TayagVertido protiv Filipina, Saopštenje br. 18/2008, UN Doc. CEDAW/ C/46/D/18/2008

Činjenice: Autorku, Izvršnu direktorku Komore privrede i industrije Davao City u gradu Davao City, silovao je u hotelskoj sobi viši profesionalac-kolega, 60-godišnji predsednik Privredne komore, za koga je mislila da ima pištolj. Sudija u ovom predmetu je oslobodila optuženog, držeći da je žrtva trebalo da se odbrani od optuženog kada je povratila svest i dok ju je on silovao, i stoga mora da je pristala na seksualni kontakt. Ona je takođe sumnjala u iskaz žrtve o događajima, ne verujući da bi optuženi bio u stanju da nastavi do trenutka ejakulacije pošto je bio u svojim 60-tim godinama. Žrtva je tvrdila da je pretrpela ponovnu viktimizaciju od strane države nakon što je bila silovana. Autorka je ustanovila osnovanost argumenata i detalja kratko prikazujući mnoge "mitove o silovanju" koji su bili sadržani u ovom procesu pred sudom.

Odluka: Komitet CEDAW je utvrdio da su Filipini propustili da ispune svoju obavezu da osiguraju pravo gđe TayagVertido na delotvorno pravno sredstvo. U ustanovljavanju kršenja članova 2. (f) i 5. (a), Komitet je potvrdio da CEDAW zahteva od država potpisnica da 'preduzimaju odgovarajuće mere kako bi izmenile ili ukinule ne samo postojeće zakone i propise, nego i običaje i prakse koje predstavljaju diskriminaciju žena'. Takođe je naglasio da: "...stereotipiziranje pogađa pravo žena na pošteno i nepristrasno suđenje i da sudstvo mora da preduzme oprez da ne stvara krute standarde onoga šta žene ili devojke treba da budu ili... da su uradile kada se suoče sa situacijom silovanja jedino na osnovu unapred smišljenih pojmova šta definiše žrtvu silovanja...". Komitet CEDAW je utvrdio da odluka raspravnog sudije koja je sadržala 'nekoliko pozivanja na stereotipe o muškoj i ženskoj seksualnosti više podržava kredibilnost navodnog počinioca nego neporočnost žrtve i mnogi od komentara sudije su se fokusirali na ličnost i ponašanje autorke, čak i ako ova pitanja nisu deo definicije krivičnog

dela silovanja. Zaključio je da je gđa TayagVertido pretrpela "ponovnu viktimizaciju kroz stereotipe i rodno zasnovane mitove koji su uzeti u obzir u presudi".

Yildirim (pokojna) protiv Austrije i Goekce (pokojna) protiv Austrije, Saopštenje br. 6/2005, UN Doc. CEDAW/C/39/D/6/2005 i Saopštenje br. 5/2005, UN Doc. CEDAW/C/39/D/5/2005

Činjenice: Obe podnositeljke predstavke su ubili njihovi supruzi nakon trpljenja dugotrajnog nasilja u porodici, uključujući i pretnje ubistvom. U oba slučaja, država je preduzela neku meru protiv počinioca, ali to nije bilo dovoljno da ih spreči da ubiju podnositeljke predstavke.

Odluka: Komitet CEDAW je proširio sadržaj standarda pozitivnog delovanja koji zahteva dužnost dužne pažnje države za postupke nedržavnih aktera. Komitet CEDAW je napomenuo da je Austrija "ustanovila sveobuhvatni model za bavljenje nasiljem u porodici koji obuhvata zakonodavstvo, pravna sredstva iz krivičnog i građanskog prava, podizanje svesti, edukaciju i obuku, skloništa, savetovanje za žrtve nasilja i rad sa počiniocima." Utvrđeno je da su ove formalne mere, iako potrebne, bile ipak same za sebe nedovoljne kada političku volju koju su izražavale, nisu podržali državni akteri u poštovanju Austrijske obaveze dužne pažnje. *...da bi pojedinačna žena žrtva nasilja u porodici uživala praktično ostvarenje načela jednakosti muškaraca i žena i njena ljudska prava i osnovne slobode, tu političku volju koja je iskazana u napred pomenutom [modelu]...moraju da podržavaju državni akteri, koji se pridržavaju obaveza dužne pažnje države potpisnice.* Stav 12.1.2. (zajednički za oba predmeta).

www.coe.int

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Ona obuhvata 47 zemalja-članica, od kojih su njih 28 članice Evropske unije. Sve zemlje-članice Saveta Evrope pristupile su Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava, ugovoru koji ima za cilj zaštitu ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadzire sprovođenje Konvencije u zemljama-članicama.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE